

TARTU ÜLIKOOL

SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND

ÕIGUSTEADUSKOND

ERAÕIGUSE OSAKOND

Karl Kreevald

**VAHEKOHTUMENETLUSE POOLE MENETLUSKULUDE ETTEMAKSU
TASUMATA JÄTMISE MÕJUD VAHEKOHTUMENETLUSES**

Magistritöö

Juhendajad: Maarja Torga *PhD*

Pirkka-Marja Põldvere *LLM*

Tartu 2020

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
1. MENETLUSKULUDE ETTEMAKSU TASUMATA JÄTMISE MÕJU VAHEKOHTULE	8
1.1. Vahekohtu võimalus nõuda vahekohtumenetluse poolelt menetluskulude ettemaksu tasumist.....	8
1.1.1. Võimalus nõuda vahekohtumenetluse poolelt menetluskulude ettemaksu tasumist iseenda eest.....	8
1.1.2. Võimalus nõuda vahekohtumenetluse poolelt menetluskulude ettemaksu tasumist teise poole eest.....	13
1.2. Vahekohtu võimalus vahekohtumenetlus lõpetada	17
2. MENETLUSKULUDE ETTEMAKSU TASUMATA JÄTMISE MÕJU VAHEKOHTUMENETLUSE POOLELE.....	32
2.1. Vahekohtumenetluse poole võimalus nõuda teiselt vahekohtumenetluse poolelt viimase eest tasutud menetluskulude ettemaksu hüvitamist	32
2.1.1. Võimalus nõuda ettemaksu hüvitamist vahekohtumenetluse institutsiooni reeglite alusel.....	32
2.1.2. Võimalus nõuda ettemaksu hüvitamist vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel ...	37
2.2. Vahekohtumenetluse poole võimalus esitada hagi riiklikku kohtusse	43
2.2.1. Hagi esitamise materiaaldõiguslik võimalikkus	43
2.2.1.1. Võimalus esitada hagi New Yorgi 1958. aasta konventsiooni artikli II(3) alusel.....	43
2.2.1.2. Võimalus esitada hagi Eesti materiaaldõiguse sätete alusel.....	50
2.2.2. Hagi esitamise menetlusõiguslik võimalikkus	52
KOKKUVÕTE	62
THE EFFECTS OF A PARTY’S REFUSAL TO PAY ITS SHARE OF ADVANCE OF COSTS IN ARBITRATION	66
LÜHENDID	70

KASUTATUD KIRJANDUS	71
LISAD	78

SISSEJUHATUS

Vahekohtumenetluse oluliseks erinevuseks võrreldes riikliku kohtumenetlusega on asjaolu, et vahekohtumenetluses peavad pooled ise kandma kõik õigusmõistmisega seonduvad kulud, samas kui riikliku kohtumenetluse puhul kannab kohtusaalide kasutamise, kohtunike ja kohtute personali töötasu kulud riik. Vahekohus kui institutsioon¹ ja vaidlust lahendavad vahekohtunikud võtavad vahekohtumenetluse pidamisega äririski - kui vaidluse lahendamine venib, suurenevad vaidluse lahendamise kulud ning vaidlevate poolte finantsiline võimekus neid kulusid kanda võib ajas väheneda. Kirjeldatud äririski maandamiseks on vahekohtu kui institutsiooni ja vaidlust lahendavate vahekohtunike kaitseks vahekohtumenetluses väljakujunenud traditsioon nõuda

Menetluskulude ettemaksu peaksid vahekohtumenetluses tasuma mõlemad vahekohtumenetluse pooled. Vahekohtumenetluse praktikas on siiski tavapärane, et vähemalt üks vahekohtumenetluse pooltest menetluskulude ettemaksu ei tasu. Enamasti on selleks kostja, harvematel juhtudel on selleks hageja või mõlemad vahekohtumenetluse pooled. Näiteks 2019. aastal Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoja Arbitraažikohtusse (edaspidi EKTKA) esitatud 14 vaidlusest ei tasunud kostjad mitte ühelgi korral menetluskulude ettemaksu, hagejad jätsid samas menetluskulude ettemaksu tasumata vaid kolmel korral.² Kuigi menetluskulude ettemaksu tasumata jätmine on vahekohtumenetluses tavapärane, siis on selle õiguslik mõju vahekohtumenetlusele siiski ebaselge. Menetluskulude ettemaksu reguleerivad normid vahekohtumenetluse institutsioonide reglementides on välja töötatud eeldusel, et isegi, kui kostja ei ole valmis vahekohtumenetluse pidamise panustama ja menetluskulude ettemaksu tasuma, siis vähemalt hageja on valmis seda kostja eest tegema. Näiteks EKTKA reglemendi³ § 13 lg 3 järgi on vahekohus kohustatud vahekohtumenetluse lõpetama, kui hageja ei ole menetluskulude ettemaksu võimeline kostja eest tasuma. Samas ei ole vahekohtumenetluse reeglite järgi selge, kuidas mõjutab viidatud alusel kostja pahatahtliku käitumise tõttu lõpetatud vahekohtumenetlus hageja võimalust pääseda ligi õigusemõistmisele ning kuidas peaks vahekohus hageja õigusi vahekohtumenetluses sellises olukorras kaitsma. Juhul, kui hageja

¹ Vahekohtu kui institutsiooni (või vahekohtu institutsiooni) all mõeldakse käesolevas töös juriidilist isikut, mille rolliks on vaidlust lahendava vahekohtu abistamine vaidluse lahendamisega kaasnevat administratiivse iseloomuga ülesannete täitmisel. Vahekohtumenetluses toimub vaidluse lahendamine enamasti mõne vahekohtu institutsiooni väljatöötatud vahekohtumenetluse reglemendi alusel. Eestis on kõige tuntumaks vahekohtu institutsiooniks Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoja Arbitraažikohtus.

² 27.04.2020 P. Põldvere kaudu EKTK Arbitraažikohtust e-kirja teel saadud mitteametlikud andmed.

³ EKTK Arbitraažikohtu reglement 2019. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://www.koda.ee/sites/default/files/content-type/content/2019-06/Reglement%202019%20EST.pdf> (29.04.2020).

siiski kostja eest menetluskulude ettemaksu tasub, lubab EKTKA reglemendi § 32 lg 4 hagejale kostja eest tasutud osa hüvitada, kuid vahekohtumenetluse reeglid ei selgita, kuidas ja millistel tingimustel selline hüvitamine peaks aset leidma ning kas sellisele hüvitisel on õigus ka kostjal, kui menetluskulude ettemaksu tasuvaks pooleks on hoopis viimane. Eelnevast tulenevalt otsitakse magistritöös vastust küsimusele, milline on vahekohtumenetluse poole menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise mõju vahekohtule ja vahekohtumenetluse poolele.

Vahekohtumenetlusele kohaldatavaks õiguseks on magistritöö probleemide lahendamisel õigus, mis tavapäraselt kohaldub Eestis asetleidvale vahekohtumenetlusele. Selliselt tuginetakse magistritöö probleemi analüüsimisel eelkõige tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁴ (edaspidi TsMS) 14. osale ning EKTKA reglemendile. Magistritöö probleemide lahenduste analüüsi täiendab teiste rahvusvaheliste vahekohtumenetluste reglementide menetluskulude ettemaksu regulatsiooni analüüs. Nendeks on Rahvusvahelise Kaubanduskoja⁵ (edaspidi ICC), ÜRO rahvusvahelise kaubandusõiguse komisjoni⁶ (edaspidi UNCITRAL), Stockholmi Kaubanduskoja⁷ (edaspidi SCC), Soome Kaubanduskoja⁸ (edaspidi FAI), Londoni Rahvusvahelise Arbitraažikohtu⁹ (edaspidi LCIA) ja Šveitsi Arbitraažikohtu¹⁰ (edaspidi SCAI) vahekohtumenetluse reglemendid. Nende reglementide valiku aluseks on nii lähedane kokkupuude Eesti vahekohtumenetluse õiguse ja selle arenguga kui ka populaarsus Eestist pärit menetluspoolte seas.

Eeltoodud uurimisprobleemide lahendamiseks on käesolev magistritöö jaotatud kahte peatükki. Magistritöö esimeses peatükis analüüsitakse menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise mõju vahekohtule. Selle esimeses alapeatükis uuritakse vahekohtu õigust nõuda vahekohtumenetluse poolelt menetluskulude ettemaksu tasumist. Selleks selgitatakse vahekohtu ja vahekohtumenetluse poolte vahelisi õigussuhteid ja nende alusel tekkivat menetluskulude ettemaksu tasumise kohustust ning kuidas võib vahekohus selle kohustuse rikkumisel nõuda selle täitmist teiselt vahekohtumenetluse poolelt. Esimese peatüki teises alapeatükis uuritakse vahekohtu õigust lõpetada vahekohtumenetlus juhul, kui menetluskulude ettemaksu ei õnnestu

⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. -- RT I 2005, 26, 197; RT I, 19.03.2019, 23.

⁵ ICC Arbitration Rules (as of 1 March 2017); Available at: <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/> (29.04.2020).

⁶ UNCITRAL Arbitration Rules (as adopted in 2013); Available at: <https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/contractualtexts/arbitration> (29.04.2020).

⁷ SCC Arbitration Rules 2017 (as updated on 1 January 2020). Available at: <https://sccinstitute.com/our-services/rules/> (29.04.2020).

⁸ FAI Arbitration Rules 2020. Available at: <https://arbitration.fi/arbitration/rules/arbitration-rules/> (29.04.2020).

⁹ LCIA Arbitration Rules 2014. Available at: https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2014.aspx (29.04.2020).

¹⁰ SCAI Arbitration Rules 2012. Available at: <https://www.swissarbitration.org/Arbitration/Arbitration-Rules-and-Laws> (29.04.2020).

kummalgilt vahekohtumenetluse poolelt saada. Menetluse lõpetamine on vahekohtumenetluse poolte õigusi tugevalt riivav otsus, mis võib oluliselt mõjutada vahekohtumenetluse poolte edasist võimalust vaidluse lahendamiseks. Seetõttu on selles alapeatükis analüüsitud formaalseid ja sisulisi nõudeid, mida vahekohus peab vahekohtumenetluse lõpetamisel järgima ning seda, mis mõju on menetluse lõpetamisel menetluspoolte õigusele uuesti sama hagiga vahekohtusse pöörduda. Analüüsi käigus on eristatud vahekohtu erinevaid organeid, s.o vahekohus kui institutsioon ja vaidlust lahendav vahekohus, sest tihtilugu on menetluskulude ettemaksuga seonduvad pädevused vahekohtumenetluses vahekohtu siseselt ära jaotatud ning menetluskulude ettemaksu tasumise kohustuse rikkumise tagajärjed võivad sõltuda sellest, millisel organil on vastav pädevus.

Magistritöö teises peatükis uuritakse menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise mõju vahekohtumenetluse poolele. Selle esimeses alapeatükis analüüsitakse vahekohtumenetluse poole õigust nõuda menetluskulude ettemaksu tasumata jätnud poolelt hüvitist olukorras, kus esimene tasub menetluskulude ettemaksu teise eest. Eelkirjeldatud analüüsi käigus selgitatakse välja, kuidas erineb sellise nõude esitamine tulenevalt sellest, kas menetluskulude ettemaksu hüvitamine on vahekohtumenetluse reeglitega ette nähtud või kui ei ole, siis kuidas on võimalik sellist nõuet esitada vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel. Magistritöö teise peatüki teises alapeatükis uuritakse vahekohtumenetluse kokkuleppe poole õigust vahekohtusse esitatava hagiga samasisulise hagi esitamist riiklikusse kohtusse. Riiklikusse kohtusse pöördumine võib hagejale kujuneda ainsaks alternatiiviks olukorras, kus hagejal ei ole võimalust menetluskulude ettemaksu mõlema menetluspoole eest tasuda ning vahekohus otsustab seetõttu vahekohtumenetluse lõpetada. Selle alapeatüki eesmärgiks on esiteks analüüsida sellise hagi esitamise materiaalõigusliku võimalikkust tulenevalt 1958. aastal vastuvõetud New Yorgi välisriigi vahekohtu otsuste tunnustamise ja täitmise konventsiooni¹¹ (edaspidi New Yorgi konventsioon) artiklist II(3) ja Eesti materiaalõiguse sätetest. Teiseks uuritakse sellise hagi esitamise menetlusõigusliku võimalikkust tulenevalt kaebeõigusest tsiviilkohtumenetluses.

Töö keskseteks allikateks on TsMS, EKTKA ning teiste eelnimetatud rahvusvaheliste vahekohtu institutsioonide reglemendid ja New Yorgi konventsioon. Nende materjalide tõlgendamiseks on analüüsitud allikatel põhinevat vahekohtu- ning kohtupraktikat ja täiendavalt allikaid ja neil põhinevat kohtupraktikat analüüsivat õiguskirjandust. Vahekohtumenetluses nõutavat menetluskulude ettemaksu ei ole põhjalikult varasemalt Eesti õiguskirjanduses analüüsitud, mistõttu on oluline roll välismaisel õiguskirjandusel. Autorile

¹¹ Välisriigi vahekohtu otsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon. -- RT II 1993, 21, 51.

teadaolevalt puudub Eestis menetluskulude ettemaksuga seonduv kohtupraktika. Käesoleva magistr töö kaasjuhendaja Pirkka-Marja Põldvere on menetluskulude ettemaksu põgusalt käsitlenud TsMS § 749 kommentaarides, muuhulgas juhtides tähelepanu mitmetele probleemidele Eesti õiguses seonduvalt menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisega. Käesolevas magistr töös on neid probleeme põhjalikumalt käsitletud ning välja pakutud ka mitmeid lahendusi menetluskulude ettemaksuga seonduva regulatsiooni paremaks muutmiseks.

Uurimisprobleemi lahendamiseks viiakse läbi magistr töö kesksete allikate ning nendel põhineva kohtupraktika ja asjakohase õiguskirjanduse võrdlev analüüs. Eestis toimuva vahekohtumenetluse kontekstis asjakohane õigus kõrvutatakse teiste rahvusvaheliste vahekohtu reglementide ning nende alusel väljapakutud lahendustega. Seejuures arvestatakse lahenduste leidmisel Eesti õigusruumi ja vahekohtumenetluse alase regulatsiooni omapäradega. Analüüsi tulemusena vastatakse küsimusele, milline on vahekohtumenetluse poole poolt menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise mõju vahekohtule ja vahekohtumenetluse pooltele

Käesoleva magistr töö märksõnadeks on: vahekohtumenetlus; menetluskulud; ettemaks.

1. MENETLUSKULUDE ETTEMAKSU TASUMATA JÄTMISE MÕJU VAHEKOHTULE

1.1. Vahekohtu võimalus nõuda vahekohtumenetluse poolt menetluskulude ettemaksu tasumist

1.1.1. Võimalus nõuda vahekohtumenetluse poolt menetluskulude ettemaksu tasumist iseenda eest

Käesoleva alapeatüki eesmärgiks on analüüsida vahekohtu õigust nõuda ühelt vahekohtumenetluse poolt seda, et ta tasuks menetluskulude ettemaksu mõlema vahekohtumenetluse poole eest. Esialgu uuritakse vahekohtu üldist õigust nõuda menetluskulude ettemaksu, mida tavapäraselt nõutakse mõlemalt vahekohtumenetluse poolt eraldi ja võrdses suuruses. Selleks selgitatakse, mis on menetluskulude ettemaksu nõudmise õiguslikuks aluseks ning mis on vahekohtumenetluse poole menetluskulude ettemaksu tasumise kohustuse sisuks. Seejärel analüüsitakse vahekohtu õigust nõuda vahekohtumenetluse poolt teise vahekohtumenetluse poole menetluskulude ettemaksu tasumist, kui teine vahekohtumenetluse pool seda enda eest ei tasu.

Vahekohtumenetluse poolte menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus on enamasti reguleeritud vahekohtumenetluse institutsioonide reeglites. Sellist õigust ei ole sõnastatud UNCITRAL-i mudelseaduses¹² ning seega puudub samuti enamike riikide vahekohtumenetluse seadustest, sealhulgas TsMS-i 14. osast. Üheks väheseks erandiks on näiteks Soome, kus on riikliku vahekohtumenetluse regulatsiooniga antud vahekohtunikele õigus nõuda menetluskulude ettemaksu.¹³

Menetluskulude ettemaksu sisaldumine vahekohtumenetluse institutsioonide reeglites tähendab seda, selle nõudmise õiguslikuks aluseks vahekohtule on üldjuhul vahekohtumenetlusele kohalduv menetlusõigus.¹⁴ Menetluskulude ettemaksu nõudmise õigus saab tekkida vaid menetlusõiguse alusel, sest menetluskulude ettemaks on vahekohtu menetluslik tagatis ega

¹² The United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) Model Law on International Commercial Arbitration. Available at: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html (29.04.2020).

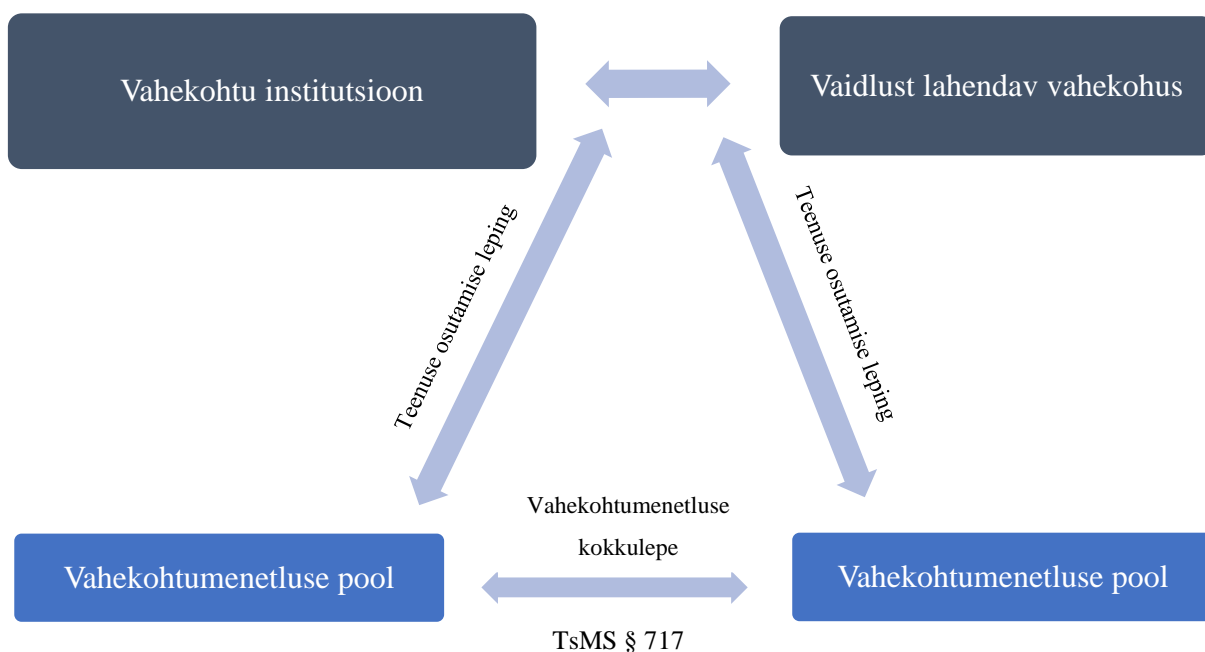
¹³ Finnish Arbitration Act of 1992 (967/1992 as amended). Section 45(3). Available at: <https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1992/en19920967.pdf> (08.04.2020).

¹⁴ Vahekohtumenetluse puhul eristatakse kolme tüüpi õigust: õigust, mis kohaldub vahekohtumenetluse kokkuleppele kui sellisele (vahekohtumenetluse kokkuleppe õigus); õigust, mis kohaldub vahekohtumenetluse protseduurile (protseduuri- või menetlusõigus); ning õigust, mis on aluseks vaidluse sisulisele lahendamisele (sisuline või materiaalõigus).

seonu kuidagi vaidluse sisulise lahendamisega. Erandlikul juhul oleks võimalik konstrueerida olukord, kus vahekohtumenetluse kokkuleppes endas on sõnaselgelt sätestatud selline õigus, mis juhul võiks kõne alla tulla ka seos vahekohtumenetluse kokkuleppe õigusega, kuid praktikas ei peeta ei vahekohtu kui institutsiooni ega vaidlust lahendava vahekohtu õiguste sellist üksikasjalikku reguleerimist vahekohtumenetluse kokkuleppes mõistlikuks. Käesoleva magistritöö koostamise käigus käsitletud allikate uurimisel ei tulnud ühtegi sellist juhtumit ka esile.

Menetluskulude ettemaksu nõudmise õigus ja sellega seonduvad pädevused on vahekohtumenetluse institutsioonide reeglites tihti jaotatud vahekohtu kui institutsiooni ja vaidlust lahendava vahekohtu vahel. Üldiselt on selle põhjuseks asjaolu, et vahekohtumenetluse algusfaasis ei ole veel vaidlust lahendavat vahekohust moodustatud ning vahekohtumenetluse korralduslike küsimustega saab vahekohus kui institutsioon samuti edukalt hakkama. Menetluskulude ettemaksu nõudmine ei nõu vaidluse sisulist lahendamist ega sisulise otsuse tegemist, mistõttu ei ole vajalik viivitada menetluskulude ettemaksu nõudmisega seni kuni vahekohtunikud on määratud ja vaidlust lahendav vahekohus moodustatud. Selliselt on EKTKA relemendi § 13 lg 1 järgi võimalik vahekohtu institutsioonil teha kohe pärast vahekohtumenetluse alustamist ettepanek vahekohtumenetluse pooltele menetluskulude ettemaksu tasumiseks. Kui vahekohtumenetluse pooled menetluskulude ettemaksu vahekohtu institutsiooni ettepaneku järgi ei tasu, siis on võimalik vahekohtu institutsioonil EKTA relemendi § 13 lg 3 alusel jätta hagi läbi vaatamata, mis tähendab, et vaidluse materjalid vaidlust lahendava vahekohtuni ei jõuagi. Selliselt algavad vaidlust lahendava vahekohtu menetluskulude ettemaksu tasumisega seonduvad pädevused enamasti ajahetkel, mil see on täies koosseisus juba moodustatud ning vaidluse materjalid on vahekohtu institutsiooni poolt vaidlust lahendatavatele vahekohtunikele saadetud. Vaidlust lahendav vahekohus võib vaidluse lahendamise käigus teha ettepaneku vahekohtu institutsioonile täiendava menetluskulude ettemaksu nõudmiseks (EKTA relemendi § 13 lg 4) või nõuda seda vahekohtumenetluse poolt ise (SCAI relemendi artikkel 41 lg 3). Vahekohtumenetluse institutsioonide reeglid siinkohal kohati erinevad selles osas, milline organ ja millisel ajal peaks menetluskulude ettemaksu nõudma. Üldiselt suunavad sellised reeglid vahekohut kui institutsiooni ja vaidlust lahendavat vahekohut tegema koostööd, mis võib seisneda näiteks selles, et vaidlust lahendav vahekohus arutab vahekohtumenetluse poolte esitatud vastuväiteid vahekohtu institutsiooni poolt määratud menetluskulude ettemaksu suuruse või jaotuse osas ning taotleb seejärel vahekohtu institutsioonilt menetluskulude ettemaksu suuruse vähendamist.

Eeltoodust tulenevalt võib vahekohtumenetluse pooltel olla menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus nii vahekohtu kui institutsiooni kui vaidlust lahendava vahekohtu ees. Seetõttu on oluline selgitada mis õigussuhete alusel selline kohustus tekib ja kelle suhtes vahekohtumenetluse pooltel menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus on. Sellest oleneb omakorda see, millised tagajärjed ja millistele õigussuhetele on menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisel. Tulenevalt mitmetest osapooltest ning nende erinevatest rollidest menetluskulude ettemaksu tasumisel, on järgneva skeemiga näidatud peamisi õigussuhteid, mis sellise kohustuse täitmisel vahekohtumenetluse osaliste vahel tekivad (vt skeem 1).

Skeem 1. Õigussuhted menetluskulude ettemaksu nõudmisel.¹⁵

Vahekohtu õiguse osas nõuda vahekohtumenetluse pooltelt menetluskulude ettemaksu on eelkõige olulised õigussuhted, mis tekivad vahekohtu kui institutsiooni ja vaidlust lahendava vahekohtu ning vahekohtumenetluse poolte vahel. Käesolevas magistritöös on menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise tagajärgede analüüsimisel käsitletud neid õigussuhteid enamasti üheskoos, see tähendab, et vahekohut kui institutsiooni ning vaidlust lahendavat vahekohut enamasti kui ühte poolt ning vahekohtumenetluse pooli kui teist poolt. Seda esiteks seetõttu, et analüüsi keskmes on vahekohtumenetluse poolte menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus ning tagajärjed, mis kaasnevad selle kohustuse rikkumisega vahekohtumenetluse pooltele. Lisaks ei ole vahekohtu kui institutsiooni ja vaidlust lahendava vahekohtu eristamine alati

¹⁵ Skeemi inspiratsiooniks on kasutatud Pirkka-Marja Pöldvere skeemi „Vahekohtumenetluse õigussuhted“. Vt Lisa 1.

vajalik, sest mõlema organi menetluskulude ettemaksu tasumisega seonduvad õigused ja kohustused on reguleeritud samade vahekohtumenetluse institutsiooni reglemendi sätetega, mistõttu on selliste õiguse ja kohustuste sisu üldiselt sama ning menetluskulude ettemaksu menetluslik nõudeõigus tuleneb samast alusest. Seetõttu ei ole iseenesest vajalik ega mõistlik iga menetluskulude ettemaksuga seonduva kohustuse rikkumise puhul tuvastada kumma organi ees seda kohustust konkreetsetel asjaoludel rikuti. Mõningatel juhtudel on käesolevas töös need õigussuhted siiski eraldatud. Seda põhjusel, et vahekohtul kui institutsioonil ja vaidlust lahendaval vahekohtul on erinev õiguslik staatus ja menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise tagajärjed võivad sõltuda sellest, millisel organil oli menetluskulude ettemaksuga seotud toimingute tegemise parasjagu pädevus.

Vahekohtu ja vahekohtumenetluse poolte vahelised õigussuhted on olulised, sest nende alusel peavad vahekohtumenetluse pooled maksma vahekohtule tasu. Vahekohtu kui institutsiooni ja vaidlust lahendava vahekohtu õigussuhe vahekohtumenetluse pooltega kujutab endast segatüüpi teenuse osutamisele suunatud lepingulist suhet. Nii on Eesti õiguse kontekstis leitud, et vaidlust lahendava vahekohtu(nikega) sõlmitavale lepingule on osaliselt kohaldatavad nii käsunduslepingu kui töövõtulepingu elemendid ja seetõttu peaks käsitlema seda *sui-generis*-lepinguna.¹⁶ Samale järeldusele on võimalik jõuda ka vahekohtu kui institutsiooniga sõlmitava lepingu osas, kuivõrd menetluskulude ettemaksuga seonduvad kohustused on samad. Tulenevalt võlaõigusseaduse¹⁷ (edaspidi VÕS) käsunduslepingu ja töövõtulepingu sätetest on vahekohtul õigus saada teenuse osutamise eest tasu. Seda seadusest tulenevat tasu maksmise kohustust täiendab vahekohtumenetluse kokkulepe, mille osaks olevad vahekohtumenetluse institutsiooni reeglid reguleerivad täpsemalt vahekohtumenetluse poolte kohustus kanda vahekohtumenetluse kulud ning maksta nende kulude osas ettemaksu. Seetõttu on vahekohtu ja vahekohtumenetluse poolte vahelise menetluskulude ettemaksu tasumise kohustuse allikaks vahekohtumenetluse institutsiooni reeglid. Järelikult ei oleks mõistlik menetluskulude ettemaksu tasumise kohustuse tõlgendamisel liialt võlaõigusliku käsunduslepingu ja töövõtulepingu üldregulatsioonile tugineda, sest see kohustus on ammendavalt vahekohtumenetlusele kohalduvas menetlusõiguses reguleeritud ning VÕS tasunõude osas otseselt ettemaksu ei sätesta.

Menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus on vahekohtumenetluse pooltel üksnes vahekohtumenetluse kulude osas (inglis. k. *arbitration costs*). TsMS ega EKTKA reglement

¹⁶ Kõve, V. jt. Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2018, lk 1414.

¹⁷ Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487; RT I, 08.01.2020, 10.

otseselt vahekohtumenetluse kulude mõistet ei defineeri. Vahekohtumenetluse kulud on vahekohtumenetluses on mõneti sarnased kohtukuludega TsMS § 138 lg 2 tähenduses tsiviilkohtumenetluses. Vahekohtumenetluse kuludeks on sisuliselt kõik sellised vahekohtumenetlusega seonduvad kulud, mida ei ole võimalik siduda konkreetse vahekohtumenetluse poolega. Sellised kulud on näiteks vaidlust lahendavate vahekohtunike ning vahekohtu institutsiooni tasud ja kulutused, nagu ruumide rent või kohtusekretäride ja tõlkide tasud. Õiguskirjanduses on mööndud, et vahekohtumenetluse kulude väljamõistmiseks peavad need olema tekkinud vahekohtumenetluse tõttu.¹⁸ Menetluskulude ettemaksu tasumise kontekstis tähendab see seda, et menetluskulude ettemaksu nõudmisel ei arvestata näiteks vahekohtumenetluse poolte võimalike õigusabi ja iseseisvalt vahekohtumenetluse kaasatud ekspertide kuludega.

Vahekohtul on õigus nõuda menetluskulude ettemaksu tasumist mõlemalt vahekohtumenetluse poolt. Selline õigus ei sõltu sellest kumb vahekohtumenetluse kokkuleppe pool vahekohtumenetlust alustab. Mõningatel juhtudel on vahekohtu institutsioonile või vaidlust lahendavale vahekohtule diskretsioon otsustamaks millistes proportsioonides kumbki vahekohtumenetluse pool peaks menetluskulude ettemaksu tasuma, kuid üldiselt¹⁹ nõutakse seda pooltelt võrdses ulatuses. Iseenesest on see loogiline, sest vahekohtumenetluse kokkuleppega on vahekohtumenetluse pooled võtnud võrdselt kohustuse lahendada omavahelised vaidlused vahekohtus ning hagi esitamisel ei ole võimalik määrata, kelle kasuks vahekohus vaidluse lõpplahendi teeb. Sellegipoolest näevad vahel²⁰ vahekohtumenetluse institutsioonide reeglid ette, et vahekohtul on õigus menetluskulude ettemaksu proportsioonide osas teha kaalutlusotsus. Kuivõrd menetluskulude ettemaksu funktsiooniks on institutsionaalse vahekohtumenetluse puhul katta vahekohtu kui institutsiooni ja vaidlust lahendava vahekohtu kõiksugused kulutused, siis vahekohtu perspektiivist ei ole vahet selles, kes ja millises ulatuses menetluskulude ettemaksu tasub. Järgnevas alapeatükis on analüüsitud, miks võimalus otsustada menetluskulude ettemaksu jagunemise proportsioonide üle võib olla kasulik nii vahekohtul kui ka vahekohtumenetluse pooltele.

¹⁸ Kõve, V., jt, lk 1507.

¹⁹ EKTKA reglemendi § 13 lg 1; SCC reglemendi artikkel 51 lg 3; SCAI reglemendi artikkel 41 lg 1.

²⁰ Näiteks LCIA reglemendi artikkel 24.1.

1.1.2. Võimalus nõuda vahekohtumenetluse poolelt menetluskulude ettemaksu tasumist teise poole eest

Kui üks vahekohtumenetluse pooltest jätab vahekohtu nõudmisel menetluskulude ettemaksu tasumata, siis vahekohtumenetluse institutsiooni reeglid näevad ette võimaluse, et vahekohtu institutsioon või vaidlust lahendav vahekohus võib tasumata jäetud menetluskulude ettemaksu nõuda vahekohtumenetluse teiselt poolelt. Üha enam on vahekohtumenetluse institutsioonide reeglites levinud käsitlus, mille järgi käsitletakse vahekohtumenetluse pooli menetluskulude ettemaksu tasumisel ja tasumata jätmisel neutraalselt.²¹ See tähendab, et ei ole oluline kas menetluskulude ettemaksu jätab tasumata hageja või kostja, mõlemal juhul on vahekohtul võimalik nõuda, et teine vahekohtumenetluse pool tasuks tasumata jäänud menetluskulude ettemaksu.

Kui üks vahekohtumenetluse pool tasub menetluskulude ettemaksu täies ulatuses, siis nii vahekohtu institutsiooni kui vaidlust lahendava vahekohtu perspektiivist ei too see vahekohtumenetluse pidamise erilisi muutusi. Nii vahekohtu institutsioonil kui vahekohtunikel on olemas varaline tagatis selleks, et nende töö ja teised tekkivad kulutused on saaksid kaetud. Vahekohtumenetluse poolte perspektiivist tähendab see seda, et üks vahekohtumenetluse pool on tasunud menetluskulude ettemaksu sisuliselt teise poole eest. Vahekohus peaks sellisel juhul enda lõplikus otsuses menetluskulude jagunemise osas teise vahekohtumenetluse poole eest tasunud menetluskulude ettemaksu arvesse võtma ning vahekohtumenetluse poolel, kes tasub kogu menetluskulude ettemaksu, on võimalik teise vahekohtumenetluse poole eest tasunud menetluskulude ettemaks tagasi saada. Sellist lahendust on näiteks ICC reglemendi alusel toimivas vahekohtumenetluses peetud kõige enam levinumaks.²² Teise võimalusena kasutavad vahekohtumenetluse pooled üha enam õiguskirjanduse järgi²³ seda, et taotlevad vahekohtult eraldiseisvat vaheotsust või määrust, mille alusel peaks menetluskulude ettemaksu tasumise kohustust rikkunud vahekohtumenetluse pool hüvitama tema eest menetluskulude ettemaksu tasunud poolele tasunud menetluskulude ettemaksu (edaspidi „menetluskulude ettemaksu hüvitisnõue“). Vahekohtumenetluse efektiivsuse seisukohast võiks pidada efektiivsemaks just esimest lahendust, sest selliselt on vaidlust lahendavalt vahekohtul võimalik koheselt asuda vaidluse sisulise lahendamiseni. Samas võib üheaegne menetluskulude ettemaksu hüvitamine ja vahekohtumenetluse

²¹ SCC reglemendi artikkel 51; LCIA reglemendi artikkel 24; SCAI reglemendi artikkel 41; UNCITRAL-i reglemendi artikkel 43; ICC reglemendi artikkel 37, FAI reglemendi artikkel 50.

²² Darwazeh, N., Greenberg, S. No One's Credit Is As Good As Cash: Awards and Orders for Payment of the ICC Advance of Costs. – Journal of International Arbitration, No. 5, 2014, p 566.

²³ Ibid.

menetluskulude jaotamine vahekohtumenetluse lõpufaasis tekitada mõningaid lisaprobleeme, tulenevalt eelkõige sellest, et menetluskulude ettemaksul puudub sisuline seos vahekohtumenetluse poolte menetluskuludega ja see võib erineda reaalsest kuludest, mis vahekohus vahekohtumenetluses lõpuks kannab. Menetluskulude ettemaksu hüvitisnõuet ja sellega seonduvaid probleeme on detailsemalt analüüsitud käesoleva töö alapeatükis 2.1.

Kuigi enamasti on levinud eelpool viidatud lähenemine, et menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisel käsitletakse vahekohtumenetluse pooli neutraalselt, siis EKTA reglement on siinkohal oluliselt erinev, sest selle järgi on üksnes hagejal võimalik tasuda menetluskulude ettemaksu kostja eest, kuid mitte vastupidi. Nimelt EKTKA reglemendi artikkel 13 lg 3 järgi peaks arbitraažikohtu nõukogu tegema hagejale ettepaneku tasumaks kostja osa arbitraažimaksust, kui kostja oma osa ei tasu. Sellisel lähenemisel on tõenäoliselt kaks põhjust. Esiteks on enamasti vahekohtumenetluse praktikas kostjad need, kes rikuvad menetluskulude ettemaksu tasumise kohustust. Arvestades, et hageja on see, kes on alustanud vahekohtumenetlust, siis on tihti ebatõenäoline, et hageja jätab mingil põhjusel menetluskulude ettemaksu tasumata. Täiendavalt, isegi kui hageja rikuks käesolevat kohustust, siis on veelgi ebatõenäolisem, et kostja sooviks hageja eest menetluskulude ettemaksu tasuda, sest menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise tagajärjeks on tavapäraselt hagi läbi vaatamata jätmise ning vahekohtumenetluse lõpetamine.²⁴ Teiseks põhjuseks on tõenäoliselt väärarusaam nagu menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus oleks vaid vahekohtumenetlust alustanud poolel. Eelkõige võib selline piiratud lähenemine tuua praktikas ette olukordi, kus kostja õigusi vahekohtumenetluses võidakse ebaproportsionaalselt piirata. Nagu eelnevas alapeatükis selgitatud, on menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus mõlemal vahekohtumenetluse poolel, mistõttu peaks mõlemad vahekohtumenetluse pooled olema võrdselt kaitstud vastaspoole kohustuse rikkumise vastu.

Kostjal võib olla õigustatud huvi tasuda hageja osa menetluskulude ettemaksust, et saavutada õigusrahu ja õigusselgus. Vahekohtumenetluse pidamine hageja esitatud nõude üle ja kostjale positiivse lahendi saavutamine tähendaks seda, et hagejal puuduks igasugune võimalus tulevikus samasisulise hagiga kostja vastu pöörduda. Näiteks juhul, kui hageja ei saa majanduslikel põhjustel menetluskulude ettemaksu tasuda, kuid esineb piisavalt suur tõenäosus, et selline majanduslik võimekus võiks tulevikus tekkida, võib kostja huviks olla vältida õigusvaidluse venimist ja võimalikult kiire lahenduse saabumist, eriti siis, kui kostja on enda

²⁴ Näiteks EKTKA reglemendi § 13 lg 3 ja SCC reglemendi artikkel 51 lg 5.

positsiooni tugevuses veendunud. Iseäranis võiks selline huvi olla avalikult kapitaliturgudel kaubeldavatel ettevõtetel, mille väärtusele iga päev, mil vaidlus kestab, võib oluliselt mõjuda.

Kostjal õigustatud huvi tasuda hageja osa menetluskulude ettemaksust võib seisneda ka soovis vältida võimaliku kohtumenetlust riiklikus kohtus. Näiteks juhul, kui hageja ei ole võimeline tasuma enda osa menetluskulude ettemaksust, võib hageja pöörduda riiklikusse kohtusse, et tunnistada vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtetuks, mittetoimivaks või täitmiseks võimatuks New Yorgi konventsiooni artikkel II(3) järgi. Sellise taotluse edukaks osutamise korral võiks hageja pöörduda samasisulise nõudega riiklikusse kohtusse ehk vahekohtumenetluse kokkuleppes n-ö „kõrvale kalduda“. Kostjal, kes on sõlminud vaidluste lahendamiseks vahekohtumenetluse kokkuleppe, võib seetõttu olla õigustatud huvi tasuda menetluskulude ettemaks ka hageja eest, et lahendada vaidlus esialgselt kokkulepitud tingimustel. Vahekohtumenetluse kokkuleppe poole võimalust pöörduda menetluskulude ettemaksu mittetasumisel riiklikusse kohtusse on detailsemalt analüüsitud magistritöö alapeatükis 2.2.

Vahekohtumenetluse poole poolt menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise tagajärjel võib vahekohtul olla võimalus kaaluda ka vahekohtumenetluse poolte esitatud nõuete eraldamist. Seda olukorras, kus kostja on esitanud omapoolsed nõuded vahekohtumenetluses. Kui kostja on esitanud menetluse algusfaasis vastunõudeid või vastuhagi, siis võib menetluskulude ettemaks olla arvatud mõlema vahekohtumenetluse poole nõuete pinnalt ühiselt. See tähendab, et vahekohus võib nõuda mõlemalt vahekohtumenetluse poolelt menetluskulude ettemaksu oluliselt suuremas ulatuses, kui see oleks juhul, kui menetluskulude ettemaksu arvutamise aluseks oleks vaid hageja nõuded. Olukorras, kus näiteks kostja ei tasu menetluskulude ettemaksu, oleks ebaõiglane, kui hageja peaks tasuma menetluskulude ettemaksu kostja esitatud nõuete eest. Vastasel juhul on kostjal võimalik esitada hageja vastu alusetuid või ülepaisutatud nõudeid, mis suurendaks mõlemale osapoolle määratavat menetluskulude ettemaksu. Selliselt oleks pahauskel vahekohtumenetlus poolel võimalik sundida vastaspoolt vahekohtumenetlusest loobuma või tuua kaasa selle peatamine ja lõpetamine vastaspoolte piisavate rahaliste vahendite puudumise tõttu. Õiguskirjanduses on kinnitatud, et nõuete eraldamise järgselt on vahekohtul võimalus arvutada mõlema vahekohtumenetluse poole suhtes menetluskulude ettemaks, mille aluseks on vaid selle vahekohtumenetluse poole nõuded, kes on tasunud enda osa menetluskulude ettemaksust.²⁵ Sellisel juhul, kui menetluskulude

²⁵ Ragnwaldh, J., Andersson, F., et al. A Guide to the SCC Arbitration Rules. Kluwer Law International, 2019, p 162.

ettemaksu tasunud vahekohtumenetluse pool otsustab tasuda ka teise vahekohtumenetluse poole eest menetluskulude ettemaksu, ei pea esimene tasuma menetluskulude ettemaksu selliste nõuete eest, mis on suure tõenäosusega näiligid ja mõeldud vahekohtumenetluse pidamist takistama.

Põhjusel, et tegemist on üsna levinud taktikaga rahvusvahelises vahekohtumenetluses, on õiguskirjanduse järgi enamik vahekohtumenetluse institutsioone lisanud viimastel kümnenditel nõuete ja menetluskulude ettemaksu eraldamise enda vahekohtumenetluse reglementidesse.²⁶ Nõuete eraldamist menetluskulude ettemaksu tasumisel ei ole siiani ettenähtud veel EKTKA reglemendis ega näiteks ka rahvusvahelistes *ad-hoc* vahekohtumenetlustes levinud UNCITRAL-i reglemendis. EKTKA reglemendi järgi peaks vastuhagi esitamisel tasuma arbitraažimaksu selle reglemendis ettenähtud korras ja vastuhagi võib jätta läbi vaatamata, kui arbitraažimaks on tasumata. Hageja esitatud hagi puhul näeb EKTKA reglement ette, et arbitraažimaks tuleb tasuda mõlemal vahekohtumenetluse poolele võrdsetes osades. Kuna vastuhagi puhul eriregulatsioon arbitraažimaksu tasumise osas puudub, siis eelduslikult peaks vastuhagi puhul kehtima sama põhimõte ehk menetluskulude ettemaks tuleb tasuda mõlema vahekohtumenetluse poole poolt võrdsetes osades.²⁷ Kui võrd EKTKA reglement nõuete eraldamist ei reguleeri, ei ole EKTKA reglemendi järgi üheselt selge, kas vahekohtumenetluse poolel on võimalik vabaneda kohustusest tasuda menetluskulude ettemaks nende teise vahekohtumenetluse poole poolt esitatud nõuete eest, kui teine vahekohtumenetluse pool ise menetluskulude ettemaksu ei tasu. Samas oleks EKTKA reglemendi järgi loogiline olukorras, kus kostja esitab vastuhagi, see, et kumbki pool tasub menetluskulude ettemaksu enda esitatud hagi eest ning juhul, kui üks vahekohtumenetluse pooltest seda ei tee, siis vastav hagi jäetakse läbi vaatamata.

Eeltoodud lahendus oleks sellegipoolest EKTKA reglemendi § 13 lg-ga 1 ja § 17 lg-ga 3 vastuolus, mistõttu võiks kaaluda EKTKA reglemendi muutmist. Siinkohal oleks võimalik eeskju võtta näiteks SCC või LCIA reglementidest, milles on vastuhagiga seonduvad probleeme menetluskulude ettemaksu tasumisel põhjalikult adresseeritud. SCC reglemendi artikkel 51 lg 3 näeb ette, et mõlemad vahekohtumenetluse pooled peaks tasuma pool kogu menetluskulude ettemaksust, välja arvatud juhul, kui otsustakse määrata menetluspooltele eraldiseisvad ettemaksud. Eeltoodud säte lisab, et olukorras, kus pooled on esitanud vastuhagi või tasaarvestusi, võib vahekohtu institutsioon otsustada, et kumbki pool tasub ettemaksu

²⁶ Savola, M. Guide to the Finnish Arbitration Rules. Helsingin Kamari Oy, Helsinki Region Chamber of Commerce: Finland Chamber of Commerce and Mika Savola 2014, p 432.

²⁷ EKTKA reglemendi § 17 lg 3 ja § 13 lg 1.

sõltuvalt enda esitatud nõuetest. SCC vahekohtumenetluse praktika on seda sätet selgitades lisanud, et olukorras, kus lisaks hagejale on eelnevas menetluses esitanud omapoolseid nõudeid ka kostja, ning kostja omapoolset menetluskulude ettemaksu ei tasu, jäetakse esiteks kostja nõuded läbi vaatamata ja seejärel arvutatakse välja menetluskulude ettemaksu suurus tulenevalt vaid hageja nõuetest.²⁸ LCIA reglement on üleüldse loobunud nõudest, et vahekohtumenetluse pooled peaksid tasuma menetluskulude ettemaksu võrdsetes osades. Selle reglemendi artikkel 24 lg 1 näeb ette, et vahekohtu institutsioon võib määrata, et vahekohtumenetluse pooled peavad tasuma menetluskulude ettemaksu sellistes proportsioonides ning sellisel ajal nagu vahekohtu institutsioon peab vajalikuks. Selliselt on LCIA jätnud endale vabaduse ja võimalus arvestada jooksvalt menetluskulude ettemaksu suuruse ning jaotuse osas sõltuvalt sellest, kas ja milliseid nõudeid vahekohtumenetluse pooled üksteise vastu esitavad. LCIA reeglite kasutusjuhendi järgi loetakse, et menetluskulude mittetasumisel ei kuulu konkreetse vahekohtumenetluse poole nõuete arutamine enam vahekohtu pädevusse, mille järel on vahekohtumenetluse poolel võimalus vahekohtumenetluse jätkamiseks tasuda menetluskulude ettemaks mõlema vahekohtumenetluse poole eest ulatuses, mis on arvutatud vaid selle vahekohtumenetluse poole nõuete alusel, kes on valmis menetluskulude ettemaksu tasuma.²⁹ Selline üldine sõnakasutus on mõeldud juhuks, kui vahekohtumenetluses on hagejad ning kostjaid rohkem kui üks, mistõttu võib esitatud nõudeid ning vahekohtumenetluse pooli, kes menetluskulude ettemaksu ei tasu, olla mitmeid. Igal juhul ei ole vahekohtu perspektiivist mõistlik lahendada selliseid nõudeid, mille arvelt ei ole tasutud menetluskulude ettemaksu, sest vahekohtumenetluse lõppedes ei pruugi vahekohtul olla enam võimalust nende nõuete lahendamisel tekkinud kulude osas hüvitist saada.

1.2. Vahekohtu võimalus vahekohtumenetlus lõpetada

Menetluskulude ettemaksu nõudmise õigusega kaasneb üldiselt ka õigus vahekohtumenetlus lõpetada, kui vahekohtumenetluse pooled menetluskulude ettemaksu täies ulatuses ei tasu.³⁰ Seda ka juhul, kui üks vahekohtumenetluse pool on menetluskulude ettemaksust tasunud, kuid teine vahekohtumenetluse pool ei ole seda teinud ning esimene ei otsusta tasuda menetluskulude ettemaksu ka teise eest. Vahekohtumenetluse lõpetamine on vahekohtu perspektiivist loogiline, arvestades, et menetluskulude ettemaksu mittetasumisel puuduvad vahekohtul otsesed rahalised vahendid vahekohtumenetluse pidamiseks ja

²⁸ SCC vastavat praktikat on analüüsitud: Ragnwaldh, J., Andersson, F., pp 161-163.

²⁹ Scherer, M., Richman, R., et al. Arbitrating under the 2014 LCIA Rules: A User's Guide, Kluwer Law International, 2015, p 330.

³⁰ EKTKA reglemendi § 13 lg 3; SCC reglemendi artikkel 51 lg 5; LCIA reglemendi artikkel 24.3; SCAI reglemendi artikkel 41 lg 4; UNCITRAL-i reglemendi artikkel 43 lg 4; ICC reglemendi artikkel 37 lg 6.

vahekohtumenetlusega kaasnevate kulude katmiseks. Seetõttu tuleb menetluskulude ettemaksu mittetasumise tagajärjel vahekohtumenetluse lõpetamist vahekohtumenetluse praktikas mõneti ka ette, näiteks on õiguskirjanduses leitud, et ICC reglemendi alusel toimuvates vahekohtumenetlustes on ligi 10% kõigist vahekohtumenetluse lõpetamistest seotud menetluskulude ettemaksu mittetasumisega.³¹

Vahekohtumenetluse institutsioonide reglemendid erinevad kohati selles osas, millise protseduuri järgi on vahekohtul õigus vahekohtumenetlus lõpetada. Mõned reeglid lubavad vaidlust lahendaval vahekohtul esmalt vahekohtumenetluse peatada enne kui vahekohtumenetlus täielikult lõpetatakse.³² ETKKA ja rahvusvahelistes vahekohtumenetluse reglementides on vahekohtumenetluse lõpetamiseni viivaid menetlustoiminguid tähistatud erisuguste terminitega, mistõttu on oluline uurida, kas vahekohtumenetluse lõppemine sõltuvalt vahekohtumenetlusele kohalduvatest reeglitest võib omada erinevat mõju vahekohtumenetluses esitatud nõuetele ja vahekohtumenetluse kokkuleppele. Vahekohtumenetluse lõppemise mõjust vahekohtumenetluse kokkuleppele võib omakorda sõltuda vahekohtumenetluse poolte ligipääs õigusmõistmisele, eelkõige see, kas vahekohtumenetluse poolel on õigus enda nõudega pöörduda uuesti vahekohtusse või on võimalik vaidluse teise poole suhtes kaitsta enda nõuet riiklikus kohtumenetluses. Käesolevas alapeatükis selgitatakse esiteks eeldusi, mis peavad olema täidetud selleks, et vahekohtul oleks õigus vahekohtumenetlus lõpetada. Seejärel võrreldakse erinevate vahekohtumenetluse institutsioonide reglemente tulenevalt sellest, kuidas on reguleeritud vahekohtumenetluse lõppemiseni viivat protseduuri, millise menetlustoiminguga on vahekohtul õigus vahekohtumenetlus lõpetada ning seda, kas selline õigus on vahekohtu institutsioonil või vaidlust lahendaval vahekohtul. Viimaks analüüsitakse lähemalt vahekohtumenetluse lõpetamise mõju vahekohtumenetluse kokkuleppele ning vahekohtusse esitatud nõude aegumisele.

Esmalt on oluline märkida, et vahekohtumenetluse lõpetamine saab kõne alla tulla vaid juhul, kui menetluskulude ettemaksu tasumiseks ettenähtud aeg on möödas. Üldiselt vahekohtumenetluse reeglid ei täpsusta, millise aja jooksul peaks menetluskulude ettemaksu tasuma. Praktikas antakse õiguskirjanduse järgi reeglina vahekohtumenetluse pooltele menetluskulude ettemaksu tasumiseks 21 kuni 30 päeva.³³ Erisuseks on siinkohal näiteks SCAI reglement, mille artikkel 41 lõike 4 järgi on pooltel aega 15 päeva menetluskulude ettemaksu

³¹ Verbist, H., Schfer, E., et al. ICC Arbitration in Practice. 2nd edition. Kluwer Law International, 2015, p 221.

³² UNCITRAL-i reglemendi artikkel 43 lg 3; ICC reglemendi artikkel 37 lg 6.

³³ Scherer, M., Richman, R., et al, p 329; Ragnwaldh, J., Andersson, F., et al, p 161.

tasumiseks. Enne 2012. aastat kehtinud SCAI relemendis oli selleks ajaperioodiks 30 päeva. Nimetatud muudatuse põhjenduseks on õiguskirjanduses toodud esiteks eesmärk lühendada veelgi seda perioodi vahekohtumenetluses, mil vahekohtunikud töötavad ebamäärasel olukorras teadmata, kas nende töö on tasustatud ja vahekohtu tehtud kulutused kaetud. Lisaks suurendab ajaperioodi lühendamine 15-päevani vahekohtu paindlikkust ning kiirendab vahekohtumenetluse kulgemist.³⁴

Enamasti ei ole vahekohtumenetluse institutsioonide reglementides otseselt reguleeritud seda, kas vahekohtu institutsioonil või vaidlust lahendaval vahekohtul on õigus pikendada ajaperioodi, mis on määratud menetluskulude ettemaksu tasumiseks. Samas on loogiline, et vahekohtumenetluse pooltele antakse ajapikendust menetluskulude ettemaksu tasumiseks, kui seda taotleb vahekohtumenetluse pool suudab põhjendada ajapikenduse vajalikkust ning esinevad mõistlikud põhjendused, miks nimetatud viimane ei ole võimeline tavapärase ajaperioodi jooksul menetluskulude ettemaksu tasuma. LCIA relemendi kasutusjuhendis on leitud, et vahekohtu sekretariaat on enamikel juhtudel valmis pakkuma menetluskulude ettemaksu tasumiseks ajapikendust, kui menetluskulude ettemaksu tasumiseks kohustatud vahekohtumenetluse pool seda taotleb.³⁵ Pikema ajaperioodi määramine võiks tulla lisaks kõne alla juhtudel, kui menetluskulude ettemaksuks tasutava summa suurus on märkimisväärne või tasumisega on seotud avalik-õiguslik isik³⁶ või menetluskulude ettemaksu tasumiseks on vajalik riigiasutuse nõusolek.³⁷ Teisalt peavad vahekohtumenetluse pooled olema valmis tõendama, et neil on menetluskulude ettemaksu tasumiseks reaalsed vahendid olemas ning selle tasumist on peatselt oodata. Näiteks SCAI relemendi alusel toimuva vahekohtumenetluse puhul on õiguskirjanduses toonitatud, et menetluse peatamine peaks kõne alla tulema vaid erandlikel juhtudel, kui menetluskulusid mittetasuv vahekohtumenetluse pool suudab veenvalt tõendada, et menetluskulude ettemaksu tasumist on oodata lühikese aja jooksul.³⁸ Seejuures ei pruugi majanduslikud raskused või muud finantsalased takistused olla menetluskulude ettemaksu tasumisega venitamise puhul piisavaks põhjuseks. Šveitsi Föderaalne Ülemkohus on SCAI relemendi alusel toimuva vahekohtumenetluse puhul leidnud, et ühe vahekohtumenetluse poole rahalised raskused kui sellised ei ole piisavaks aluseks, et peatada vahekohtumenetlus, sest vahekohtumenetluse poolte õigus olla ära kuulatud ning õigus

³⁴ Arroyo, M., et al. *Arbitration in Switzerland: The Practitioner's Guide*. 2nd edition. Kluwer Law International, 2018, p 441.

³⁵ Scherer, M., Richman, R., et al, p 329.

³⁶ Ibid.

³⁷ Fry, J., Greenberg, S., Mazza, F. *The Secretariats guide to ICC arbitration. A Practical Commentary on the 2012 ICC Rules of Arbitration from the Secretariat of the ICC International Court of Arbitration*. Paris: Int. Chamber of Commerce 2012, para. 3-1424.

³⁸ Arroyo, M., et al, p 828.

mõistlikule menetlusajale on reeglina olulisem.³⁹ Samas peaks Šveitsi Föderaalne Ülemkohtu otsusest juhendumisel vahekohus tegema selgeks, kas olukorras, kus vahekohtumenetluse pool pole võimeline ajutiselt menetluskulude ettemaksu tasuma, on teine vahekohtumenetluse pool valmis tasuma menetluskulude ettemaksu esimese eest. Kui teine vahekohtumenetluse poole ei ole valmis seda tegema, võib vahekohus vahekohtumenetluse menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise tõttu lõpetada ning mõlema menetluspoole õigus mõistlikule menetlusajale ja õigus olla ära kuulatud saab sellegipoolest riivatud.

Kui vahekohtumenetluse reeglid lubavad, võiks vahekohtud siinjuures kaaluda menetluskulude ettemaksu tasumise proportsioonide kohandamist, näiteks jätta menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus suuremas ulatuses selle vahekohtumenetluse poole kanda, kes on varaliselt paremas seisus. Selline huvi võib olla ka suuremat osa menetluskulude ettemaksust kandval vahekohtumenetluse poolel, kui see annab võimaluse vahekohtumenetlusega jätkata. Samas kaasneb viidatud lahendusega ka mitmesuguseid probleeme. Esiteks näevad vahekohtumenetluse reeglemendid tihti ette menetluskulude ettemaksu jaotamise võrdsetes osades ning puuduvad otsesed juhised selleks, kas ja millises ulatuses on vahekohtu institutsioonil või vaidlust lahendaval vahekohtul kaalutusõigus menetluskulude ettemaksu jaotamises vahekohtumenetluse poolte vahel. Näiteks EKTKA reglemendi § 13 lg 1 näeb ette, et vahekohtumenetluse pooled on kohustatud menetluskulude ettemaksu võrdsetes osades, välja arvatud kui hageja ei ole avaldanud soovi tasuda see kogu ulatuses. Seetõttu ei näe EKTKA reglement otseselt ette võimalust, et EKTKA menetluse kontekstis saaks arbitraažikohtu nõukogu otsustada menetluskulude ettemaksu jaotumise vahekorra üle. Kuivõrd sellise otsuse tegemine võib olla nii vahekohtu kui mõlema menetluspoole huvides, oleks mõistlik vahekohtumenetluse reeglemendiga arbitraažikohtu nõukogule vastav kaalutusõigus anda. Teiseks peaks menetluskulude ettemaksu jaotuse vahekorra muutmisel arvestama mõlema vahekohtumenetluse poole huvidega. Vahekohtumenetluses alustalaks on vahekohtumenetluse poolte võrdne kohtlemine ning seetõttu on reeglina vahekohtumenetluse pooled kohustatud tasuma menetluskulude ettemaksu võrdsetes osades. Kui vahekohtumenetluse reeglitega anda vahekohtu institutsioonile või vaidlust lahendavale vahekohtule kaalutusõigus menetluskulude ettemaksu jaotumise vahekorra üle otsustamises, siis võib kaaluda, et juhul, kui vahekohtu institutsioon või vaidlust lahendav vahekohus otsustab kalduda kõrvale menetluskulude ettemaksu võrdsest jaotamisest, siis peaks selleks olema ka vahekohtumenetluse poolte

³⁹ BGer. 4P.64/2004. – https://www.servat.unibe.ch/dfr/bger/2004/040602_4P-64-2004.html (29.04.2020), paras. 3.2–3.3.

nõusolek. Samas võib leida, et selline nõusolek on juba antud sellega, kui pooled nõustusid vahekohtumenetluse kokkuleppe järgi vastava vahekohtu institutsiooni reglemendiga.

Alternatiivselt võiks kõne alla tulla vahekohtumenetluse poolele, kes tasub menetluskulude ettemaksust suurema osa, menetluskulude ettemaksu võrdelisest osast ülemäärase osa hüvitamine teise vahekohtumenetluse poole poolt. Selle illustreerimiseks vaata järgnevat tabelit.

Menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus	Vahekohtu määrus menetluskulude ettemaksu jagunemise osas	Kohustuste täitmise tasakaal peale vahekohtu määruse täitmist	Vahekohtu määrus kohustuste tasakaalu taastamiseks
Menetluspool A 50% - 7 500 €	Menetluspool A 75% - 11 250 €	Menetluspool A + 3 750 €	Menetluspool A -
Menetluspool B 50% - 7 500 €	Menetluspool B 25% - 3 750 €	Menetluspool B - 3 750 €	Menetluspool B Tasuda menetluspoolele A 3 750 €

Tabel 1. Menetluskulude ettemaksu tasumise kohustuste tasakaalu taastamine.

Enda sisult on selline hüvitamine sarnane menetluskulude ettemaksu hüvitisotsusega, mille tegemise õigus on vahekohtul olukorras, kus üks vahekohtumenetluse pool jätab menetluskulude ettemaksu tasumata. Erinevalt menetluskulude ettemaksu hüvitisotsusest, ei oleks sellisel juhul tegemist vahekohtumenetluse kokkuleppe rikkumisega ühe menetluspoole poolt, sest kumbki menetluspool ei ole jätnud menetluskulude ettemaksu tasumata. Seetõttu oleks õiguslikult tegemist pigem deklaratiivse võlatunnistusega VÕS § 30 tähenduses, kuivõrd sisuliselt tunnistatakse võlana rahasummat, mis jääb tasumata vahekohtumenetluse kokkuleppes sisalduva menetluskulude ettemaksu tasumise kohustuse võrdses osas täitmata jätmisena. Vahekohtu pädeval organil oleks võimalik vahekohtumenetluse kokkuleppe piirides

teha määrus, millega eelneva näite pinnal menetluspool B peaks vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel menetluspoolele A hüvitama 3 750 eurot. See tähendab, et hüvitamisel kuulub menetluskulude ettemaks ulatuses, mis taastab menetluskulude ettemaksu tasumise kohustuse jagunemise poolte vahel võrdses ulatuses. Käesoleva töö alapeatükis 2.1. on analüüsitud, kas selline kohustuste tasakaalu taastamine oleks võimalik juba paljudes vahekohtumenetluse reeglites ettenähtud menetluskulude ettemaksu hüvitisnõude raames.

Teise sammuna enne vahekohtumenetluse lõpetamist tuleks vajadusel kaaluda menetluskulude ettemaksu osas esitatud vahekohtumenetluse poolte vastuväiteid. Sellised vastuväited on enamasti esitatud selleks, et vaidlustada menetluskulude ettemaksu suurus või selle jaotumine vahekohtumenetluse poolte vahel. Samas ei saa välistada ka vastuväiteid menetluskulude ettemaksu tasumise osas üldiselt. Selliseks vastuväiteks võib olla näiteks menetluskulude tasumata jätmise majanduslikel põhjustel, mille tagajärjena võiks vahekohtumenetluse poole jääda ilma tema põhiseaduslikust kaebeõigusest. See tähendab, et vastuväite rahuldamise korral peaks vahekohtu institutsioon või vaidlust lahendav vahekohus otsustama, kas vabastada üks või isegi mõlemad vahekohtumenetluse pooled menetluskulude ettemaksu tasumise kohustusest täielikult.

Sellise erandliku otsuse tegemine võib sõltuda sellest, kui lai kaalutusõigus on vahekohtumenetluse reeglitega pädevale vahekohtu institutsioonile või vaidlust lahendavale vahekohtule jäetud. Näiteks LCIA reglement ei nõua, et vahekohtu institutsioonil oleks menetluskulude katteks vahendid olemas. LCIA artikkel 24.3 sätestab et: „väljaarvatud erandlikel asjaoludel, ei peaks vaidlust lahendav vahekohus vahekohtumenetlusega jätkama seni, kuni on saanud vahekohtu registratuurilt kinnituse, et vahekohtul on praegu või tulevikus piisavalt rahalisi vahendeid seonduvalt laekumata ja tulevaste arbitraažikuludega.“ Nimetatud säte ei nõua, et LCIA-le oleks vajalikud vahendid menetluse läbiviimiseks olemas, vaid seda, et vaidlust lahendav vahekohus hindaks, kas sellised vahendid võiks tekkida näiteks tulevikus. Selles osas on võimalik tõdeda, et LCIA vahekohtumenetluse reeglid piiravad vaidlust lahendava vahekohtu pädevust vahekohtumenetluse lõpetamisel vähem kui enamik teisi vahekohtu reglemente, sest sätestavad sõnaselgelt vaidlust lahendava vahekohtu õiguse jätkata vahekohtumenetlusega isegi juhul, kui menetluskulude ettemaksu ei tasuta. Seejuures on oluline arvestada, et sellise otsusega võtab vaidlust lahendav vahekohus riski, et kui vahekohtumenetlus edasises faasis enne vaidluse lõpliku lahendi tegemist vahekohtumenetlus mingi põhjusel siiski lõppeb, siis ei pruugi õnnestuda vahekohtumenetluse pooltelt vahekohtu kulusid välja nõuda. LCIA vahekohtumenetluse praktikas on sellegipoolest väljakujunenud

seisukoht, et reeglina ei peaks vahekohtumenetlusega jätkama, kui vahekohtumenetluse alguses ei ole vähemalt ühe menetluspoole menetluskulude ettemaksu osa tasutud.⁴⁰

Menetluskulude ettemaksu tasumisega seonduvad vastuväited peaks eelduslikult esitama juba menetluskulude ettemaksu tasumiseks määratud ajaperioodil. Vastuväite esitamisega peaks õiguskirjanduse järgi peatuma menetluskulude ettemaksu tasumiseks määratud ajaperiood kuniks vahekohtu institutsioon või vaidlust lahendav vahekohus on langetanud vastuväite asjakohasust puudutava otsuse.⁴¹ Iseenesest võib erandkorras olla võimalik, et vahekohtunikud on valmis läbi vaatama ka vastuväite, kui menetluskulude ettemaksu tasumiseks määratud ajaperiood on möödunud, kuid otsus vahekohtumenetluse lõpetamise osas ei ole veel jõustunud. Vahekohtumenetluse pool peaks sellisel juhul olema tõenäoliselt valmis vahekohtule põhjendama, miks ei olnud vahekohtumenetluse poolel võimalik varem vastavat vastuväidet esitada.

Kolmanda sammuna enne vahekohtumenetluse lõpetamist peaks vahekohus andma teisele vahekohtumenetluse poolele võimaluse tasuda menetluskulude ettemaks mõlema vahekohtumenetluse poole eest. Eelnevas alapeatükis kirjeldati põhjalikumalt, milles selline õigus seisneb ja miks on oluline, et vahekohtumenetluse pooltele võiks olla tagatud ka õigus taotleda vahekohtumenetluse poolte esitatud nõuete eraldamist ning eraldiseisvate menetluskulude ettemaksu määramist või otsust, millega teise vahekohtumenetluse poole esitatud nõudeid menetluskulude ettemaksu arvutamise aluseks ei võeta. Vastasel juhul on menetluskulude ettemaksu mittetasuval vahekohtumenetluse poolel võimalik suurema vaevata blokeerida vaidluse lahendamist ning jätta heauskne vahekohtumenetluse pool ilma ligipääsust õigusmõistmisele. Lüngad vahekohtumenetluse institutsioonide reglementides, mis ei luba heausksel vahekohtumenetluse poolel enda esitatud nõudeid temast sõltumatutel põhjustel kaitsta, võivad takistada vahekohtumenetluse pidamist ning ei ole kasulikud ei heausklikele vahekohtumenetluse pooltele ega vahekohtule.

Kui vahekohus on eelnevad sammud läbi käinud ning vahekohtumenetluse pooled ei ole menetluskulude ettemaksu tasunud, siis on vahekohtul õigus vahekohtumenetlus lõpetada. EKTKA reglemendi järgi lõpeb vahekohtumenetlus menetluskulude ettemaksu mittetasumise korral hagi läbi vaatamata jätmisega. EKTKA reglemendi § 13 lõike 3 järgi jätab arbitraažimaksu tasumata jätmisel Arbitraažikohtu nõukogu hagi läbi vaatamata ja tagastab arbitraažimenetluse alustamise taotluse hagejale. EKTKA-s tähistatakse menetluskulude

⁴⁰ Scherer, M., Richman, R., et al, p 328.

⁴¹ Fry, J., Greenberg, S., Mazza, F., paras. 3-1426 - 31432.

ettemaksuna arbitraažimaksu ning hagi läbi vaatamata jätmise otsuse langetamise pädevus on Arbitraažikohtu nõukogul ehk vahekohtu institutsioonil.

Vahekohtu institutsioonil on EKTKA reglemendi alusel toimivas vahekohtumenetluses õigus jätta hagi läbi vaatamata ka kostja esitatava vastuhagi puhul, kui vastuhagi alusel arvatud menetluskulude ettemaks jäetakse tasumata.⁴² Selle reglemendi järgi on sarnaselt teiste vahekohtu institutsioonide reglementidega võimalus nõuda vahekohtumenetluse poolelt täiendavat menetluskulude ettemaksu vahekohtumenetluse käigus, kui esineb mõni EKTKA reglemendi § 13 lõikes 4 sätestatud aluseks olev asjaolu. Seevastu ei ole EKTKA reglemendis otsustatud sellele, kas vaidlust lahendaval vahekohtul või vahekohtu institutsioonil on õigus vahekohtumenetlus lõpetada ka täiendava menetluskulude ettemaksu mittetasumisel. Siiski tuleks pidada mõistlikuks, et vahekohtul on selline õigus olemas, kuivõrd menetluskulude ettemaksu eesmärk on jätkuvalt sama. Seda juhul, kui täiendav menetluskulude ettemaks on seotud kogu vahekohtumenetluse poole esitatud hagiga ning hagi ei ole osadeks jaotatav. Juhul, kui täiendava menetluskulude ettemaksu tingib vahekohtumenetluse poole esitatud täiendavad nõuded, oleks vahekohtul võimalus jätta läbi vaatamata vahekohtumenetluse poole need nõuded, mille osas menetluskulude ettemaksu ei tasuta. Sellistel juhtudel võiks asjakohaseks osutada hagi osadeks jaotamine. Hagi või vastuhagi osadeks jaotamine on kooskõlas menetluskulude ettemaksu tasumise loogikaga, sest vahekohtu kulude suurus on eelduslikult proportsionaalne esitatud nõuete rahalise väärtuse ja nende keerukusega.⁴³ Sarnaselt enamike vahekohtu institutsioonide reglementide alusel toimuvate vahekohtumenetlustega peaks menetluskulude ettemaksu mittetasumine EKTKA-s mõjutama vaid neid nõudeid, mille osas ei ole menetluskulude ettemaksu tasutud.⁴⁴

Teistes vahekohtu institutsioonide reglementides esineb võrreldes EKTKA reglemendiga mõningaid erisusi vahekohtumenetluse lõpetamise osas. SCC reglemendi järgi lõpeb vahekohtumenetlus menetluskulude ettemaksu mittetasumise korral sarnaselt EKTKA reglemendiga hagi läbi vaatamata jätmisega (*dismissal of the case*).⁴⁵ Erinevalt EKTKA reglemendist on SCC reglemendi alusel vahekohtu institutsioonil või vaidlust lahendaval vahekohtul võimalik nõuda täiendavat menetluskulude ettemaksu enda äranägemisel, sellise

⁴² EKTKA reglemendi § 17 lg 2.

⁴³ Eesti Kaubandus-Tööstuskoja Arbitraažikohtu arbitraažimaksu ja honoraride juhend. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://www.koda.ee/sites/default/files/content-type/content/2019-06/Reglement%202019%20EST.pdf> (29.04.2020), para 2.

⁴⁴ Näiteks LCIA reglemendi artikkel 24.6 järgi ja SCC reglemendi artikkel 51 lg 5 järgi on vahekohtul võimalik vahekohtumenetluse lõpetada osaliselt, vaid nende nõuete suhtes, mille osas ei ole tasutud menetluskulude ettemaksu.

⁴⁵ SCC reglemendi artikkel 51 lg 5.

taotluse aluseks olevate asjaolude loetelu puudub.⁴⁶ SCC reglemendi artikkel 51 lg 5 sätestab sõnaselgelt, et vahekohtu nõukogul on õigus hagi jätta läbi vaatamata ka osaliselt. Sellisel juhul teeb õiguskirjanduse järgi vahekohus eraldi otsuse, millega koos esitab põhjendused, miks konkreetsed nõuded, kostja võimalikud vastunõuded või tasararvestused jäetakse läbi vaatamata.⁴⁷

FAI reglemendis on menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise alusel menetluse lõpetamine reguleeritud sarnaselt SCC reglemendiga. Peamise erinevusena on hagi läbi vaatamata jätmise asemel antud vahekohtu institutsioonile, või kui kaasus on lahendamiseks esitatud juba vahekohtule, siis viimasele, õigus lõpetada (*terminate*) vahekohtumenetlus või õigus lugeda nõuded, mille osas ei ole menetluskulude ettemaks tasutud, tagasivõetuks.⁴⁸ Selline erinevus on siiski puhtalt terminoloogiline. Vahekohtumenetluse lõpetamine FAI reglemendi alusel on puhtalt „administratiivne“ ning see ei piira menetlusosalist uuesti pöördumast sama nõudega vahekohtusse.⁴⁹ Seega peaks vahekohtumenetluse lõpetamise mõju olema vahekohtumenetluse kokkuleppele ja selle alusel uuesti vahekohtusse pöördumisele sama, mis juhul, kui nõuded jäetakse läbi vaatamata EKTKA või SCC reglemendi alusel. Vahekohtumenetluse lõpetamiseks kasutatav termin „*termination*“ on veel kasutusel näiteks SCAI, UNCITRALi ja VIAC vahekohtumenetluse reeglites. Seejuures VIAC reglemendi artikkel 42(3) kinnitab taaskord, et menetluskulude ettemaksu mittetasumise tagajärjena vahekohtumenetluse lõpetamine ei peaks takistama menetlusosalisi hiljem uuesti sama nõudega vahekohtusse pöördumast.

ICC ja LCIA reglementide järgi loetakse menetluskulude ettemaksu mittetasumisel vahekohtusse esitatud nõuded tagasivõetuks (*withdrawn*).⁵⁰ See ei takista õiguskirjanduse järgi menetluse jätkamist nende nõuete üle, mille osas on menetluskulude ettemaks tasutud.⁵¹ Nõuete tagasivõtmine ei takista sarnaselt teiste vahekohtumenetluse reglementidega samasisulise nõude hilisemat uuesti esitamist.⁵² Samas tuleb arvestada sellega, et selliste nõuete taasesitamine eeldab samuti uue vahekohtumenetluse alustamise taotluse esitamist, mis tähendab ka teistkordse vahekohtumenetluse registreerimistasu tasumist.⁵³

⁴⁶ SCC reglemendi artikkel 51 lg 4.

⁴⁷ Ragnwaldh, J., Andersson, F., et al., pp 162-163.

⁴⁸ FAI Arbitration Rules 2020. Appendix II. Schedule of Arbitration Fees and Costs. Available at: <https://arbitration.fi/wp-content/uploads/sites/22/2020/01/arbitration-rules-of-the-finland-chamber-of-commerce-2020.pdf> (29.04.2020), para 2.7.

⁴⁹ Savola, M, p. 431.

⁵⁰ ICC reglemendi artikkel 37 lg 6, LCIA reglemendi artikkel 24.6.

⁵¹ Scherer, M., Richman, R., et al, p 330.

⁵² Ibid; ICC reglemendis on see sõnaselgelt sätestatud artiklis 36(6).

⁵³ Ibid.

ICC ja SCAI vahekohtumenetluse reeglid erinevad teistest vahekohtumenetluse institutsioonide reglementidest selle poolest, et annavad vahekohtule sõnaselgelt õiguse vahekohtumenetluse enne selle lõpetamist peatada.⁵⁴ ICC reglemendi puhul on vahekohtumenetluse peatamine reguleeritud selliselt, et kuigi vahekohtul on õigus teha otsus vahekohtumenetluse peatamiseks, siis selle otsuse tegelikuks tagajärjeks võib kujuneda vahekohtumenetluse lõpetamine. Nimelt võib ICC Peasekreteriaat konsulteerides vaidlust lahendava vahekohtuga nõuda viimaselt menetluse peatamist, määrates selleks vähemalt 15-päevalise tähtaja, ning mille lõppedes tuleks lugeda kõik asjakohased nõuded tagasivõetuks. ICC reeglites ei ole eraldi alust, mille järgi võib otsustada menetluse lõpetamise kasuks.⁵⁵ Seega on ICC reeglites sisalduv vahekohtumenetluse peatamise säte enda toimelt pigem tingimuslik vahekohtumenetlust lõpetav säte.

Vahekohtumenetluse institutsionaalsetes reeglite järgi ei ole üheselt selge, millises vormis vahekohtumenetluse lõpetamise otsus tuleks vormistada. EKTKA reglement nimetab näiteks erinevate vormidena vahekohtu otsust, vaheotsust, osaotsust või korraldust.⁵⁶ Samas ei täpsusta reglement seda, millist neist vormidest on asjakohane menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise tagajärjena hagi läbi vaatamise otsuse tegemisel. Vahekohtu otsuse vormi peaks Eesti õiguses mõistma kui vahekohtu lõplikku lahendit (inglis. k. *award*).⁵⁷ Kuivõrd vahekohtu lõplik otsus on mõeldud õiguskirjanduse järgi enamasti sisulise otsuse tegemiseks⁵⁸ ning käesoleval juhul ei ole hagi läbi vaatamata jätmisel vaidlust sisuliselt lahendatud, siis vahekohtu otsuse vormi ei saa praegu kohaseks pidada. Muuhulgas peaks arvestama seda, et kui vahekohtu otsus on mõeldud vaidluse lõplikuks lahendamiseks, siis menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise tagajärjena lõpetatud vahekohtumenetluse puhul on võimalik EKTKA reglemendi § 23 lg 2 järgi sama hagi uuesti vahekohtusse pöörduda. Iseenesest võiks sobivaks vormiks pidada käesoleval juhul sellise otsuse tegemist korraldusena. Kui vahekohtu lõplik otsus on enamasti mõeldud sisuliste otsuste tegemiseks, siis korralduste eesmärgiks peaks olema õiguskirjanduse järgi reguleerida vahekohtumenetlust puudutavaid küsimusi.⁵⁹ Vahekohtumenetluse lõpetamisel menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisel on vahekohtumenetluse pooled rikkunud vahekohtu korraldust tasuda menetluskulude ettemaks ehk selline otsus põhineb vahekohtumenetluse institutsiooni reglemendis sisalduva menetlusliku nõude rikkumisel. Sellise korralduse rikkumisel ei ole mingisugust puutumust vaidluse sisuga. Eeltoodud

⁵⁴ SCAI reglemendi artikkel 41 lg 4; ICC reglemendi artikkel 37 lg 6.

⁵⁵ ICC reglemendi artikkel 37 lg 6.

⁵⁶ EKTA reglemendi §-id 30 ja 32.

⁵⁷ TsMS § 746 lg 2; Detailsemalt selgitatud Põldvere, P.-M. Kaheksa aastat mudelseadust: kas Eesti vahekohtumenetlus vastab mudelile? – *Juridica* 2014/1, lk 14.

⁵⁸ Blackaby, N., et. al. *Redfern and Hunter on International Arbitration*. Sixth Edition. Kluwer Law International. Oxford University Press 2015, pp. 503 - 504.

⁵⁹ *Ibid.*

põhjustel vahekohtumenetluse lõpetamisel on korralduse (inglis. k. *order*) vormile viidanud näiteks SCAI reglemendi artikkel 31 lg 4, UNCITRAL-i reglemendi artikkel 43 lg 4 ning FAI reglemendi lisa 2 lõikes 2.7.

Eelistades vahekohtu korralduse vormi, võib tekkida küsimus sellise korralduse vaidlustamisest. Samas oleks mõneti liialdatud siinkohal väita, et juhul, kui vahekohtumenetluse poolel ei ole võimalik vahekohtu korraldust vaidlustada, siis riivataks sellega üleliia tema õigusi. Eelnevalt on kirjeldatud seda, et vahekohtu on üsna avatud andma vahekohtumenetluse pooltele aega menetluskulude ettemaksu tasumiseks, seda ka teise vahekohtumenetluse poole eest, ning vajadusel lahendama ka vahekohtumenetluse poolte vastuväiteid. Kui esinevad ülekaalukad põhjused, miks vahekohtumenetluse pool ei ole võimeline menetluskulude ettemaksu tasuma, siis võib õiguskirjanduse järgi vahekohus seda arvesse võttes anda uue tähtaja menetluskulude tasumiseks või lubada menetluskulude tasumist osamaksetena.⁶⁰ Seega isegi, kui vahekohtumenetluse lõpetamise otsust ei ole vahekohtumenetluse poolel võimalik vaidlustada, on vahekohtumenetluse poolte õigused üldiselt kaitstud, muuhulgas on võimalus pöörduda uuesti sama nõudega vahekohtusse.

EKTKA reglemendi artikkel 23 lg 2 näeb ette, et menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisel läbi vaatamata jäetud hagiga on võimalik sama vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel uuesti vahekohtusse pöörduda. Sellist lahendust võib pidada loogiliseks, kuna hagi läbi vaatamata jätmise ning arbitraažimenetluse alustamise taotluse tagastamine hagejale tähendab seda, et vaidluse materjalid ei jõua kordagi vaidlust lahendava vahekohtu kätte arutamiseks ning vaidlust lahendaval vahekohtul puudub võimalus teha vaidluse osas sisuline otsus. Seetõttu ei ole põhjust piirata hageja võimalust uuesti vahekohtusse pöörduda, kui soovitakse hagi osas ka sisulist lahendit. Samas võib sama hagiga Eestis uuesti vahekohtusse pöördumine olla takistatud tulenevalt TsMS-i vahekohtumenetluse lõpetamise regulatsioonist. Nimelt, TsMS § 747 lg 4 järgi ei saa teatud juhtudel lõpetatud vahekohtumenetlust uuesti alustada. TsMS-i vahekohtumenetluse lõpetamise regulatsioon põhineb suuresti UNCITRAL-i mudelseaduse samasisulisel sättel, kuid TsMS § 747 lg 4 on riiklike vahekohtumenetluse reeglite puhul ainulaadne. Tulenevalt TsMS § 747 lg-st 4 ei peaks juba lõpetatud vahekohtumenetlust uuesti saama alustada, kui: 1) hageja võtab hagi tagasi; 2) pooled lepivad kokku menetluse lõpetamises; või 3) pooled ei osale menetluses.

⁶⁰ Arroyo, M., et al., p 2476.

EKTKA reglemendi § 23 lg 2 järgne õigus uuesti sama hagiga vahekohtusse pöörduda peaks tulenevalt poolte autonoomiast vahekohtumenetluses siiski prevaleerima TsMS-i vahekohtumenetluse lõpetamise sätete ees. Poolte autonoomia põhimõtte vahekohtumenetlus tähendab seda, et vahekohtumenetluse pooled on vabad otsustama vaidluse lahendamiseks ettenähtud menetlusreeglites. Vahekohtumenetluse pooltel on kokkulepitud menetlusreeglitega muuhulgas õigus kõrvale kalduda TsMS 14. osas sisalduvatest sätetest. Poolte kokkuleppega ei ole võimalik kõrvale kalduda vaid TsMS-is sisalduvatest vahekohtumenetluse imperatiivsetest sätetest. Imperatiivseteks säteteks TsMS 14. osas peaks õiguskirjanduse järgi lugema need sätted, mis on suunatud riiklikele kohtutele, kuna kohtus toimuvat menetlust ei loeta vahekohtumenetluseks selle sõna kitsamas tähenduses.⁶¹ TsMS § 747 lg 4 puhul on tegemist vahekohtusse pöördumise õigust reguleeriva sättega olukorras, kus vahekohtumenetlus on eelnevalt lõpetatud. Viidatud säte kehtestab, millist mõju omab vahekohtumenetluse lõpetamise otsus vahekohtusse esitatud ja vahekohtu pädevusse kuuluvale nõudele. Kuivõrd see säte ei piira ega laienda kuidagi vahekohtumenetluse poolte õigusi esitada hagi riiklikusse kohtusse või riikliku kohtu pädevust sellist hagi lahendada, siis käesoleva magistritöö autor leiab, et sellisel sättel puudub otsene puutumus riikliku kohtumenetlusega. Selline puutumus võiks siiski olla olukorras, kus vahekohtumenetlus otsustatakse lõpetada vahekohtu sisulise otsusega (inglis. k. *award*), mida on võimalik näiteks TsMS § 751 järgi Eesti kohtul tühistada või mis kuulub TsMS § 753 lg 1 järgi tunnustamisele ja täitmisele. Olukorras, kus hagi läbi vaatamata jätmise otsust tuleks käsitleda pigem vahekohtu korraldusena, peaks käesoleva magistritöö autori hinnangul sellist puutumust eitama. TsMS kommentaarides ei ole imperatiivsete sätete loetelus samuti peetud TsMS § 747 lg-t 4 sätteks, mida tuleks TsMS 14. osa tähenduses käsitleda imperatiivse normina.⁶² Järelikult ei peaks TsMS 14. osa piirama kuidagi poolte õigust TsMS § 747 lg-st 4 kõrvalekaldumiseks. Seetõttu peaks vahekohtumenetluse reeglitega olema võimalik pooltel kokku leppida, et isegi, kui vahekohus lõpetab vahekohtumenetluse menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisel tuginedes ühele TsMS § 747 lg 2 punktides 1-3 ettenähtud põhjustele, siis on neil õigus uuesti sama hagiga vahekohtusse pöörduda.

Isegi, kui pidada TsMS § 747 lg-t 4 imperatiivseks sätteks, siis selle asjakohasus on käesoleval juhul kaheldav. Esiteks peaks TsMS § 747 lg 2 punktides 1-3 ettenähtud põhjustel vahekohtumenetluse lõpetamisel tehtav vahekohtu otsus sisaldama viidet ühele neist punktides ettenähtud põhjusele ning põhjendust, miks sellisel alusel on vahekohus menetluse lõpetanud. Olukorras, kus vahekohus on enda vahekohtumenetluse lõpetamise otsuses tuginenud

⁶¹ Kõve, V., jt, lk 1366.

⁶² Kõve, V., jt, lk 1370.

eraldiseisvale alusele nagu ETKKA § 23 lg 2, võib sellise otsuse kvalifitseerimine TsMS § 747 lg 2 punktides 1-3 ettenähtud aluste alla minna vastuollu vahekohtu otsuse reaalse sisuga ning vahekohtu pädevusega vahekohtumenetluse lõpetamisel. Teiseks ei pruugi menetluskulude ettemaksu mittetasumisel vahekohtu poolt lõpetatava vahekohtumenetlus kvalifitseerimine TsMS § 747 lg 2 punktide 1-3 alla olla üldsegi asjakohane. Sellises olukorras on ebatõenäoline rääkida hageja poolt hagi tagasi võtmisest. Näilikult võiks hagi tagasi võtmisest rääkida juhul, kui menetluskulude ettemaksu mittetasuvaks pooleks on hageja, kuid hagi tagasi võtmine peaks siiski tähendama hageja vastavasisulist taotlust.⁶³ Samaselt on välistatud käesoleva olukorra kvalifitseerimine TsMS § 747 lg 2 p 2 alla, sest puudub vahekohtumenetluse poolte kokkulepe vahekohtumenetluse lõpetamise osas. Mõneti asjakohasem on TsMS § 747 lg 2 p 3, mille järgi lõpetatakse vahekohtumenetlus juhul, kui pooled ei osale menetluses. Õiguskirjanduses on näiteks leitud, et poolte soovimatus vahekohtumenetlusega jätkata võib väljenduda näiteks arbitraažimaksu ettemaksu tasumata jätmises.⁶⁴ Samas käesoleva magistritöö autori arvates ei pruugi see ilmingimata nii olla.

Iseenesest peaks kirjeldatud sätte alla kvalifitseeruma olukord, kus kumbki menetluspool ei tasu enda osa menetluskulude ettemaksust. Samas juhul, kui üks või mõlemad menetluspooled vaidlustavad menetluskulude ettemaksu taotluse ning esitavad sellekohaseid vastuväiteid, oleks meelevaldne rääkida menetluses mitteosalemisest. TsMS § 747 lg 2 p 3 allikaks oleva samalaadse Saksa *Zivilprozessordnung* (edaspidi ZPO) sätte⁶⁵ tõlgendamisel on õiguskirjanduses leitud, et vaidlust lahendav vahekohus peaks olema veendunud, et vahekohtumenetluse pooled ei jätku kindlalt vahekohtumenetlust.⁶⁶ Muuhulgas on selliseks olukorras see, kui menetluspooled ei täida vahekohtu esitatud taotlusi.⁶⁷ Kaheldav on see, kas vahekohtumenetluse poolt, kes on valmis tasuma enda osa menetluskulude ettemaksust, kuid teise vahekohtumenetluse poole osa menetluskulude ettemaksust mitte, võiks pidada vahekohtumenetluse pooleks, kes ei osale menetluses. Samas on võimalik ka leida, et menetluskulude ettemaksu tasumine on vahekohtumenetluse poolte ühine kohustus vahekohtu ees. Vahekohtu seisukohast ei ole vahet, kes ja millises ulatuses menetluskulude ettemaksu tasub. Selle tõenduseks on vahekohtumenetluse reglementides sisalduvad sätted, mis lubavad vahekohtumenetluse lõpetada, kui menetluskulude ettemaksu täies ulatuses ei tasuta.

⁶³ Hagi tagasi võtmise olulisusest: Kõve, V., jt, lk 1502.

⁶⁴ Kõve, V., jt, lk 1503.

⁶⁵ ZPO § 1056 lg 2 p 3. 34. Zivilprozessordnung. Available at: [https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/\(29.04.2020\)](https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/(29.04.2020)).

⁶⁶ Wilske, Markert. ZPO § 1056 Beendigung des schiedsrichterlichen Verfahrens. BeckOK ZPO. Vorwerk/Wolf 36. Edition Stand: 01.03.2020, Rn. 9-9.1.

⁶⁷ Ibid.

Kui pidada menetluskulude ettemaksu tasumist selle kogu ulatuses mõlema vahekohtumenetluse poole kohustuseks, siis peaks tõdema, et menetluspool ei ole vahekohtu esitatud taotlust täitnud ning seega ei osale menetluses. Menetluskulude ettemaksu jagunemine vahekohtumenetluse poolte vahel on sel juhul kitsalt nende sisesuhet puudutav küsimus ega mõjuta vahekohtu õigust vahekohtumenetluse lõpetamiseks. Sätte tõlgendamine sõltub tõenäoliselt sellest, kelle vaatenurgast menetluskulude ettemaksu tasumise kohustust vaadata. Vahekohtumenetluse poole kaitseks on võimalik leida, et kui viimane on n-ö enda osa menetluskulude ettemaksust tasunud, on selliselt teinud ka kõik endast oleneva, et menetluses osaleda. Vahekohtu vaatenurgast on vahekohtumenetluse pooled menetluskulude ettemaksu tasumisel solidaarvõlgnikud, mistõttu on raske asuda seisukohale, et vahekohtumenetluse pool on teise vahekohtumenetluse poole eest menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisel teinud endast kõik oleneva, et vahekohtumenetluses osaleda. TsMS § 747 lg 2 p 3 on küllaltki abstraktne norm, et pakkuda siin üheselt selget vastust. Sätte kvalifitseerimine kohtus võib seega tugineda sellele, milline tähendus anda vahekohtumenetluse poolte kohustusele tasuda menetluskulude ettemaks ja milliseid jõupingutusi on kumbki pool selle kohustuse täitmiseks teinud. Olukorras, kus vahekohtumenetluse pool teeb kõik temast mõistlikult oodatavad jõupingutused menetluses osalemiseks, ei saa pidada põhjendatuks TsMS § 747 lg 2 p 3 tähenduses vahekohtumenetluse lõpetamist.

Leides, et menetluskulude ettemaksu mittetasumisel lõpetatud vahekohtumenetluse järgselt on võimalik uuesti sama hagi vahekohtusse pöörduda, siis tähendab see, et vahekohtumenetluse kokkulepe säilitab ka enda õigusjõu. Vahekohtumenetluse lõpetamisel menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise tõttu otsivad tihti hagejad võimalust sama hagi esitada vahekohtu asemel riiklikusse kohtusse, kuna on ebatõenäoline, et vahekohtusse hagi uuesti esitamisel kostja menetluskulude ettemaksu tasuks. Hagi esitamise võimalikkust riiklikusse kohtusse on täpsemalt analüüsitud käesoleva töö alapeatükis 2.2.

Tulenevalt võimalusest sama nõudega uuesti vahekohtusse pöörduda, võib oluliseks osutada sellise nõude aegumine ja aegumise peatumine. Riigikohtu praktika järgi on kohtumenetluses üldreeglik see, et aja jooksul, mil kohus hagi lahendab, tuleb lugeda aegumistähtaeg peatunuks, sõltumata sellest, millise lahendiga asi lahendatakse. Muuhulgas võib selliseks lahendiks olla kohtumäärus. Riigikohtu praktika põhineb tsiviilseadustiku üldosa seaduse⁶⁸ (edaspidi TsÜS) § 160 tõlgendamisel, mida vastavalt TsÜS § 161 lg-le 1 peab arvestama ka nõude esitamisel

⁶⁸ Tsiviilseadustiku üldosas seadus. – RT I 2002, 35, 216; RT I, 06.12.2018, 3.

vahekohtusse vastavalt vahekohtumenetluse kokkuleppele.⁶⁹ Mõneti ebaselge on TsÜS § 161 järgi see, mis ajahetkest tuleks lugeda hagi esitamisega vahekohtusse hagi aluseks olev nõude aegumine peatunuks. TsÜS § 161 lg 2 järgi peab peatuma aegumine siis, kui õigustatud isik teeb vajalikud toimingud vahekohtuniku määramiseks või muude vahekohtusse pöördumise eelduste täitmiseks. Nõude aegumise loogikat arvestades peaks vähemalt institutsionaalse vahekohtumenetluse puhul tähendada see sama, mida riikliku kohtumenetluse puhul ehk aegumine peatub hagi esitamisega. Näiteks EKTKA menetluse raames peaks selleks olema arbitraažimenetluse alustamise taotluse esitamine. EKTKA reglemendi § 10 lg 2 järgi loetakse hagiavalduse esitamise ajaks arbitraažimenetluse alustamise taotluse või hagiavalduse EKTKA-sse jõudmise päeva. TsMS § 735 järgi on vahekohtumenetluse alguseks päev, kui kostja saab kätte vahekohtus vaidluse lahendamiseks esitatud hagiavalduse, kui pooled ei ole kokku leppinud teisiti. Arvestades, et vahekohtumenetluse institutsiooni reeglid on vahekohtumenetluse kokkuleppe osaks, oleks seega asjakohane määrata menetluse algus esmajoonel vahekohtumenetluse institutsiooni järgi. Kui sellistes reeglites kokkulepe puudub, peaks aluseks võtma TsMS §-i 735. Igal juhul ei peaks aegumise peatumise sõltuma sellest, kas vahekohtumenetluse pooled tasuvad menetluskulude ettemaksu või sellest, kas hagi materjalid jõuavad üldsegi vaidlust lahendava vahekohtuni. TsÜS § 160 lg 3 ja § 161 lg 1 koostoimes tuleks lugeda aegumise peatumine lõppenuks vahekohtumenetluse lõpetamise määruse jõustumisega. Nõude aegumise peatumist hagi uuesti esitamisel peaks arvestama samamoodi, sõltumata sellest, kas sama hagi esitatakse uuesti vahekohtusse või riiklikusse kohtusse.

⁶⁹ RKTko lahend 11.06.2008, asjas nr 3-2-1-57-08.

2. MENETLUSKULUDE ETTEMAKSU TASUMATA JÄTMISE MÕJU VAHEKOHTUMENETLUSE POOLELE

2.1. Vahekohtumenetluse poole võimalus nõuda teiselt vahekohtumenetluse poolelt viimase eest tasutud menetluskulude ettemaksu hüvitamist

2.1.1. Võimalus nõuda ettemaksu hüvitamist vahekohtumenetluse institutsiooni reeglite alusel

Vahekohtu institutsiooni ja vaidlust lahendava vahekohtu perspektiivist ei ole erinevust selles, milline vahekohtumenetluse pooltest ja millises ulatuses tasub menetluskulude ettemaksu. Vahekohtu jaoks on oluline, et lõppkokkuvõttes oleks menetluskulude ettemaks tasutud täies ulatuses. Seetõttu kirjeldas käesoleva töö autor alapeatükis 1.1 olukorda, kus juhul, kui üks vahekohtumenetluse pooltest mingil põhjusel menetluskulude ettemaksu ei tasu, siis tekib teisel vahekohtumenetluse poolel võimalus tasuda menetluskulude ettemaks mõlema vahekohtumenetluse poole eest. Kui vahekohtumenetluse pool menetluskulude ettemaksu täies ulatuses tasub, siis annab see temale võimalus vahekohtumenetlusega jätkata. Sellise lahendusega kaasneb siiski sisuliselt vahekohtumenetluse poolte ebavõrdne kohtlemine. Seetõttu on vahekohtumenetluses vajadus regulatsiooniks, mis taastaks menetluspoolte menetluslike kohustuste tasakaalu ja võrdsuse.

Vahekohtumenetluse praktikas on menetluskulude ettemaksu tasunud vahekohtumenetluse poole õiguste kaitseks välja kujunenud kahju hüvitamise instituut, mille järgi on võimalik nõuda vahekohtult eraldi lahendit ülemäärase menetluskulude ettemaksu hüvitamiseks või tagasinõudmiseks teiselt vahekohtumenetluse poolelt (edaspidi „menetluskulude ettemaksu hüvitisnõue“). Selline hüvitisnõue on jõudnud vahekohtumenetluse arengu käigus nüüdseks ka mitmetesse vahekohtumenetluse institutsioonide reglementidesse. Sellegipoolest on sellised vahekohtumenetluse institutsioonide reglemendid käesoleva töö koostamise seisuga vähemuses ning enamikel juhtudel seisavad vahekohtud ja vahekohtumenetluse pooled silmitsi probleemiga, kas ja kuidas on võimalik menetluskulude ettemaksu hüvitisnõuet lahendada selleks ettenähtud eriregulatsiooni puudumise tingimustes. Sellistes tingimustes on välja kujunenud ulatuslik kohtupraktika ja õiguskirjandus sellest, kas vahekohtumenetluse kokkulepe annab õiguse menetluskulude ettemaksu hüvitisnõude lahendamiseks ning kas sellist lahendit on hiljem võimalik jõustada ka riikliku kohtusüsteemi kaudu. Käesolevas alapeatükis analüüsitakse menetluskulude ettemaksu hüvitisnõude esitamist, kui selleks on õigusliku alus sätestatud vahekohtumenetlusele kohalduvates reeglites. Järgnevas alapeatükis analüüsitakse

sellise hüvitisnõude esitamist vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel ehk tingimustes, kus eriregulatsioon hüvitisnõude esitamiseks vahekohtumenetlusele kohalduvates reeglites puudub.

Vaidlust lahendava vahekohtu poolt tehtavat menetluskulude hüvitisotsust on oluline eristada varasemast otsusest, millega vahekohtumenetluse poolt nõuti menetluskulude ettemaksu. Kui menetluskulude ettemaksu tasumise otsuse võis olenevalt vahekohtumenetluse reeglitest teha nii vahekohtu institutsioon kui vaidlust lahendav vahekohus, siis menetluskulude ettemaksu hüvitisotsuse peaks reeglina tegema vaidlust lahendav vahekohus. Kirjeldatud otsuste peamiseks erinevuseks on see, et menetluskulude ettemaksu tasumise otsus on õiguskirjanduse järgi enda sisult administratiivne otsus, mida vahekohtu institutsioon või vaidlust lahendav vahekohus võib igal hetkel uuesti üle vaadata ja muuta.⁷⁰ Menetluskulude ettemaksu hüvitisotsus on n-ö sisuline otsus, mis nõuab konkreetse kohustuse rikkumise tuvastamist ning täiendavate õiguskaitsevahendi eelduste analüüsimist.

Käesolevas magistritöös käsitlust leidvatest vahekohtumenetluse institutsioonidest on menetluskulude ettemaksu hüvitisnõue sõnaselgelt reguleeritud SCC, LCIA ja FAI reglementides. SCC reglemendi artikkel 51(5) järgi on “vahekohtul õigus teha eraldiseisev otsus teise vahekohtumenetluse poole eest tasutud menetluskulude ettemaksu hüvitamiseks, kui menetluskulude ettemaksu tasunud vahekohtumenetluse poole seda taotleb”. LCIA reglemendi artikkel 24.5 järgi võib menetluskulude ettemaksu tasunud vahekohtumenetluse pool taotleda vahekohtult ettekirjutist või otsust, et nõuda rikkumises olevalt vahekohtumenetluse poolt tasumata jäänud summa tasumist koos intressiga. FAI reglemendis on vastav alus sätestatud reglemendi lisas 2, mille lõike 2.7 järgi, kui vahekohtumenetluse pool tasub teise vahekohtumenetluse poole eest menetluskulude ettemaksu, siis võib vahekohus esimese taotlusel teha eraldiseisva otsuse selle hüvitamiseks.

Eeltoodud sätete ühisosaks on see, et need annavad sõnaselgelt vahekohtule pädevuse, et teha vahekohtumenetluse poolte suhtes siduv otsus menetluskulude ettemaksu hüvitamiseks. Sellise pädevuse sätestamine vahekohtumenetluse reglemendis on oluline, et vältida vaidlusi vahekohtute pädevuse osas menetluskulude ettemaksu hüvitisotsuse tegemisel. Varasemalt on näiteks Rootsi vahekohtumenetluse seaduse alusel toimunud *ad-hoc* vahekohtumenetluse osas Rootsi Ülemkohus leidnud, et olukorras, kus vahekohtu pädevust menetluskulude ettemaksu hüvitisotsuse tegemiseks ei ole vahekohtumenetlusele kohalduvates reeglites sätestatud,

⁷⁰ Zuberbühler, T., Müller, C., Habegger, P., et. al. Swiss Rules of International Arbitration. Arbitration Commentary. Zurich 2005, Article 31 note 6.

puudub vahekohtumenetluse poolel õigus nõuda sellise hüvitisotsuse tegemist.⁷¹ Samale seisukohale on asunud ka vaidlust lahendav vahekohus varasema SCC reglemendi alusel, mis samuti vahekohtule pädevust andvat sätet ei sisaldanud.⁷² Seevastu on vahekohtumenetlusega seondvalt tekkinud hulganisti kohtupraktikat, mille järgi ei pea sellise pädevuse sõnaselge sätestamine vahekohtumenetluse reeglites olema ilmtingimata vajalik hüvitisnõude rahuldamiseks. Viidatud kohtupraktikat on analüüsitud detailsemalt järgmises alapeatükis.

Isegi, kui vahekohtumenetluse institutsiooni reglemendiga on vahekohtule antud pädevus hüvitisotsuse tegemiseks, ei pruugi vahekohtumenetluse pooltel olla sellise otsuse nõudmises osas absoluutset õigust. Nii on selle olemasolu eitatud SCC praktikas.⁷³ See tähendab, et vahekohus võib keelduda teise vahekohtumenetluse poole eest tasutud menetluskulude ettemaksu hüvitamisest, kui vahekohus peab kõiki asjakohaseid asjaolusid arvesse võttes seda õigustatuks. Enamasti on leidnud sellised hüvitisotsused siiski rahuldamist ning vahekohus on koos menetluskulude ettemaksu osaga välja nõudnud vahekohtumenetluse teiselt poolt ka intressid.⁷⁴

Eeltoodud vahekohtumenetluse reglementides ei ole nimetatud konkreetseid asjaolusid, mille alusel võiks vahekohtu institutsioon või vaidlust lahendav vahekohus keelduda menetluskulude ettemaksu hüvitisnõude rahuldamisest. SCC praktikas on vahekohus taotluse rahuldamisest keeldunud enamasti kolme tüüpi asjaoludel. Esiteks neil juhtudel, kui vastaspool on esitanud põhjendatud vastuväite vahekohtu jurisdiktsiooni osas.⁷⁵ Teiseks juhtudel, kui vahekohtumenetluse pool ei ole võimeline majanduslikel kaalutlustel tasuma enda osa menetluskulude ettemaksust. Näiteks on SCC reglemendi alusel toimivas vahekohtumenetluses kostja esitanud vastuväite, mille kohaselt ei olnud kostja võimeline tasuma menetluskulude ettemaksu, sest tema pangakontod olid külmutatud. Sellel konkreetsel juhul otsustas vahekohus küll hageja menetluskulude ettemaksu hüvitisnõude rahuldada, kuid

⁷¹ Judgment of the Supreme Court of Sweden, 27.10.2000. Case No. T 1881-99/NJA 2000 s. 538, Available at: <https://www.arbitration.sccinstitute.com/views/pages/getfile.ashx?portalId=89&docId=1083535&propId=1578> (29.04.2020), p. 75.

⁷² Walters, G. SCC Practice: SCC Separate Awards for Advance on Costs 1 January 2007 -31 December 2011. Stockholm Chamber of Commerce. Available at: https://sccinstitute.com/media/56067/separate-award-on-advance-on-costs_gretta-walters.pdf (29.04.2020), p 8.

⁷³ Ragnwaldh, J., Andersson, F., et al, p 163; SCC Case 113/2007. Available at: <https://arbitrationlaw.com/library/scc-case-1132007-chapter-16-scc-arbitral-awards-2004-2009> (29.04.2020), p 139.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ SCC Arbitration No V 113/2007. Separate Award. Available at: <https://arbitrationlaw.com/library/separate-arbitral-award-scc-arbitration-v-1132007-first-award-advance-costs-under-new-scc> (29.04.2020), p 4; SCC Arbitration No V 32/2007. Separate Award. Summary available at: https://sccinstitute.com/media/56067/separate-award-on-advance-on-costs_gretta-walters.pdf (29.04.2020), p 16.

seada põhjusel, et kostja ei suutnud konkreetsel juhul tõendada enda likviidsusraskusi.⁷⁶ Kolmandaks on SCC praktikas leitud, et menetluskulude ettemaksu hüvitisnõude rahuldamisest võiks vahekohus keelduda, kui vahekohtumenetlus on jõudnud selle lõpustaadiumisse. Sellega seondult on vahekohtud kahel juhul leidnud, et hüvitisnõude rahuldamisest keeldumiseks võib asjakohaseks osutada sellise nõude esitamise ajaline suhe vahekohtumenetluse viimase istungi või vahekohtumenetluse otsuse väljakuulutamise eeldatava ajaga.⁷⁷ Vahekohtute loogika seisneb selles, et sellise hüvitisnõude rahuldamine ei ole mõistlik olukorras, kus vahekohus saab teise vahekohtumenetluse poole eest tasutud menetluskulude ettemaksu peatselt tasaarvestada enda lõplikus otsuses vahekohtu kulude jagunemise osas. Viidatud otsustes on vahekohtud leidnud, et menetluskulude ettemaksu hüvitisnõue ei peaks kuuluma rahuldamisele, kui hüvitisotsuse tegemise ning viimase vahekohtumenetluse istungi vahele on jäänud veel 13 nädalat.

Menetluskulude ettemaksu hüvitisnõudega sarnane instituut on sätestatud ka EKTKA reglemendi § 32 lg-s 3. Selle järgi võib arbitraažikohus hageja taotlusel vaheotsusega kostjalt välja mõista hageja poolt EKTKA reglemendi § 13 lg 1 alusel tasutud kostja osa arbitraažimaksust, kui kogu arbitraažimaksu kandmine hageja poolt oleks hageja suhtes ebamõistlikult koormav. Erinevalt SCC ja FAI reglementidest on EKTKA reglemendi järgi vaidlust lahendava vahekohtul kaalutusõigus, kas ja millises ulatuses teise menetluspoole eest tasutud menetluskulude ettemaks hüvitada. EKTKA reglemendis ega selle lisades ei ole täpsemalt selgitatud, millist osa menetluskulude ettemaksust võiks pidada hageja suhtes ebamõistlikult koormavaks. Sätte sõnastus annab mõista, et isegi juhul, kui vahekohtu institutsioon on EKTKA reglemendi järgi määranud pooltele kohutuseks võrdsetes osades menetluskulude ettemaks tasuda, siis hagejal puudub garantii, et vaidlust lahendav vahekohus hiljem selle kohustuse võrdse jaotumise poolte vahel taastab. Samuti on ebaselge, milliseid asjaolusid peaks vaidlust lahendav vahekohus hüvitisnõude lahendamisel arvestama. EKTKA reglemendi § 32 lg 3 järgi võiks näiteks vaidlust lahendav vahekohus leida, et hageja on võrreldes kostjaga varanduslikult oluliselt kindlustatum ja seega jätta menetluskulude ettemaksu kohustuse täielikult hageja kanda. Selline lahendus oleks teiste rahvusvaheliste vahekohtumenetluse reeglitega võrreldes ainulaadne ning tekitab küsimusi vaidlust lahendava vahekohtu poolt vahekohtumenetluse poolte võrdse kohtlemises. Hageja seisukohast võiks sellisel juhul otstarbekam olla taotleda vaidlust lahendavalt vahekohtult kostja eest tasutud

⁷⁶ SCC Arbitration No V 135/2007. Separate Award. Summary available at: https://sccinstitute.com/media/56067/separate-award-on-advance-on-costs_gretta-walters.pdf (29.04.2020), pp 7-8.

⁷⁷ Lahenditest pikemalt: Walters, G, p 6.

menetluskulude ettemaksu arvestamist vahekohtu kulude jaotamisel vahekohtumenetluse lõpus ja näiteks mõista ülearune menetluskulude ettemaks välja teiselt poolelt menetluskuludena. Sellise võimaluse näeb ette ka EKTKA reglemendi § 39 lg 2.

Erinevalt teistest vahekohtumenetluse reeglitest, mis reguleerivad menetluskulude ettemaksu hüvitisnõuet, puudub sellise nõude esitamise võimalus EKTKA reglemendi järgi kostjal. Sellise eripära tingib tõenäoliselt vahekohtumenetluse praktika, mille järgi on üsna ebatavaline kui menetluskulude ettemaksu tasujaks on kostja, kuid mitte hageja. Käesolevas töös on varasemalt käsitletud ka võimalusi, mil menetluskulude ettemaksu tasuvaks pooleks võib olla kostja. [KK|E2] Seetõttu oleks asjakohane täiendada EKTKA reglementi selliselt, et menetluskulude ettemaksu hüvitisnõude saaks vajadusel esitada ka kostja.

Menetluskulude ettemaksu hüvitisotsuse tegemisel peaks vahekohus tõenäoliselt eelistama osalise vaheotsuse vormi (inglis. k. *partial interim award*). Osalise vaheotsuse asjakohasust on korduvalt kinnitatud ka õiguskirjanduses⁷⁸ ning kohtupraktikas⁷⁹. EKTKA reglemendi § 32 lg-s 4 sisalduv menetluskulude ettemaksu hüvitisnõudele sarnane õiguskaitsevahend viitab samuti vaheotsusele. Iseenesest võiks kaalumisele tulla õiguskirjanduse järgi ka määruse või korraldusena hüvitisotsuse vormistamine.⁸⁰ Määruse ja korralduse tegemisel on oluliselt vähem õiguslikke nõudeid ja formaalsusi, mida peab järgima, mistõttu on võimalik seda reeglina ka kiiremini välja anda.

Osalise vaheotsuse asjakohasust on põhjendatud sellega, et menetluskulude ettemaksu hüvitisnõue on materiaalõiguslik nõue, mis nõuab vaidlust lahendavalt vahekohtult lõplikku ja siduvat otsust. Nimelt osaline vaheotsus vastab suurema tõenäosusega kui näiteks määrus vahekohtu otsuse lõplikkuse ja siduvuse kriteeriumitele ning saab seetõttu pidada jõustatavaks otsuseks New Yorgi konventsiooni artikkel 3 järgi. Nii leidis ka vaidlust lahendav vahekohus ICC kaasuses nr 13139, et selline otsus peab olema tehtud vormis, mis lahendab hüvitisnõude lõplikul kujul eraldiseisva nõudena ning iseseisvana teistest nõuetest selles vahekohtumenetluses.⁸¹ Vaidlust lahendavad vahekohtud on rõhutanud osalise vaheotsuse asjakohasust määruse ees lisaks sellega, et hüvitisnõue on „lepinguline nõue“⁸² ning põhineb vahekohtumenetluse kokkuleppe poolte sellisel kohustusel, millel on „iseseisev ning

⁷⁸ Derains, Y., Schwartz. A Guide to the ICC Rules of Arbitration. 2nd edition. The Hague 2005, p 346; Fouchard, P., Gaillard, E., Goldman, B. International Commercial Arbitration. The Hague 1999, p 685.

⁷⁹ ICC Case 13139; ICC Case 11330; ICC Case 17050. All available at: <https://library.iccwbo.org/dr-awards.htm> (29.04.2020).

⁸⁰ Berger, B., Kellerhals, F. International and Domestic Arbitration in Switzerland. London 2010, p 415.

⁸¹ ICC Case 13139, cited at: Journal du Droit International 2010, p 1418 et seq.

⁸² ICC Case 17050, para 26.

autonoomne iseloom“.⁸³ Hüvitisnõuet esitava vahekohtumenetluse poole seisukohast on igal juhul oluline see, et hüvitisotsust oleks võimalik riiklikust kohtusüsteemi kaudu täita ja tunnustada, mistõttu peaks võimalusel alati eelistama osalise vaheotsuse tegemist.

Vaidlust lahendava vahekohtu osalise vaheotsusena vormistatud hüvitisnõuded on tunnustamist ja täitmist leidnud ka riiklike kohtute poolt. Nii tunnistas näiteks 2003. aastal Šveitsi Föderaalne Ülemkohus täidetavaks Prantsusmaal ICC reeglite alusel tehtud menetluskulude ettemaksu hüvitisotsuse⁸⁴ ja 2009. aasta kinnitas Venemaal asuv Peterburi Vahekohus SCC reeglite alusel tehtud menetluskulude ettemaksu hüvitisotsuse täidetavaks tunnustamist New Yorgi konventsiooni alusel.⁸⁵

2.1.2. Võimalus nõuda ettemaksu hüvitamist vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel

Olukorras, kus menetluskulude ettemaksu hüvitisnõuet ei ole vahekohtumenetluse reeglitega ette nähtud, võib ainukeseks võimaluseks osutatada sellise nõude esitamine vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel. Sellist nõuet on vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel võimalik esitada vaid juhul, kui leida, et menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus on osa vahekohtumenetluse kokkuleppest ning selle tasumata jätmine vahekohtumenetluse poole poolt on sellisel juhul vahekohtumenetluse kokkuleppe rikkumine. Üheks põhjuseks, miks paljudes vahekohtumenetlus reeglites sellist hüvitisnõuet reguleeritud ei ole, on õiguskirjanduses peetud seda, et vahekohtumenetluse reeglid reguleerivad tavapäraselt vahekohtumenetluse poolte õigussuhteid vaidlust lahendava vahekohtu ja vahekohtu institutsiooniga, ning mitte õigussuhteid, mis tekivad vahekohtumenetluse poolte enda vahel.⁸⁶ Seetõttu isegi, kui vahekohtumenetluse reeglite järgi on vahekohtu institutsioonil või vaidlust lahendaval vahekohtul õigus nõuda menetluskulude ettemaksu, puudub tihti õigusselgus selles, kas ja kuidas on vahekohtumenetluse poolel võimalik saada hüvitist teise menetluspoole eest tasutud menetluskulude ettemaksu eest.

TsMS § 717 järgi on vahekohtumenetluse kokkuleppe üldisem tähendus see, et vahekohtumenetluse kokkuleppet sõlmides võtavad pooled endale kohustuse osaleda vaidluse

⁸³ ICC Case 11330, cited in: Secomb, M. Awards and Orders Dealing with the Advance on Costs in ICC Arbitration, ICC IC Arb. Bull. 1 (2003), p 63.

⁸⁴ BGer. 4P.173/2003. – Available at: http://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=567 (29.04.2020).

⁸⁵ A56-63115/2009 of the Arbitration Court of St. Petersburg, 5 October 2010 – Available at: <https://arbitration.ru/userfiles/file/Case%20Law/Enforcement/ICCA%20-%20Living%20Design%20AB%20v%20Sokos%20Hotel%20Presidium%20Vas%20Eng.pdf> (29.04.2020).

⁸⁶ Rohner, T., Lazopoulous, M. Respondent's Refusal to Pay its Share of the Advance on Costs ASA Bulletin, Volume 29 Issue 3. Kluwer Law International 2011, p 552.

tekkimise korral vahekohtumenetluses poolte poolt kokkulepitud tingimustel. Enamasti lepitakse vahekohtumenetluse kokkuleppega kokku ka vahekohtus ning vahekohtumenetluse reglemendis, mille alusel vaidlust lahendatakse. TsMS § 732 lg 2 I lause järgi on vahekohtumenetluse kokkuleppe osaks ka vastava vahekohtu reglement ning selles ettenähtud menetlusreeglid. Kuivõrd enamik vahekohtumenetluse reglemente näevad ette võimaluse, et vahekohtu institutsioon või vaidlust lahendav vahekohus võib vahekohtumenetluse poolt nõuda menetluskulude ettemaksu, siis saab selle tasumise kohustus enamasti ka vahekohtumenetluse kokkuleppe osaks. Teisisõnu, nagu õiguskirjanduses seda kirjeldatud on, loob vahekohtumenetluse reeglites sisalduv õigus vahekohtumenetluse poolt menetluskulude ettemaksu nõuda vahekohtumenetluse kokkuleppe poolte vahel „sisulist tüüpi õigusliku kohustuse, mida on võimalik jõustada nagu iga teist lepingu sätet“.⁸⁷ Seega tekib vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel selline kohustus vaid tingimusel, et menetluskulude ettemaksu nõudmise võimalus on menetlusõigusega ette nähtud. Vahekohtumenetluse poolte jaoks on tegemist vahekohtumenetluse kokkuleppes tuleneva kohustusega ning seetõttu allub see kohustus vahekohtumenetluse kokkuleppe õigusele. Juhul, kui vahekohtumenetluse kokkuleppe õigus on Eesti õigus, siis tähendab see seda, et menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus on võlaõigusliku kohustus ning selle rikkumisel saab näiteks kasutada VÕS § 101 lg-s 1 ettenähtud õiguskaitsevahendeid.

Vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel menetluskulude ettemaksu hüvitisotsuse tegemisel tuleb esmalt veenduda selles, kas vahekohtu institutsioonil või vaidlust lahendaval vahekohtul on pädevus sellise otsuse tegemiseks. Vahekohtumenetluses määratakse vahekohtu pädevus piirid selgeks vahekohtumenetluse kokkuleppega. Käesolevas töös on varasemalt käsitletud vahekohtu õigust nõuda mõlemalt vahekohtumenetluse poolt menetluskulude ettemaksu. Samas ei tähenda sellise pädevuse olemasolu automaatselt seda, et vahekohtul oleks õigus otsustada teise vahekohtumenetluse poole eest tasutud menetluskulude ettemaksu hüvitamise üle.

Vahekohtumenetluse praktikas ja seda käsitlevas õiguskirjanduses on küsimus vahekohtute sellekohasest pädevusest tekitanud omajagu vaidlusi. Vahekohtu pädevuse olemasolu jaatamisel on õiguskirjanduses leitud, et kui vahekohtul on pädevus vahekohtumenetluse poolt nõuda menetluskulude ettemaksu ja nõuda selle tasumist teise vahekohtumenetluse poole eest, siis peaks sellega kaasnema ka pädevus otsustada sellise õiguse rakendamise

⁸⁷ Darwazeh, N., Greenberg, S. p 560.

tagajärgede üle.⁸⁸ Vahekohtu pädevust on enamasti jaatatud nii riiklike kohtute kui vahekohtute poolt üldiselt selle eraldi peatumata, leides, et menetluskulude ettemaksu mittetasumisel on vahekohtumenetluse pool rikkunud vahekohtumenetluse kokkulepet ning vahekohtul peaks olema võimalus selline rikkumine igal juhul heastada.⁸⁹ Põhjusel, et vahekohtumenetluse reeglitega on reguleeritud menetluskulude ettemaksu mittetasumise menetluslikud tagajärjed, on lisaks leitud, et sellised reeglid ei tohiks piirata vahekohtumenetluse poolte materiaalõiguslike nõuete rahuldamist, mis menetluslike tagajärgede tõttu tekivad.⁹⁰

Eelnevat seisukohta on õiguskirjanduses kritiseeritud selliselt, et kui vahekohtumenetluse reeglites on menetluskulude ettemaksu mittetasumise tagajärjed juba määratud, siis ei tohiks olla vahekohtul õigust neid omavoliliselt juurde mõelda. Selliselt on antud mõista, et vahekohtumenetluse pool, kes tasub teise vahekohtumenetluse poole eest menetluskulude ettemaksu, on teadlik sellise otsuse tagajärgedest ning ei saa pidada mõistlikuks millegi nõudmist, mida vahekohtumenetluse reeglitega ei ole ette nähtud.⁹¹

Menetluskulude ettemaksu hüvitisotsuse tegemisel tekitab probleeme ka vahekohtu institutsiooni ja vaidlust lahendava vahekohtu pädevuste vahekord. Õiguskirjanduses on näiteks leitud, et kuivõrd enamasti otsustab menetluskulude ettemaksu tasumise ja jaotumise vahekohtu institutsioon, mitte vaidlust lahendav vahekohus, siis ei peaks olema vaidlust lahendaval vahekohtul pädevust sellise õiguskaitsevahendi üle otsustamisel.⁹² Nii on ka ühel juhul leitud ICC reeglite alusel toimivas vahekohtumenetluses, et vaidlust lahendaval vahekohtul ei ole õigust hüvitisotsuse tegemiseks kuivõrd menetluskulude ettemaksuga tegeleb ICC vahekohtumenetluses vahekohtumenetlust administreeriv institutsioon.⁹³ Samas tuleks arvestada sellega, et kuigi enamjuhul on menetluskulude ettemaksu kogumine ja sellega seonduv asjaajamine delegeeritud institutsionaalse vahekohtumenetluse puhul vastavale institutsioonile, ei tähenda see seda, et vaidlust lahendav vahekohus oleks sedasi edasi delegeerinud ka enda pädevuse mõista õigust menetluskulude ettemaksu mittetasumisel. Vahekohtu institutsioonile on sellisel juhul õiguskirjanduse järgi edasi delegeeritud vaid administratiivse iseloomuga ülesanded.⁹⁴ Pädevuste vahekorra selgeks tegemiseks võiks kaaluda ka konkreetset kohustust, mille rikkumise heastamiseks on menetluskulude ettemaksu

⁸⁸ Fouchard, P., Gaillard, E., Goldman, B., p 685; Rohner, T., Lazopoulous, M., p 556.

⁸⁹ TGI Beauvais, réf., Apr. 9, 1998, Fertalge Euromade Alger v. Kaltenbach Thuring SA, No. 5087/98, unpublished; Trib. com. Paris, réf., Dec. 18, 1998, SARL Sifamos v. Grammer AG, No. 98 099216 - n° 25, unpublished.

⁹⁰ Sarnasele seisukohale on asunud Rohner, T., Lazopoulous, M, p 556.

⁹¹ Rohner, T., Lazopoulous, M., p 554.

⁹² Mitrovic, D. Advance to Cover Cost of Arbitration in: ICC. ICArb. Bull. 7, 1996, p 89.

⁹³ ICC Case 12491. Available at: <https://library.iccwbo.org/dr-awards.htm> (29.04.2020).

⁹⁴ Rohner, T., Lazopoulous, M., p 555.

hüvitisotsus ette nähtud. Kui tuvastada, et menetluskulude ettemaksu kohustuse rikkumise puhul on tegemist vahekohtumenetluse kokkuleppe järgse kohustuse kui materiaalõigusliku kohustuse rikkumisega, siis peaks sellise vaidluse lahendamise pädevus olema vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel vaidlust lahendaval vahekohtul.⁹⁵ Kui asuda aga seisukohale, et menetluskulude ettemaksu kohustuse rikkumisel on tegemist menetluskulude ettemaksu kohustuse kui menetlusreeglitest tuleneva menetlusõigusliku kohustuse rikkumisega, siis oleks õigustatud küsimus, kas vaidlust lahendava vahekohtul on pädevust sisulise õiguskaitsevahendi üle otsustamiseks. Kohtupraktikas on siiski leitud, et isegi, kui pidada menetluskulude ettemaksu kohustust menetlusõiguslikuks kohustuseks, ei peaks see takistama hüvitisnõude rahuldamist.⁹⁶ Samas tuleks meeles pidada seda, et menetlusõiguslikud normid on suunatud eelkõige vahekohtumenetlust läbi viivatele organitele. Menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus teise menetluspoole suhtes tuleneb vahekohtumenetluse kokkuleppest, mitte menetlusõiguslikest normidest, ning seetõttu ei oleks hüvitisnõude esitamine menetlusõiguslike normide alusel mõistlik.

Vaidlust lahendava vahekohtu pädevust hüvitisnõude lahendamisel võidaks olla piiratud ka vahekohtumenetluse kokkuleppega. Näiteks on võimalik, et pooled on kokku leppinud selles, et vaidlust lahendaval vahekohtul on pädevus lahendada vaid mingit konkreetset aluslepingu eset puudutavaid vaidlusi. Enamasti on siiski vahekohtumenetluse kokkulepped sõnastatud küllaltki laialt ja vaidlused, mis puudutavad vahekohtumenetluse kokkuleppes sisalduva kohustuse rikkumist kuuluvad samuti vaidlust lahendava vahekohtu poolt lahendamisele.

Kui veenduda vahekohtu pädevuses menetluskulude ettemaksu hüvitisotsuse tegemisel, siis sellise nõude lahendamise eeldusi tuleks kontrollida vahekohtumenetluse kokkuleppele kohalduva õiguse alusel. Vaidlust lahendaval vahekohtul on siin võimalik kergesti eksiteele minna, sest enamjuhul lahendatakse vahekohtule esitatud taotlusi menetlusõiguse alusel ning vahekohtumenetluse sisulist vaidlust materiaalõiguse alusel. Eestis toimivas vahekohtumenetluses on suure tõenäosusega vahekohtumenetluse kokkuleppele kohalduvaks õiguseks Eesti õigus. EKTKA poolt lahendavate vaidlust puhul oli näiteks 2019. aastal vähemalt 90% vaidlused, kus vahekohtumenetluse kokkuleppele kohalduvaks õiguseks oli Eesti õigus.⁹⁷ Vahekohtumenetluse kokkuleppe kui tüüpilise lepingu rikkumise tulemusena kasutatavaid õiguskaitsevahendid sätestab seejuures võlaõigusseadus.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ ICC Case 13139, p 53.

⁹⁷ 27.04.2020 P. Põldvere kaudu EKTK Arbitraažikohtust e-kirja teel saadud mitteametlikud andmed.

Menetluskulude ettemaksu hüvitisnõude puhul tuleks esimesena tuvastada vahekohtumenetluse kokkuleppe rikkumine. Käesoleva alapeatüki alguses selgitati, kuidas menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus saab osaks vahekohtumenetluse kokkuleppes juhul, kui vahekohtumenetluse reeglitega on ettenähtud vahekohtu õigus nõuda menetluskulude ettemaksu. Menetluskulude ettemaksu mittetasumisel rikub seega vahekohtute praktika järgi vahekohtumenetluse pool selle tasumise kohustust vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel.⁹⁸ Muuhulgas on võimalik leida, et vahekohtumenetluse pool, kes on nõustunud vahekohtumenetlusega, kuid hiljem keeldub enda osa menetluskulude ettemaksust tasuma, tegutseb selliselt vastuolus hea usu põhimõttega.⁹⁹

VÕS-i järgi eeldatakse, et kohustust rikkunud pool vastutab kohustuse rikkumise eest. Vastutust välistavate asjaolude tõendamise kohustus on VÕS § 103 järgi kokkulepet rikkunud ehk menetluskulude ettemaksu tasumata jätnud vahekohtumenetluse poolel. Iseenesest on võimalik, et menetluskulude ettemaksu tasumise kohustuse rikkumise põhjuseks oli VÕS § 103 lg 2 järgi vääramatu jõud. Samuti võib hüvitisnõude välistada see, kui menetluskulude ettemaksu mittetasumise põhjuseks oli mõni hüvitisnõuet esitavast poolest tulenev põhjus VÕS § 101 lg 3 järgi. Õiguskirjanduses on näiteks välja pakutud üheks selliseks põhjuseks seda, kui majanduslikult hästikindlustatud hageja esitab vahekohtusse ülepaisutatud nõude.¹⁰⁰ Sellisel juhul peab kostja tõenäoliselt tõendama seda, et selline nõue on ilmselgelt alusetu ja menetluskulude ettemaksu tasumine raskendaks tõsiselt kostja majanduslikku olukorda. Võib esineda, et vahekohtumenetluse kokkulepet rikkunud pool on sellised vastuväited esitanud juba ajaperioodil, mil vahekohtu institutsioon või vaidlust lahendav vahekohus vahekohtumenetluse pooltelt menetluskulude ettemaksu nõudis. Meeles tuleks pidada seda, et menetluskulude ettemaksu hüvitisnõude lahendamisel peaks vahekohus selliste vastuväidete asjakohasust hindama vahekohtumenetluse kokkuleppele kohalduva õiguse alusel, samas kui varasemas menetluses võis vahekohus seda teha menetlusõiguse alusel.

Menetluskulude ettemaksu hüvitisnõude esitamisel oleks asjakohane tugineda kahju hüvitamise nõude esitamise loogikale vastavalt VÕS § 115 lg-le 1 ja VÕS §-le 127 jj. Hüvitisnõue sarnaneb kõige enam kahju hüvitamise nõudega, sest hüvitisnõuet esitav pool soovib taastada varalist olukorda, milles ta oleks olnud, kui teine vahekohtumenetluse pool oleks võrdeliselt esimesega tasunud menetluskulude ettemaksu. Kahju hüvitamise nõude asjakohasust on tõdetud ka

⁹⁸ ICC Case 13139, pp 38 – 49. Samale seisukohale on asunud veel ICC Case 10526, ICC Case 10671 ning samuti UNCITRAL-i reeglite alusel toimivas vahekohtumenetluses: Partial award under the UNCITRAL Rules dated 2008, publ. in: Yearbook of Commercial Arbitration (2009), p 24.

⁹⁹ Rohner, T., Lazopoulos, M., p 555.

¹⁰⁰ Rohner, T., Lazopoulos, M., p 563.

õiguskirjanduses.¹⁰¹ VÕS § 108 lg 1 järgse kohustuse täitmise nõue ei saa kõne alla tulla tulenevalt menetluskulude ettemaksu tasumisega tekkivatest õigussuhetest vahekohtumenetluse poolte ja vahekohtu vahel. VÕS § 108 järgi on võimalik nõuda kohustuse täitmist isikule, kelle suhtes ei ole kohustust täidetud. Menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus on vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel vahekohtumenetluse pooltel üksteise suhtes, kuid sellel kohustusel põhinev rahaline kohustus tuleb täita vahekohtule. Seega võiks näiteks hageja nõuda kostjalt menetluskulude ettemaksu tasumist vahekohtule, kuid mitte hagejale endale. Muuhulgas olukorras, kus hageja on juba kostja eest menetluskulude ettemaksu tasunud, siis vahekohtu perspektiivist on menetluskulude ettemaksu tasumise kohustus täidetud, ning sellise nõude esitamine ei oleks võimalik.

Menetluskulude ettemaksu hüvitisnõude esitamisel VÕS § 115 lg 1 järgi on lisaks kehtivale vahekohtumenetluse kokkuleppele, selle kokkuleppe rikkumisele ja vastutusele vaja tõendada kahju olemasolu ning põhjuslikku seost kahju ja rikkumise vahel. Hüvitisnõude esitamisel peab arvestama ka VÕS § 115 lg-st 2 tuleneva kohustusega anda menetluskulude ettemaksu hüvitamiseks täiendav tähtaeg. Täiendava tähtaja andmise vajalikkus on siiski mõneti kaheldav, kuivõrd menetluskulude ettemaksu tasumata jätnud vahekohtumenetluse pool on enamasti enda kohustust rikkunud tahtlikult. Hüvitisnõude sisu ja ulatuse kindlaksmääramisel tuleb juhinduda nagu iga teiseigi lepingulise kahju hüvitamise nõude puhul VÕS 7. ptki (§ 127 jj) reeglitest. Kahju olemasolu ja põhjusliku seose tõendamine ei tohiks raskusi menetluskulude ettemaksu hüvitisnõude puhul tekitada. VÕS § 127 lg 1 järgi tuleb hageja asetada olukorda, milles ta oleks olnud, kui vahekohtumenetluse teine pool oleks menetluskulude ettemaksu tasunud. Seega kahju suuruseks peaks olema rahasumma, mille menetluskulude ettemaksu tasunud menetluspool tasus menetluskulude ettemaksuna teise vahekohtumenetluse poole eest ehk teisisõnu pool kogu menetluskulude ettemaksust. Kahju ettenähtavuse ega kohustuse kaitse-eesmärgi osas siinkohal küsimusi ei teki. Samuti peaks olema võimalik kahju suuruse vähendamine, kui on tõendatud kahjustatud isiku osa kahju tekkimises vastavalt VÕS §-is 139 sätestatud reeglile. Menetluskulude ettemaksu tasunud vahekohtumenetluse poole osa kahju tekkimisel võiks kõne alla tulla näiteks olukorras, kus viimane on esitanud vahekohtusse ülepaisutatud nõudeid. Seetõttu võib menetluskulude ettemaksuna tasutav summa olla suurem, kui see oleks juhul, kui vahekohtumenetluse poole esitatud nõuded vastaksid reaalsusele.

¹⁰¹ Rohner, T., Lazopoulos, M., p 559.

2.2. Vahekohtumenetluse poole võimalus esitada hagi riiklikku kohtusse

2.2.1. Hagi esitamise materiaalõiguslik võimalikkus

2.2.1.1. Võimalus esitada hagi New Yorgi 1958. aasta konventsiooni artikli II(3) alusel

Käesoleva magistritöö alapeatükis 1.2. on selgitatud, miks vahekohtumenetluse lõpetamisel säilitab vahekohtumenetluse kokkuleppe enda õigusjõu. Sellegipoolest ei pruugi uuesti vahekohtusse pöördumine tagada vahekohtumenetluse kokkuleppe osapooltele rahuldavat ega õiglast tulemust. Hageja seisukohast võib vahekohtumenetlus osutada oluliselt kallimaks olukorras, kus kostja ei tasu menetluskulude ettemaksu ega tee üleüldiselt koostööd vahekohtumenetluse pooltega. Samuti võib hagi esitada soovival poolel olla tekkinud majandusraskused, mis takistavad vahekohtumenetluse pidamist ja menetluskulude ettemaksu tasumist.

Menetluskulude ettemaksu tasumise võimetus või selle tasumise raskused on iseäranis aktuaalsed sügava majanduskriisi tingimustes. Illustreerivaks näiteks on siinkohal 2007-2008 aasta majanduskriisi järgne periood, mil õiguskirjanduses kirjeldatu kohaselt seisid ühelt poolt mitmed vahekohtu institutsioonid silmitsi ajaloo suurima kaasuste hulgaga, kuid teisalt kujunes läbivaks probleemiks vahekohtumenetluse osapoolte võimetus tasuda menetluskulude ettemaksu.¹⁰² Seetõttu tõusis päevakorda küsimus sellest, kas vahekohtumenetluse kokkuleppe osapooltele on tagatud ligipääs õigusemõistmisele olukorras, kus menetluskulude ettemaksu mittetasumine on takistatud tulenevalt vahekohtumenetluse poolte majanduslikust võimekusest. Probleemi tõsidus on majanduskriisi tingimustes eriti suur, sest paljude ettevõtete, kes on eelnevalt sõlminud õigusvaidluste lahendamiseks vahekohtumenetluse kokkulepped, jätkusuutlikus ja võimalus vältida pankroti väljakuulutamist sõltub vaidluse lõpptulemusest.¹⁰³ Käesoleva magistritöö koostamise ajal on enamikes maailma riikides kehtestatud eriolukord või piiratud muul viisil oluliselt majanduse igapäevast toimimist tulenevalt COVID-19 haiguspuhangust. Seetõttu on paljud ettevõtted kannatamas majandus- ning likviidsusraskuste käes, mis tõstavad taaskord päevakorda võimekuse täita vahekohtumenetluse kokkuleppeid.

Käesoleva peatüki eesmärgiks on uurida millised võimalused on hagejal esitada vahekohtumenetluse kokkuleppele alluva vaidluse lahendamiseks hagi riiklikusse kohtusse, seda olukorras, kus vahekohtumenetluse kokkuleppe teine pool ei ole tasunud menetluskulude

¹⁰² Fabri, M. P. Inapplicability of the Arbitration Agreement Due to the Impecuniosity of the Party. 15 Revista Brasileira de Arbitragem, Issue 57, 2008, p 71.

¹⁰³ Ibid.

ettemaksu vahekohtumenetluses ning hagejal puudub finantsiline võimekus menetluskulude ettemaks ise tasuda. Käesolev peatükk on jaotatud kaheks, esialgu analüüsitakse sellise hagi esitamise materiaalõiguslike võimalusi, ning seejärel sellise hagi esitamise menetlusõiguslike võimalusi. Materiaalõiguslik võimalikkuse all analüüsitakse eelkõige seda, kas vahekohtumenetluse kokkulepe on võimalik tunnistada kehtetuks või mittekohaldatavaks tulenevalt sellest, et vahekohtumenetluse poolel ei ole võimalik täita menetluskulude ettemaksu tasumise kohustust vahekohtu ees. Sellist võimalust analüüsitakse esiteks New Yorgi 1958. aasta konventsiooni artikli II(3) järgi ja seejärel Eesti materiaalõiguse sätete järgi. Menetlusõiguslike võimaluste all analüüsitakse seda, kas sellise hagi esitamise võimalus peaks olema ettenähtud tulenevalt vahekohtumenetluse tsiviilkohtumenetluslikust kaebeõigusest.

Vahekohtusse esitatava hagiga samasisulise hagi esitamine riiklikkuse kohtusse tähendab seda, et hageja peab kalduma kõrvale vahekohtumenetluse kokkuleppest ning selle alusel määratavast kohtualluvusest. Enamasti on vahekohtumenetluse kokkuleppest kõrvalekaldumiseks kaks varianti, kas tunnistada see kehtetuks või leida, et seda ei ole võimalik kohaldada. Iseenesest võib sellise otsuse tegemiseks olla pädevus nii vahekohtumenetluse kokkuleppega pädeval vahekohtul kui ka asjakohasel riiklikul kohtul. Arvestades, et hageja sooviks on lisaks vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtetuks tunnistamisele või selle mittekohaldamisele ka sisulise vaidluse lahendamine riiklikus kohtus, siis on mõistlik esitada hagi esmajoones riiklikusse kohtusse. Selleks riiklikuks kohtuks võib olla Eesti kohus näiteks juhul, kui vahekohtumenetluse kokkuleppe mõlemad pooled on Eesti residendid või ettevõtted, kelle asukohaks on Eesti Vabariik. Eesti kohtute kohtualluvust tsiviilvaidlustes reguleerib TsMS-i 2. osa, s.o TsMS §-id 69 jj. Kui Eesti kohus leiab, et vahekohtumenetluse kokkulepe ei ole kehtiv või seda ei ole võimalik kohaldada, siis lihtsustatult öeldes peatub vahekohtumenetluse kokkuleppe õigusjõud ning taastub n-ö esialgne kohtualluvus, mille järgselt peab hagi lahendav kohus kontrollima enda kohtualluvust eelviidatud TsMS 2. osa järgi.

Üheks võimaluseks on n-ö riikliku kohtualluvust taastavat hagi esitada New Yorgi konventsiooni alusel. Kõige asjakohasemaks aluseks sellisele hagile on New Yorgi konventsiooni artikkel II(3), mille järgi *“suunab lepinguosalise riigi kohus pooled ühe poole taotlusel vahekohtusse, kui lepinguosalise riigi kohtu menetlusse on esitatud hagi asjas, mille suhtes on pooled sõlminud kokkulepe käesoleva artikli tähenduses [vahekohtumenetluse kokkuleppe], välja arvatud juhul, kui kohus leiab, et nimetatud kokkulepe on kehtetu (ingl. kl. null and void), mitte toimiv (ingl. kl. inoperative) või seda ei ole võimalik täita (ingl. kl.*

incapable of being performed“.¹⁰⁴ Kuna samasisuline säte sisaldub ka UNCITRAL-i mudelseaduses, siis on see saanud paljude riikide vahekohtumenetluse seaduste osaks. Eesti ei ole vastavasisulist normi enda TsMS 14. osasse üle võtnud, kuid on sellegipoolest ratifitseerinud New Yorgi konventsiooni, mistõttu on selle artikkel II(3) otsekohaldatav.

New Yorgi konventsiooni artiklit II(3) on võimalik kohaldada vaid nende vahekohtumenetluse kokkulepete osas, mille järgi on vahekohtumenetluse asukohariigiks mõni välisriik. Selline tõlgendus tuleb analoogia korras New Yorgi konventsiooni artiklist I(1), mille järgi reguleerib konventsioon selliste vahekohtu otsuste tunnustamist ja täitmist, mis on tehtud mõne riigi territooriumil, milleks ei ole riik, kus nõutakse nende otsuste tunnustamist ja täitmist. Lihtsustades tegeleb New Yorgi konventsioon vaid neid vahekohtumenetluse kokkulepetega, mille järgi peaks vahekohtumenetlus toimuma välisriigis. Õiguskirjanduses on siiski leitud, et aktsepteeritav on ka New Yorgi konventsiooni tõlgendus, mille järgi oleks selle New Yorgi konventsiooni artikli II(3) kohaldamisalas ka vahekohtumenetluse kokkulepped, millel on rahvusvaheline element, näiteks, mille pool(ed) on välisriigist.¹⁰⁵

Arvestades, et TsMS-is samasisuline säte puudub, tekib küsimus, kas Eestis toimuva vahekohtumenetluse puhul oleks võimalik vahekohtumenetluse kokkulepete tunnustada „kehtetuks“, „mitte toimivaks“ või „täitmiseks võimatuks“. TsMS § 371 lg 1 p 8 järgi on kohtul võimalik lahendada hagi vahekohtumenetluse kokkulepete kehtivuse osas. Seda sätet täiendab TsMS § 730 lg 8, mis viitab kohtu võimalusele menetleda ka hagi, milles palutakse tuvastada vahekohtu õigus asja menetleda. TsMS § 730 reguleerib üldisemalt vahekohtu pädevust määrata enda pädevust ja selle piiritlemist riikliku kohtu pädevusega otsustada vahekohtu pädevuse üle vaidlust lahendada. Sarnaselt on vahekohtumenetluse kokkulepete „toimivus“ ja „täidetavus“ küsimus sellest, kas vahekohus on õigustatud vaidlust sellise kokkulepete alusel lahendada. Seetõttu, mööndes, et vahekohtumenetluse kokkulepete tunnustamisel „mitte toimivaks“ või „täitmiseks võimatuks“ otseseks tagajärjeks on ühelt poolt see, et vahekohus ei ole pädev enam vaidlust lahendada, ja teiselt poolt see, et riiklik kohus saab eelduslikult õiguse vaidluse lahendamiseks, siis peaks sellise otsustuse tegemine olema TsMS § 371 lg 1 p 8 ja § 730 lg 8 koostoimes Eestis riikliku kohtu alluvuses.

¹⁰⁴ Käesolev tõlge on Maria Tederi tõlge tema magistritöös "Rahvusvaheliste vahekohtu kokkulepete täitmise tagamine üldkohtutes" (2014). Magistritöö autor on eelistanud käesolevalt tõlget Riigi Teatajas esitatud mitteametlikule tõlkele, sest see on õiguslikult lähedasem originaalteksti mõttele.

¹⁰⁵ van den Berg, A. J. The New York Convention of 1958: An Overview. Available at: http://www.arbitration-icca.org/media/0/12125884227980/new_york_convention_of_1958_overview.pdf. (29.04.2020), p 9.

Isegi, kui Eesti kohus on pädev sellist otsustust TsMS-i alusel tegema, siis TsMS-is sisalduvates vahekohtumenetluse reeglites puudub konkreetne alus, mille järgi otsustada vahekohtumenetluse kokkuleppe „toimivuse“ ja „täidetavuse“ üle. Seetõttu on asjakohane otsustuse tegemisel aluseks võtta New Yorgi konventsiooni artikkel II(3) ning tuvastada selle järgi, kas vahekohtumenetluse kokkulepe on kaasuse asjaoludest tulenevalt „kehtetu, mitte toimiv või täitmiseks võimatu“.

New Yorgi konventsiooni artikkel II(3) rakenduspraktikas ei ole päris üheselt selge, kas selle loetletud aluseid peaks käsitlema eraldiseisvatena. Paljud kohtud on enda otsustes viidanud kogu fraasile ega ole eraldi kolme alust analüüsinud.¹⁰⁶ Tihti on selline lahendus loogiline, sest konkreetne põhjus sätte kohaldamiseks võib langeda mitme aluse alla. Kohtud, mis on püüdnud osapoolte majanduslikest põhjustest tulenevaid argumente konkreetse alusega siduda, on enamasti tuginenud sellisel juhul vahekohtumenetluse kokkuleppe „mitte toimivusele“ või „täitmise võimatusel“.

Järgnevas takistuseks selle sätte tõlgendamisel õiguskirjanduse järgi asjaolu, et ei konventsiooni tekst ega selle alusmaterjalid ei anna selle tõlgendamise osas mingisuguseid juhiseid.¹⁰⁷ Mitmete New Yorgi konventsiooni osalisriikide kohtupraktikas on õiguskirjanduse järgi leitud, et üldjoones peaks seda sätet tõlgendama võimalikult kitsalt ja võimalusel eelistama vahekohtumenetluse kokkuleppe jõustavat mõju.¹⁰⁸ Sõnapaari „mitte toimiv“ puhul on erinevas kontekstiks leitud, et see peaks kohalduma juhtudel, kui vahekohtumenetluse kokkuleppe mõju on lakanud või lõpetatud, näiteks selle tühistamisel vahekohtumenetluse kokkuleppe poolte poolt või kui pooled ei täida ettemääratud tähtaegu.¹⁰⁹ „Täitmise võimatus“ on seejuures kõne alla tulnud juhtudel, kui vahekohtumenetlust ei ole võimalik efektiivselt pidada. Näiteks olukorras, kus vahekohtumenetluse kokkuleppe on liiga ebamääraselt sõnastatud või vaidluse esemeks oleva lepingu teised sätted on vastuolus vahekohtumenetluse kokkuleppe poolte tahtega pidada vahekohtumenetlust. Selliste juhtumite puhul riiklikud kohtud tõlgendanud vaidluse esemeks oleva lepingu sätteid enamasti vahekohtumenetluse pidamise kasuks.¹¹⁰ „Täitmise võimatus“ on kõne alla tulnud ka juhul, kui näiteks puudub võimalus vahekohtu kokkukutsumiseks.¹¹¹ Erinevate riikide kohtupraktika näitab üldjoones seda, et New Yorgi

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Fabri, M. P., p. 75; van den Berg, A. J., pp 10.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Albon v Naza Motor Trading Sdn Bhd [2007] EWHC 665 (Ch); Corcoran v Ardra Insurance Co. Ltd 842 F.2d 31 (2nd Cir. 1988); Downing v Al Tameer Establishment [2002] EWCA Civ 721.

¹¹⁰ van den Berg, A. J., pp 10.

¹¹¹ Aminoil v Government of Kuwait [1982] XXI ILM 976.

konventsiooni artiklis II(3) esitatud alustest võib erinevas kontekstis asjakohaseks aluseks osutada nii vahekohtumenetluse kokkuleppe „täitmise võimatus“ kui „mitte toimivus“.

Selles osas, kas vahekohtumenetluse kokkuleppe poole majanduslikud takistused menetluskulude ettemaksu tasumisel muudavad vahekohtumenetluse kokkuleppe „täitmise võimatuks“ New Yorgi konventsiooni artikkel II(3) tähenduses, on seni olnud riiklike kohtute praktika pigem vastuoluline. Esiteks tuleb möönda, et Eestis vastavasisuline kohtupraktika puudub. Seetõttu keskendub järgnev tekst erinevate New Yorgi konventsiooni osalisriikide kohtupraktika võrdlevale analüüsile.

Ühendkuningriikide kohtud on sätte tõlgendamisel asunud pigem seisukohale, et ebapiisavad rahalised vahendid ei ole piisavaks põhjenduseks leidmaks, et vahekohtumenetluse kokkuleppe täitmine on muutunud võimatuks. Kaasuses *Trunk Flooring Ltd v HSBC Asset Finance (UK) Ltd and Costa Rica SRL* pöördus hageja riikliku kohtu poole, et tunnistada ICC vahekohtu kasuks sõlmitud vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtetuks, mitte toimivaks või leidmaks, et selle täitmine on muutunud võimatuks. Põhja-Iirimaa kõrgeim kohus leidis, et „hageja vaesus ega vahekohtumenetlust pidada sooviva vahekohtumenetluse poole suutatus osaleda vahekohtumenetluses ning täita vahekohtu edasisi korraldusi ei muuda vahekohtumenetluse pidamist võimatuks“.¹¹² Oluline on märkida, et kirjeldatud kaasuses ei olnud menetluskulude mittetasumise põhjuseks mitte poolte suutatus seda tasuda, vaid vahekohtumenetluse pooled leidsid, et vahekohtu määratud menetluskulude ettemaks oli ebamõistlikult suur ning nad ei peaks vahekohtumenetluse pidamiseks seda sellises suuruses tasuma. Siiski leidis kohus, et tegemist on „mitte toimiva“ vahekohtumenetluse kokkuleppega, sest pooled olid vahekohtumenetluse kokkuleppe n-ö „hüljanud“.¹¹³ Seda põhjusel, et peale vahekohtu otsust lõpetada vahekohtumenetlus ei planeerinud ükski osapool vahekohtumenetlust jätkata ning mõlemad pooled olid andnud üksteisele mõista, et vahekohtumenetluse kokkulepet enam ei rakendata. Järgides kohtu esitatud põhjendusi, jätab see siiski õhku võimaluse tunnistada vahekohtumenetluse kokkuleppe „mitte toimivaks“, näiteks olukordades, kus hageja ei ole võimeline menetluskulude ettemaksu tasuma ja kostja ei tee seda hageja eest.

Lahendis *Janos Paczy v. Haenlder&Natermann GmbH* kinnitas Inglise Apellatsioonikohus sarnaselt, et rahalised raskused ei tohiks muuta vahekohtumenetluse kokkuleppe „täitmist võimatuks“. Samas võttis kohus eelneva lahendiga võrreldes piiratuma seisukoha, leides, et

¹¹² *Trunk Flooring Ltd v HSBC Asset Finance (UK) Ltd and Costa Rica SRL*. Neutral Citation No. [2015] NIQB 23, para. 19.

¹¹³ *Ibid*, paras. 27-28.

“vahekohtumenetluse kokkuleppe võib pidada mitte toimivaks või selle täitmist võimatuks, kui rahaliste vahendite puudumise põhjuseks on otseselt vaidlusaluse lepingu rikkumine”.¹¹⁴ Selliselt andis kohus mõista, et menetluskulude ettemaksu mittetasumine võiks olla õigustatud, kui on võimalik tuvastada põhjuslik seos vahekohtumenetluse aluseks oleva rikutud kohustuse, sellega tekitatud kahju ning vahekohtumenetluse kokkuleppe poole majanduslike raskuste vahel, mistõttu ei ole esimesel võimalik menetluskulude ettemaksu tasuda. Samas on selline käsitlus küllaltki problemaatiline vahekohtumenetluse kokkuleppe perspektiivist. Nimelt peaks põhjusliku seose tuvastamine tähendama vaidluse sisulist lahendamist riikliku kohtu poolt. Riiklikul kohtul on põhjusliku seose tuvastamiseks vajalik tuvastada kohustuse rikkumine ning rikkuja vastutus. Samas vahekohtumenetluse kokkuleppe peaks välistama riikliku kohtu õiguse vaidluse lahendamiseks ja vahekohtumenetluse kokkuleppe hindamine peaks piirduma selle formaalsete ning vorminõuete täidetavusega.

Prantsuse kohtud on samuti asunud seisukohale, et vahekohtumenetluse poole majanduslikud põhjused ei tohiks mõjutada vahekohtumenetluse kokkuleppe kohaldatavust. Näiteks *Lola Fleurs* kaasuses pöördus hageja riiklikusse kohtusse olenemata sellest, et poolte vahel oli kehtiv vahekohtumenetluse kokkuleppe tulenevalt nendevahelisest frantsiisilepingust. Hageja leidis, et vahekohtumenetluse kokkuleppe oli tema finantssituatsioonist tulenevalt „mitte toimiv“. Prantsuse Apellatsioonikohus selle seisukohaga ei nõustunud, leides, et Prantsuse õiguse alusel kohaldub põhimõtteline eeldus, et vahekohtul on õigus otsustada vahekohtumenetluse kokkuleppe kohaldatavuse üle ning riiklik kohtu võimalus vahekohtu pädevusse sekkuda on piiratud vaid juhtumitega, mil vahekohtumenetluse kokkuleppe mittekohaldatavus on ilmselge.¹¹⁵

Saksamaa kohtud on seevastu asunud pigem vastupidisel seisukohale, et vahekohtumenetluse kokkuleppe ühepoolne „tühistamine“ on vahekohtumenetluse kokkuleppe osapoole majanduslike raskuste puhul võimalik. Saksa kohtud on enda viimastes lahendites õigusliku alusena tuginenud enamjaolt vahekohtumenetluse kokkuleppe „täitmise võimatusele“.¹¹⁶ Toetavalt on kohtud tuginenud enda argumentatsioonis ka hea usu põhimõttele ning õigusele tagada ligipääs õigusemõistmisele.¹¹⁷ Saksa kohtute õigusliku positsiooni lähtekohaks on arusaam, et vahekohtumenetluse kokkuleppe enda sisult on määratud suunama konkreetset õiguslikud vaidlused riiklikest kohtutest vahekohtute pädevusse. Seevastu ei ole

¹¹⁴ Janos Paczy v. Haendler & Natermann G.M.B.H. [1981] 1 Lloyd's Rep. 302.

¹¹⁵ S.A.R.L. Lola fleurs v. Société Monceau fleurs et autres, 4 Rev. Arb. 749, 751 (2013) (Paris Cour d'appel).

¹¹⁶ Živković, P. Impediments Parties in Arbitration: An Overview of European National Courts Practice. 13 December 2016. 23 Croatian Arbitration Yearbook, pp 40-41.

¹¹⁷ Ibid.

vahekohtumenetluse kokkuleppe eesmärgiks jätta selle osapooli ilma vabadusest õiguskaitsele.¹¹⁸

Üheks selliseks näiteks on Saksamaa Föderaalne Ülemkohtu 14. septembri 2000 lahend. Selles kaasuses vaidlustas hageja riiklikus kohtus vahekohtumenetluse kokkuleppe juba enne vahekohtumenetluse algust, leides, et tal puuduvad piisavad finantsilised vahendid vahekohtumenetluse rahastamiseks. Kuigi kaks esimest kohtuastet keeldusid hagi rahuldamisest, siis Ülemkohus leidis, et tulenevalt ZPO § 1032 lg-st 1 on vahekohtumenetluse kokkuleppe „täitmiseks võimatu“.¹¹⁹ Eeltoodud säte on enda sisult sarnane New Yorgi konventsiooni artiklile II(3). Oluline on märkida, et Ülemkohtu hinnangul polnud selle konkreetse kaasuse puhul ka kostja võimeline osalema vahekohtumenetluses tulenevalt tema suhtes algatatud pankrotimenetlusest. Siiski paistab, et kostja jõuetus pidada vahekohtumenetlust ei olnud ilmtingimata põhjus, miks Ülemkohus hindas vahekohtumenetluse kokkuleppe „täitmiseks võimatuks“. Sarnaste järeldusteni on jõudnud hiljem ka mitmed Saksa regionaalkohtud¹²⁰ ning näiteks Soome kõrgeim kohus, mis leidis enda 2003. aasta otsuses, et ressursipuudus on piisavaks põhjuseks vahekohtumenetluse kokkuleppes kõrvalekaldumiseks.¹²¹

Eelnev annab tõendust sellest, et riiklike kohtute seisukohad küsimuses, kas majanduslikud takistused võivad olla aluseks vahekohtumenetluse kokkuleppes kõrvalekaldumiseks ning annavad õiguse pöörduda riiklikusse kohtusse, on väga erisugused. Siiski peaks tõdema, et selline seisukohtade erinevus ei ole põhjustatud pelgalt riiklike kohtute suutmatusest New Yorgi konventsiooni ühetaoliselt tõlgendada. Sellised lahknevused tulenevad suuresti erinevate õigussüsteemide omataolisusest. Seda esiteks konkreetse riigi materiaalõiguse sätetest vahekohtumenetluse kokkuleppe ja selle tõlgendamise osas. Lisaks võib mõjutada riiklike kohtute seisukohti see, kuidas on reguleeritud erinevates õigussüsteemides näiteks vahekohtumenetluse ja riikliku kohtumenetluse vahetamine või kuidas suhtutakse konkreetsetes õigussüsteemides vahekohtumenetluse kokkuleppe poole ligipääsu tagamisele õigustumõistmisele. Seetõttu uurib käesoleva magistr töö autor järgnevalt seda, kuidas mõjutaks sellise hagi esitamist Eesti materiaalõiguse sätet. Viimaseks uuritakse seda, kuidas mõjutab sellise hagi

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ German Bundesgerichtshof, CLOUT Case No. 404, 265. Available at: https://www.uncitral.org/clout/clout/data/deu/clout_case_404_leg-1628.html (29.04.2020).

¹²⁰ Judgment of 13 Aug. 2001, Kammergericht Berlin. English summary available at www.dis-arb.de/en/47/datenbanken/rspr/kg-berlin-case-no-2-w-8057-99-date-2001-08-13-id222 (29.04.2020); Judgment 5 June 2013, 18 W 32/13, Higher Regional Court of Cologne.

¹²¹ Judgment of 3 Apr. 2003, KKO 2003:60, Finnish Supreme Court.

esitamist Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustiku lähenemine vahekohtu ja riikliku kohtu vahekorrale ning põhiseaduslik kaebeõigus.

2.2.1.2. Võimalus esitada hagi Eesti materiaaalõiguse sätete alusel

Käesolevas alapeatükis uuritakse seda, kas vahekohtusse esitatava hagiga samasisulise hagi esitamine Eesti kohtusse oleks võimalik Eesti materiaaalõiguse sätete alusel. Mõistlik on sellise hagi esitamisel tugineda lisaks New Yorgi konventsioonile ka Eesti materiaaalõiguse sätetel, sest New Yorgi konventsiooni artikkel II(3) tõlgendamise osas kohalik kohtupraktika puudub ning välisriikide kohtupraktika on jätkuvalt vastuoluline. Samas, kui võtta eeskuju välisriikide kohtupraktikast, võiks Eesti kohtud esimeses järgus juhinduda Saksamaa kohtute praktikast, sest meie TsMS-is sisalduvad vahekohtumenetluse sätted on saanud eeskuju Saksamaa vastavast regulatsioonist. Käesolev probleem seondub eeskätt vahekohtumenetluse kokkuleppe, vahekohtu ja riikliku kohtu pädevuse vahekorra, vahekohtu kulude ning vahekohtu otsuse tunnustamise ja täitmisega, mille osas on meie regulatsiooni eeskujuks olnud veel Austria vahekohtumenetluse regulatsioon. Vahekohtumenetluse terviklikkuse ning ühetaolisuse tagamiseks võiks seetõttu erinevate tõlgenduste konfliktiolukorras esmajoones juhinduda eeltoodud õigussüsteemide valitsevatest seisukohtadest. Seetõttu võiks pidada tõenäoliseks, et Eesti kohtud peavad Saksamaa ja Austria kohtutes esitatud seisukohti selles küsimuses kaalukamaks kui mõne teise õigussüsteemi seisukohti.

Vahekohtumenetluse kokkulepe on tüüpiline võlaõiguslik leping, mille kehtivust, kohaldatavust või mille lõpetamist mõjutavad alused võivad tulla lisaks eriregulatsioonile ka võlaõigust reguleerivatest üldnormidest. Nii on ka New Yorgi konventsiooni artikkel II(3) tõlgendamisel viidatud vahekohtumenetluse kokkuleppele kohalduva õiguse olulisusele ning sellele, et analoogia korras peaks tuginema New Yorgi konventsiooni artiklile V(1)(a), mille järgi on sätte tõlgendamisel oluline õigus, mille pooled on valinud.[90] Seetõttu võib New Yorgi konventsiooni artiklis II(3) sisalduvate mõistete „mitte toimivus“ ja „täitmise võimatus“ sisustamine sõltuda sellest, kuidas selliseid või sarnaseid mõisted on sisustatud vahekohtumenetluse kokkuleppele kohaldatavas õiguses. Eestis toimuva kohtumenetluse kontekstis on eeskätt oluline analüüsida seda, kas ja kuidas oleks mõjutatud käesoleva probleemi lahendus, kui vahekohtumenetluse kokkuleppele peaks kohalduma Eesti õigus. Selliselt on võimalik ka vajadusel New Yorgi konventsiooni artikkel II(3) tõlgendamisel juhinduda näiteks VÕS-is sätestatud lepingu tõlgendamise sätetest, kuid eeskätt on New Yorgi konventsiooni artikkel II(3) täiendamiseks olulised sätted, mille alusel on Eesti

materiaalõiguses võimalik vahekohtumenetluse kokkuleppest kõrvale kalduda, näiteks tõendades, et see ei ole kehtiv, sellest on võimalik taganeda või tuvastada selle tühisus.

Kui küsimuseks on vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtetuks tunnistamine tulenevalt vahekohtumenetluse poole menetluskulude ettemaksu tasumise kohustuse rikkumisest või võimetusest seda kohustust täita, siis asjakohasteks säteteks Eesti materiaalõiguses on eeskätt VÕS-i lepingutest taganemise ja ülesütlemise sätted. Iseenesest ei ole menetluskulude ettemaksu mittetasumisel vahekohtumenetluse kokkuleppe lõpetamise õiguse seisukohast oluline, kas pidada vahekohtumenetluse kokkulepet kehtvuslepinguks või ühekordse kohustuse täitmisele suunatud lepingut. VÕS-i alusel on vahekohtumenetluse kokkuleppest võimalik taganeda või see üles öelda eelkõige juhul, kui teine vahekohtumenetluse kokkuleppe pool on kokkulepet oluliselt rikkunud VÕS § 116 lg 1 tähenduses. Olukorras, kus teine vahekohtumenetluse pool ei tasu vahekohtumenetluse pidamise eelduseks olevat menetluskulude ettemaksu, võiks kõige tõenäolisemaks aluseks pidada lepingu olulisel rikkumisel VÕS § 116 lg 2 p 3 järgi vahekohtumenetluse kokkuleppe tahtlikut rikkumist. Tuginedes eelnevalt esitatud loogikale, mille järgi saab vahekohtu institutsiooni reeglitest tulenevalt menetluskulude ettemaksu võrdeline tasumise kohustus vahekohtumenetluse kokkuleppe osaks, siis sellise kohustuse tahtlik rikkumine oleks VÕS § 116 lg 2 p 3 järgi lepingu oluline rikkumine. Kui hageja suudab tõendada teise vahekohtumenetluse poole tahtliku rikkumist, siis peaks hagejal olema õigus VÕS § 116 lg 1 järgi ka vahekohtumenetluse kokkuleppest taganeda.

Ootamatute majandusraskuste korral võib vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtetuks tunnistamine osutada võimalikuks ka VÕS § 97 lg 5 järgi. VÕS § 97 lg 5 järgi on lepingu poolel võimalik lepingust taganeda või see üles öelda kui on toimunud lepinguliste kohustuste vahekorra oluline muutumine vastavalt VÕS § 97 lg-s 1 ja 2 sätestatud eeldustele. VÕS § 97 lg 1 sätestab kaks võimalikku alternatiivi, milles lepingupoolte kohustuste vahekorra oluline muutumine saab seisneda:

- 1) ühe lepingupoolte kohustuste täitmise kulud suurenevad oluliselt;
- 2) või teiselt lepingupoolelt lepinguga saadava väärtus väheneb oluliselt.

Iseenesest võiks käesolev olukord vastata esimesele alternatiivile, kuid vastavalt Riigikohtu juhistele ei ole võimalik sellele tugineda olukorras, kus poolel endal tekkisid majanduslikud

raskused, mistõttu muutus menetluskulude ettemaksu tasumine raskeks.¹²² Alternatiivselt võiks VÕS § 97 lg 5 järgi vahekohtumenetluse kokkuleppes taganemiseks või selle ülesütlemiseks tugineda teise poole vahekohtumenetluse kokkuleppe rikkumisele, mistõttu menetluskulude ettemaksu tasuda sooviva poole kohustuste täitmise kulud suurenevad seetõttu, et viimane on kohustatud tasuma menetluskulude ettemaksu mõlema vahekohtumenetluse poole eest. Samas on ebatõenäoline, et vastavalt VÕS § 97 lg 2 p-le 1 ei olnud vahekohtumenetluse poole võimeline ette nägema, et teine vahekohtumenetluse pool võib jätta menetluskulude ettemaksu tasumata. Iseäranis juhul, kui kirjeldatud sättele tugineb vahekohtumenetluse hageja, arvestades kuivõrd tavapärane on Eestis toimuva vahekohtumenetluse puhul see, et kostjad jätaavad menetluskulude ettemaksu tasumata. Lisaks on nii EKTKA relemendi § 13 lg-ga 3, aga ka enamike teiste vahekohtu institutsioonide relementidega, antud vahekohtul õigus nõuda hagejalt ka kostja osa menetluskulude ettemaksu tasumist, kui kostja seda ise ei tee. Seetõttu peab sellise vahekohtu institutsiooni relemendis kokkuleppides olema vahekohtumenetluse pool valmis, et vajadusel tasuda menetluskulude ettemaks mõlema vahekohtumenetluse poole eest. Järelikult peaks VÕS § 97 lg 5 järgi vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtetuks tunnistamine olema üldjuhul välistatud.

2.2.2. Hagi esitamise menetlusõiguslik võimalikkus

Vahekohtusse esitatava hagiga samasisulise hagi esitamine riiklikusse kohtusse võib sõltuda samuti ka sellise hagi esitamise menetlusõiguslikust võimalikkusest. Isegi olukorras, kus vahekohtumenetluse kokkuleppe täitmine on raskendatud, tuleb mõista, et vahekohtumenetluse pooled on leppinud kokku, et vahekohtumenetluse poolte omavahelised vaidlused ja probleemid peaks lahendada vahekohus. Seetõttu võib hagi esitamisel riiklikusse kohtusse tekitada probleeme sellise kokkuleppe austamine ning see, kuidas täpsemalt määrata vahekohtu ning riikliku kohtu pädevuste ja õiguste vahekord. Olukorras, kus hagejal ei ole võimalust menetluskulude ettemaksu tasuda, kuid samasisulist hagi ei ole võimalik ka vahekohtumenetluse kokkuleppe siduvust arvestades esitada riiklikusse kohtusse, võib ohtu sattuda ka hageja õigus ligipääsule õigusemõistmisele. Käesolevas alapeatükis analüüsitakse, kas sellises olukorras võivad tsiviilkohtumenetluse normid, mis takistavad vahekohtumenetluse poolt hagi riiklikusse kohtusse esitamast, olla vastuolus vahekohtumenetluse poole põhiõigustega.

¹²² RKTko lahend 12.12.2012, asjas nr 3-2-1-162-12, p 8.

Hagi esitamisel riiklikusse kohtusse ja selle lahendamisel riikliku kohtu poolt tekib küsimus eelneva kooskõlast vahekohtumenetluse kompetents-kompetents põhimõttega. Kompetents-kompetents põhimõtte seisneb selles, et vahekohtul on õigus otsustada, kas ja millises ulatuses on see pädev vaidlust lahendama. Eesti õiguses on see põhimõtte sätestatud TsMS §-is 730. TsMS § 730 järgi tähendab see muuhulgas vahekohtu õigust hinnata, kas vahekohtumenetluse kokkulepe on kehtiv või kas seda on võimalik kohaldada. TsMS § 371 lg 1 p 8 sätestab, et kuigi Eesti kohus peab austama vahekohtumenetluse kokkulepet ja keelduma hagi menetlusse võtmisest, kui pooled on sõlminud sellise kokkuleppe, siis menetlusse peaks ikkagi võtma hagi, milles on vaidlustatud vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivus. Nähtavasti on esmapilgul TsMS § 730 ja kompetents-kompetents põhimõtte otseses vastuolus TsMS § 371 lg 1 p-ga 8 ja New Yorgi konventsiooni artikliga II(3), mis näevad samasuguse võimaluse hinnata vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivuse ja kohaldatavuse üle ette riiklikule kohtule. Kompetents-kompetents probleem seisnebki selles, et hagi esitamisel riiklikkuse kohtusse saab riiklik kohus hagi lahendamise võimaluse esimese, ning hagi edukaks osutumise korral ka viimase, instantsina otsustada vahekohtumenetluse kokkuleppe kohaldatavuse üle. Tihtilugu ei tekita selline näiline vastuolu probleeme, sest vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivus või kohaldatavus on võimalik õiguslikult üheti tuvastada ning eelduslikult ei peaks tekkima vastuolusid riikliku ja vahekohtu otsuse vahel. Samas olukorras, kus asjakohane hagi on juba vahekohtumenetluses olnud (või siiani on) ning vahekohus on enda pädevust tunnistanud, võib tekkida põhjendatud küsimus sellest, kas riiklik kohus on õigustatud hindama vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivust ja kohaldatavust.

TsMS § 371 lg 1 p 8 ja TsMS § 730 ühiseks eesmärgiks on õiguskirjanduse järgi eelkõige vältida paralleelsete menetluste tekkimist riiklikus kohtus ja vahekohtus.¹²³ Seetõttu tuleks esmalt otsustada tulenevalt sellest, kas hagi lahendamisel on oht paralleelsete menetluste tekkimiseks. Paralleelsete menetluste tekkimine peaks olema välistatud olukorras, kus vahekohtumenetlus on lõpetatud ja hageja on teinud kaalutletud otsuse pöörduda riiklikusse kohtusse. Paralleelsete menetluste tekkimine võib siiski menetluskulude ettemaksu mittetasumise tagajärjel siiski ette tulla. Seda näiteks olukorras, kus mõlemad vahekohtumenetluse pooled on esitanud vahekohtumenetluses hagi, kuid vahekohtumenetlus jätkub vaid ühe menetluspoole hagi osas. Selline võimalus eksisteerib ka EKTKA reglemendi alusel toimivas vahekohtumenetluses, kui vahekohus jätab näiteks kostja vastuhagi korral selle läbi vaatamata, sest kostja jätab menetluskulude ettemaksu tasumata. Kui hageja on tasunud enda hagi osas menetluskulude ettemaksu ning selle osas menetlus jätkub, siis iseenesest on

¹²³ Kõve, V., jt., lk 1444.

võimalik, et kostja pöördub samas vaidluses riiklikusse kohtusse, et tunnistada vahekohtumenetluse kokkulepe kehtetuks või mittekohaldatavaks. Paralleelsete menetluste tekkimine võib hakata venitama vahekohtumenetlust, aga tuua lõpuks kaasa ka konfliktid lahendid ning raskendada menetluspoolte võimalust end samaaegselt kahes menetluses kaitsta. Kui vahekohtumenetluses on mõlemad pooled esitanud üksteise suhtes hagi, kuid üks pool ei ole rahaliste raskuste tõttu menetluskulude ettemaksu tasuma, siis paralleelsete menetluste vältimiseks võiks vahekohtu kaaluda menetluse jätkamist ka selle hagi üle, mille osas menetluskulude ettemaksu ei tasutud. Selline lähenemine on heakskiitu leidnud ka õiguskirjanduses, seejuures lisades, et tasumata menetluskulude ettemaksu peaks sellisel juhul adresseerima alles vahekohtu lõplikus otsuses.¹²⁴ Vahekohtumenetluse jätkamine hagi üle, mille osas ei ole tasutud menetluskulude ettemaksu, on siiski vastuolus enamike vahekohtumenetlus reeglitega, mistõttu on sellise menetluse jätkamine vahekohtute poolt pigem kaheldav. Muuhulgas tuleb arvestada sellega, et tihti on menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise põhjuseks menetluspoole soov menetlust venitada ning sellise hagi lahendamisel on oht, et vahekohtumenetluse poolele kahjuliku lahendi tegemise järgselt ei hüvita viimane vahekohtule hagi lahendamise tekkunud vahekohtu kulusid. Järelikult, kui võtta eesmärgiks vältida paralleelsete menetlust tekkimist, peaks vähemalt olukorras, kus vahekohtumenetluses jätkub vaidlus ühe menetluspoole hagi osas, riiklik kohus võimaliku vaidluse vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivuse või kohaldatavuse üle suunama siiski vahekohtusse.

Kui paralleelsete menetluste tekkimise ohtu ei ole, siis järgnevalt on oluline hinnata, kas riiklikul kohtul võiks sellise hagi lahendamise õigus olla tulenevalt riikliku kohtu ja vahekohtu pädevuse vahekorras selliselt nagu see on reguleeritud TsMS-is. Sellise vahekorra reguleerimisega tegelevad peamiselt TsMS § 371 lg 1 p 8, TsMS § 730 lg 1 ja TsMS § 730 lg 8.

TsMS § 730 lg 1 suunab vahekohtumenetluse pooli vahekohtumenetluse kokkulepet puudutava küsimusega esmajoones pöörduma vahekohtu poole. Seda sätet ühelt poolt täiendab ja samas ka piirab TsMS § 371 lg 1 p 8, mille järgi ei võta kohus hagi menetlusse, kui pooled on sõlminud lepingu vaidluse andmiseks vahekohtu lahendada, välja arvatud juhul, kui hagiga on vaidlustatud vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivus. Kui TsMS § 371 lg 1 p 8 teeb kompetents-kompetents põhimõttesse erandi vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivuse osas,

¹²⁴ Boucobza, X., Serinet, Y.-M. Les principes du procès équitable dans l'arbitrage international. 1 JDI-Clunet, 2012, para. 20.

siis seda erandit paistab laiendavat omakorda TsMS § 730 lg 8. Nimelt annab TsMS § 730 lg 8 Eesti kohtule vabaduse otsustada lisaks vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivuse üle ka vahekohtu õiguse üle asja menetleda, kui selline hagi on juba kohtusse esitatud, välja arvatud juhul, kui vahekohus on asjas juba moodustatud ja ei ole oma pädevust veel eitanud. TsMS § 730 lg 8 teist osa peaks mõistma tõenäoliselt selliselt, et riiklik kohus ei peaks võtma hagi menetlusse, kui vahekohus teises menetluses samaaegselt tegutseb. Kuivõrd sätte eesmärgiks on jätkuvalt vältida paralleelsete menetluste tekkimist, ei peaks see takistama sellise hagi lahendamist, mille osas on menetlus juba vahekohtus lõppenud.

TsMS § 730 lg 8 selgust ning sätte vajadust Eesti vahekohtumenetluse regulatsioonis on sellegipoolest Eesti õiguskirjanduses varasemalt kritiseeritud.¹²⁵ Ühelt poolt annab viidatud sätte mõista, et sättes kirjeldatud faktilistel asjaoludel kaotab vahekohus võimaluse enda pädevuse üle otsustada. Samas ei ole vahekohtul võimalik vahekohtumenetluse kokkuleppe alusel õigust mõista, kuniks vahekohus ei ole otsustanud, kas tal on selleks pädevus. Seega viitab sätte kaudselt sellele, et kuniks asja arutatakse Eesti kohtus, siis peaks vahekohtus asja lahendamise peatama. Segadust lisab seejuures asjaolu, et TsMS-s ei sisalda riiklikele vahekohtumenetluse regulatsioonidele iseloomulik sätet¹²⁶, mille järgi võib vahekohtumenetlust pidada ka paralleelselt kohtumenetlusega, milles on vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivus, kohaldatavus või täidetavus vaidlustatud. Seevastu ei ole TsMS-i lisatud ka vastupidist reeglit, et vahekohus on kohustatud enda menetluse peatama seniks kuni Eesti kohus on otsuse vahekohtumenetluse kokkuleppe osas langetanud. Seetõttu ei ole välistatud ka paralleelsete menetluste tekkimine kohtus ja vahekohtus. Õiguskirjanduses on välja pakutud, et TsMS § 730 lg 8 olemasolu Eesti vahekohtumenetlusealases regulatsioonis võib õiguskirjanduse järgi samuti vähendada Eesti atraktiivsust vahekohtumenetluse kohana¹²⁷, mistõttu võiks kaaluda lahendusena näiteks seda, et anda võimalus vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivuse ja kohaldatavuse üle hinnata esmajoones vahekohtule, välja arvatud juhul, kui esinevad ülekaalukad põhjused, miks seda peaks esimesena tegema just riiklik kohus.

Võimalikuks lahenduseks oleks võimalik eeskuju võtta näiteks rahvusvahelise kaubandusõiguse ja vahekohtumenetluse Euroopa konventsioonist.¹²⁸ Selle artikkel VI(3) järgi, kui üks vahekohtumenetluse kokkuleppe osapooltest on alustanud menetlust vahekohtus, siis

¹²⁵ Pöldvere, P.-M, lk 21.

¹²⁶ Sätte eeskujuks on UNCITRAL-i mudelseaduse artikli 8 lõige 2.

¹²⁷ Pöldvere, P.-M, lk 21.

¹²⁸ European Convention on International Commercial Arbitration, Geneva, 21 April 1961. United Nations Treaty Series vol. 484, p. 349.

peaks riiklikud kohtud esialgu ära ootama vahekohtu otsuse vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivuse ja kohaldatavuse üle, enne kui langetavad ise selle osas otsuse, välja arvatud juhtudel, kui esineb hea sisuline põhjus vastupidiseks. Sellise sättega oleks kooskõlas ka see, et anda vahekohtul võimalus hinnata, kas vahekohtumenetluse kokkulepe on siiski mõlema menetluspoole suhtes kohaldatav. Sellisel juhul, isegi kui vahekohus peab vahekohtumenetluse kokkulepet kohaldatavaks ning langetab selle osas lõpliku otsuse, on võimalik menetluspoolel see otsus tagantjäreli vaidlustada riiklikus kohtus.

Järelikult ei piira TsMS-is sätestatud kompetents-kompetents põhimõte ja selle lähenemine vahekohtu ja riikliku kohtu vahekorrale seda, et riiklik kohus võiks menetluskulude ettemaksu mittetasumise järgselt lahendada hagi vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivuse või kohaldatavuse üle. See tähendab, et olukorras, kus vahekohtus jätkub menetlus ühe menetluspoole hagi osas, on TsMS-i alusel siiski oht paralleelsete menetluste tekkimiseks.

TsMS § 371 lg 1 p 8 lubab riiklikul kohtul lahendada hagi, millega on vaidlustatud vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivus. Seetõttu võib tekkida küsimus, kas selle all peaks mõistma ka vahekohtumenetluse kokkulepet, mis ei ole kohaldatava tulenevalt sellest, et vahekohtumenetluse pool ei ole võimeline tasuma menetluskulude ettemaksu. Kuigi TsMS § 730 lg 8 annab mõneti mõista, et riiklik kohus võiks lahendada ka hagi, milles on vaidlustatud vahekohtu õigus asja menetleda, siis selline erand näib puudutavat vaid vahekohtu pädevust vaidluse lahendamiseks. Menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise olukorras on pigem tegemist vahekohtumenetluse poolest tuleneva põhjusega, mis ei luba viimasel vahekohtumenetluse lepingu järgi vaidlust lahendada. Sellise regulatsiooni valguses on ebaselge, kas vahekohtumenetluse pool saaks ikkagi TsMS-is kaebeõiguse sätete alusel käesoleval juhul samasisulise hagiga kohtusse pöörduda. Seetõttu otsitakse järgnevalt vastust sellele, kas tsiviilkohtumenetluslikud piirangud kaebeõigusele ning vahekohtumenetluse poolte kokkuleppe võiksid käesolevas olukorras piirata ebaproportsionaalselt vahekohtumenetluse poole õigust ligipääsule õigusmõistmisele.

Eestis on ligipääs õigusmõistmisele tagatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse¹²⁹ (edaspidi PS) § 15 lg-ga 1. PS kontekstis on ligipääsu õigusmõistmisele käsitletud kui põhiseaduslikku kaebeõigust. Riigikohus on PS § 15 lg 1 tõlgendamisel rõhutanud, et tegemist on põhiõigusega, mis peab tagama „õiguste lünkadeta kohtuliku kaitse“.¹³⁰ PS § 15 lg 1, seda koostoimes PS §-

¹²⁹ Eesti Vabariigi Põhiseadus.— RT 1992, 26, 349; RT I, 15.05.2015, 2.

¹³⁰ RKÜKm lahend 22.12.2000, asjas nr 3-3-1-38-00, p 15; RKÜKo lahend 29.11.2011, asjas nr 3-3-1-22-11, p 23; RKPJKo lahend 09.04.2008, asjas nr 3-4-1-20-07, p 18;

ga 14, on PS kommentaaride järgi suunatud ka kohtutele, kes peavad tagama tõhusa õiguskaitse.¹³¹ See tähendab muuhulgas seda, et vajadusel tuleb kaebeõiguse tagamiseks kohtumenetlusõiguse norme tõlgendada põhiseadusekonformselt.¹³² Kohtupraktika järgi sisaldub PS § 15 lõikes 1 ilma seadusereservatsioonita põhiõigus, mille piiramise õigustusena saab arvestada üksnes teisi põhiõigusi või põhiseaduslikke väärtusi.¹³³ Üheks selliseks põhiõiguseks ja põhiseaduslikuks väärtuseks võib pidada ka lepinguvabaduse põhimõtet. Riigikohtu praktika annab tunnistust, et isegi tsiviilkohtumenetluse normi, mille eesmärgiks on anda isikutele õigus otsustada enda kaebeõiguse teostamise viisi üle ehk teisisõnu tagada lepinguvabaduse põhimõtte austamine tsiviilkohtumenetluses, tuleks vajadusel kaasuse põhiselt hinnata selle normi põhiseaduspärasust, seda juhul, kui on ohus isiku põhiseaduslik kaebeõigus. Käesolevalt on tekib küsimus selles, kas tsiviilkohtumenetluse normid, mis kohustavad isikut pöörduma vahekohtumenetluse kokkuleppe olemasolul vahekohtusse, riivavad õigustamatult isiku põhiseaduslikku kaebeõigust olukorras, kus menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise tõttu ei ole võimalik enda kaebeõigust vahekohtumenetluses teostada. Iseäranis juhul, kui menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise põhjused on majanduslikud.

Eeltoodud küsimusele vastamisel on võimalik inspiratsiooni saada ka Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist¹³⁴ (edaspidi EIK) ja selle praktikast. Ligipääs õigusemõistmisele on tagatud ka EIK artikliga 6. See on artikkel, millele on tuginenud paljud välisriikide kohtud olukordades, kus vahekohtumenetluse kokkuleppe on vaidlustatud. EIK artiklit 6 on korduvalt kasutatud ka PS § 15 lg-st 1 tuleneva kaebeõiguse tõlgendamisel ning see on mõjutanud oluliselt ka viimase esemelist kaitseala.

Selleks, et tuvastada, kas isiku põhiseadusliku kaebeõigust on rikutud, tuleb esmalt tuvastada põhiõiguse riive. Iseenesest on igasugune takistus, mis piirab isiku pöördumist kohtusse, kaebeõiguse ebasoodne mõjutamine ehk riive. Kaheldav on see, kas vahekohtumenetluse kokkulepet saab pidada juba põhiseadusliku kaebeõiguse piiranguks. Tegemist on pigem kaebeõiguse ümberkujundamisega, kohtualluvust määrava kokkuleppega. Riivega on tegemist olukorras, kus kaebeõigust kui sellist ei ole võimalik teostada. Seega takistuseks ei saa pidada vahekohtumenetluse kokkulepet, vaid faktilisi ja õiguslikke põhjuseid, mis

¹³¹ Madise, Ü., jt. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Neljas väljaanne. Tallinn: Juura 2017, § 15 lg 6.

¹³² RKÜKm lahend 22.12.2000, asjas 3-3-1-38-00, p 15 jj; RKÜKo lahend 17.03.2003, asjas 3-1-3-10-02, p 17 jj; RKTko lahend 14.10.2005, asjas 3-2-1-96-05, p 11; RKKKo lahend 19.10.2009, asjas 3-1-2-4-09, p 5.

¹³³ RKÜKo lahend 16.05.2008, asjas 3-1-1-88-07, p 43; RKPJKo lahend 10.05.2016, asjas 3-4-1-31-15, p 39.

¹³⁴ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

piiravad vahekohtumenetluse kokkuleppe järgse kaebeõiguse teostamist. Üheks sellist laadi põhjusteks võivad olla ka majandusliku takistused. Majanduslike takistusi, mis piiravad isiku kaebeõiguse teostamist, on Riigikohus PS § 15 lg 1 tähenduses käsitletud näiteks riigilõivude tasumise kontekstis. Riigikohus on möönnud, et mis tahes riigilõiv riivab igal juhul õigust pöörduda kohtusse, sest kujutab endast takistust selle õiguse realiseerimisel.¹³⁵ Samuti on EIK praktikas rõhutatud seda, et finantsilised raskused ei tohiks olla takistuseks ligipääsule õigusmõistmisele.¹³⁶ Seetõttu ei tohiks kahtlust olla selles, et majanduslike takistuste puhul nagu võimetus tasuda menetluskulude ettemaksu on tegemist kaebeõiguse riivega selle põhiseaduslikus tähenduses.

Iseenesest ei ole põhiseaduslik riive veel põhiseaduslik rikkumine, kui selline riive on õigustatud ehk põhiseaduspärane. Käesolevalt on põhiseaduse kontekstis oluline tuvastada eeskätt sellise riive materiaalne põhiseaduspärasus. See tähendab, kas riivel on legitiimne eesmärk ning kas selline riive on proportsionaalne. Tõenäoliselt ei ole keeruline tuvastada sellise riive puhul legitiimsest eesmärki. Vahekohtumenetluse kokkuleppe austamine TsMS § 371 lg 1 p 8 järgi on oluline, et kaitsta lepinguvabaduse põhimõtet ning tagada isikutele võimalus vaidluste lahendamine nendele kõige sobivamal viisil. Lepinguvabaduse põhimõtte järgimine on oluline, et tagada ühiskonnas õigusrahu ja usaldus õiguskorda. Seetõttu peaks põhiseadusliku kaebeõiguse õigustamatu riive hindamine käesoleva probleemi kontekstis taanduma enamasti proportsionaalsuse printsiibi analüüsile.

Põhiseadusliku kaebeõiguse riive õiguspärasuse hindamisel proportsionaalsuse põhimõtte perspektiivist tuleks lähtuda selle tähendusest PS § 11 teise lause alusel, mille järgi on riive õiguspärane siis, kui see on sobiv ehk kohane, vajalik ning mõõdukas. Kaebeõiguse piiramine vahekohtumenetluse kokkuleppe austamise eesmärgil taandub siinkohal suuresti mõõdukuse hindamisele. Riigikohtu praktikas on mõõdukuse üle otsustamine kujundatud selliselt, et ühelt poolt tuleb kaaluda põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt piirangu eesmärgi tähtsust.¹³⁷ Arvestada tuleb muuhulgas seda, et mida intensiivsem on põhiõiguste riive, seda kaalukamad peavad olema õigustavad põhjused.¹³⁸ Käesolevalt võib pidada põhiõiguste riivet üsna intensiivseks. Olukorras, kus vahekohtumenetluse pool ei ole võimeline menetluskulude ettemaksu tasuma, ei ole ligipääs õigusemõistmisele pelgalt raskendatud, vaid menetluspool võib sellest täielikult ilma jääda. Õigusemõistmisele ligipääsu takistavate

¹³⁵ RKPJKo lahend 17.07.2009, asjas 3-4-1-6-09, p 15.

¹³⁶ Airey v. Ireland, Eur. Ct. H.R. (ser. A) (1979); Kreuz v. Poland, 2001-VI Eur. Ct. H.R..

¹³⁷ RKPJKo lahend 06.03.2002, asjas 3-4-1-1-02, p 15; RKÜKo lahend 17.03.2003, asjas 3-1-3-10-02, p 30.

¹³⁸ RKPJKo lahend 05.03.2001, asjas 3-4-1-2-01, p 17; RKÜKo lahend 07.12.2009, asjas 3-3-1-5-09, p 37.

majanduslike piirangute kontekstis on Riigikohus öelnud riigilõivude osas seda, et „riigilõivu suurus ei tohi olla kohtusse pöördumise õigust väljasuretava iseloomuga ja selle kindlakstegemisel tuleb lähtuda iga üksiku kohtuasja asjaoludest, arvestades muu hulgas kohtusse pöörduja võimet riigilõivu tasuda, õigusvaidluse olemust, hagiavalduse eset ja menetluse staadiumi, milles riigilõivu tasumist nõutakse”.¹³⁹ Samas tuleb arvestada seda, et riigilõivu eesmärgid ei ole üheselt võrdsustavad lepinguvabaduse ja vahekohtumenetluse kokkuleppe siduvuse austamise eesmärkidega. Mõõdukuse hindamisel võiks olla samas põhjendatud tugineda materiaalõigusele ja selle tõlgendamisele. Kui leida, et sellise nõude esitamise õigus on isikul näiteks New Yorgi konventsiooni või võlaõiguse alusel olemas, võiks pidada põhjendatuks, et menetlusõiguslikud sätted ei piiraks sellisel juhul ka isiku kaebeõigust. Sellegipoolest peaks sellise kaebeõiguse lubamisel kohus püstitama selged kriteeriumid, mille alusel hinnata, kas vahekohtumenetluse pool on teinud endast kõik oleneva, et vahekohtumenetluses enda kaebeõigust teostada ning võimalusel hindama, kes sellise kaebeõiguse teostamine on näiteks takistatud tulenevalt vahekohtumenetluse teise poole pahausklikust käitumisest või vahekohtumenetluse kokkuleppe rikkumisest.

Eelpool kirjeldatud *Lola Fleurs* kaasuses¹⁴⁰ leidis näiteks Prantsuse Apellatsioonikohus, et sellises olukorras peaks ligipääsu tagamine õiguspõhisele olema vahekohtu ülesanne. Seega ei peaks sellesse riiklik kohus sekkuma. See otsus on samas leidnud kriitikat õiguskirjanduses, eelkõige küsides, et kui vahekohus vastutab ligipääsu tagamise eest õiguspõhisele, siis millised vahenditega peaks vahekohus seda tegema. Jätkuvalt peab meeles pidama seda, et menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisega võtab vahekohus olulise äririski. Selliseks olukorras on näiteks õiguskirjanduses välja pakutud sihtotstarbelise fondi või riiklikule õigusabile sarnase süsteemi loomist vahekohtumenetluses¹⁴¹, mis on siiski vahekohtumenetluse olemust ja eraõigusliku loomust arvestades üsna ebatõenäoline.¹⁴² Käesolevalt ei paista, et vahekohtu institutsioonid oleks huvitatud enda reegleid selliselt muutma, et rahalistes raskustes vahekohtumenetluse pooled saaksid enda menetluskulude ettemaksu katta vahekohtu institutsiooni enda vahendite kaudu. Järelikult peaks kaebeõiguse probleemide ületamine menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisel tulevikus nõudma vahekohtu institutsioonide ja

¹³⁹ RKÜKo lahend 15.09.2014, asjas 3-4-1-11-14, p 18.

¹⁴⁰ S.A.R.L. *Lola fleurs v. Société Monceau fleurs et autres*, 4 Rev. Arb. 749, 751 (2013) (Paris Cour d'appel).

¹⁴¹ von Segesser, G. Inoperability of Arbitration Agreements due to Lack of Funds? Revisiting Legal Aid in International Arbitration. Kluwer Arbitration Blog, 17 January 2015; Fabri, M. P., p. 78.

¹⁴² Kudrna, J. Arbitration and Right of Access to Justice: Tips for a Successful Marriage. – NYU Journal of International Law and Politics Online Forum, February 2013, p 8.

riikide koostööd, et leida võimalused majanduslikes raskustes vahekohtumenetluse pooltele kaebeõiguse teostamiseks.

Sellise kaebeõiguse süsteemi loomise vajalikkusele on mõneti viidatud ka vahekohtumenetlusega seonduvas kohtupraktikas. Kirjeldatud situatsiooniga seisis silmitsi näiteks Prantsuse Apellatsioonikohus 2011. aastal *Pirelli vs LP* kaasuses.¹⁴³ Selles kaasuses jõudis kohus järeldusele, et vahekohtud ei ole vabastatud kohustusest tagada ligipääsu õigusmõistmisele. Prantsuse Apellatsioonikohtu otsuses käsitletud õiguse sisu ning ulatus vastas õiguskirjanduse järgi otseselt EIK artikkel 6 kaebeõiguse sisule ning ulatusele nagu seda on käsitletud Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas.¹⁴⁴ Kirjeldatud kaasuses palus Pirelli ICC vahekohtul teha otsuse eraldiseisva menetluskulude ettemaksu osas, mille tagajärjel ei olnud LP-le enam piisavalt rahalisi vahendeid, et tasuda menetluskulude ettemaksu. Seetõttu otsustas ICC vahekohus lugeda LP esitatud vastuhagi tagasivõetuks. LP pöördus seejärel Prantsuse kohtusüsteemi poole, et vahekohtu lõplik otsus kõrvale seada, argumenteerides, et viimane oli finantsiliselt võimetu menetluskulude ettemaksu tasuma ja vahekohus rikkus enda otsusega tema õigust ligipääsule õigussüsteemile ning võrdsele kohtlemisele. Prantsuse Apellatsioonikohus leidis esiteks, et LP vastuhagi lugemine tagasivõetuks oli kaasuse asjaolusid arvestades ülearune meede. Nimelt oli LP vahekohtumenetluse ajal likvideerimisel ja seetõttu võimetu tasuma menetluskulude ettemaksu. Teiseks oli Prantsuse Apellatsioonikohtu arvates võrdse kohtlemise printsiibi vastane see, et LP-le ei tagatud võimalust esitada vahekohtumenetluses vastuhagi, mis oli piisavas seoses hageja poolt esitatud nõuetega. Kohus leidis, et vältimaks vahekohtu otsuse tühistamist, siis pidanuks vahekohus eirama vahekohtumenetluse kokkuleppe poolte kokkulepet ICC reeglite selles osas, mis puudutas menetluskulude ettemaksu tasumise kohustust, ning tagama, et fundamentaalsed aluspõhimõtted, nagu ligipääs õigusmõistmisele ja võrdne kohtlemine, oleks austatud.¹⁴⁵

Käesoleva probleemi tõsidust ilmestab asjaolu, et Prantsuse Apellatsioonikohtu otsust asjas *Pirelli vs LP* on korduvalt kritiseeritud õiguskirjanduses leides, et see ei ole kooskõlas vahekohtumenetluse olemusega eraõiguslikust teenusest, mida rahastavad vahekohtumenetluse kokkuleppe osapooled ning see muudaks vahekohtu institutsioonid „heategevuslikeks institutsioonideks ning vahekohtunikud jootraha ideaalist elatuvateks töötajateks“¹⁴⁶. Seetõttu on ebatõenäoline, et vahekohtud oleks ka tulevikus huvitatud kaebeõiguse tagamisest olukorras,

¹⁴³ Cour d'appel, Paris, 1e ch., Nov. 17, 2011, n° 09/24158.

¹⁴⁴ Kudrna, J., p. 2.

¹⁴⁵ Ibid, p. 5.

¹⁴⁶ Ibid, p 8.

kus vahekohtumenetluse pooled ei ole menetluskulude ettemaksu tasunud. Järelikult on oluline, et vahekohtumenetluse pooltel oleks alternatiivselt võimalik selles olukorras enda kaebeõigust teostada riikliku kohtumenetluse kaudu ehk võimalus esitada samasisuline hagi riiklikusse kohtusse.

KOKKUVÕTE

Vahekohtumenetluse pidamise eelduseks on vahekohtu menetluskulude ettemaksu tasumine vahekohtumenetluse poolte poolt. Käesoleva töö eesmärgiks oli TsMS-si ja EKTKA vahekohtumenetluse regulatsiooni pinnalt välja selgitada, milline on vahekohtumenetluse poole menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise mõju vahekohtule ning vahekohtumenetluse poolele. Uurimisküsimuse lahendamiseks võrreldi TsMS-sis vahekohtumenetlust reguleerivaid sätteid ja EKTKA vahekohtumenetluse reglementi teiste riikide seaduste ja vahekohtu institutsioonide reglementidega. Analüüsi käigus uuriti kirjeldatud allikatel põhinevat vahekohtute ning riiklike kohtute praktikat ja teoreetilist õiguskirjandust, selgitamaks välja, milline mõju on menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisel vahekohtule ning vahekohtumenetluse poolele, kui vahekohtumenetluse kohaks on Eesti.

Analüüsi alusel on võimalik järeldada, et nii vahekohtul kui vahekohtumenetluse poolel on mitmeid võimalusi, et end kaitsta menetluskulude tasumata jätmise negatiivsete tagajärgede eest. Magistritöö käigus selgus, et nende võimaluste kasutamisel võib esineda vahekohtumenetlusele kohalduvatest reeglitest tulenevalt siiski mitmeid takistusi. Kui vahekohtu jaoks tähendab vahekohtumenetluse poole menetluskulude ettemaksu tasumata jätmine olulist riski, et vaidluse lahendamisel tekkivad vahekohtu kulud jäävad hüvitamata, siis vahekohtul on võimalik sellises olukorras nõuda teiselt vahekohtumenetluse poolelt menetluskulude ettemaksu tasumist või vahekohtumenetlus lõpetada. EKTKA reglemendi analüüsimisel selgus, et selline võimalus on siiski küllaltki jäik ning võrreldes mitmete välismaiste vahekohtu institutsioonide reglementidega mitmete lünkadega. Esiteks võimaldab EKTKA reglemendi § 13 lg 1 vaid hagejal tasuda menetluskulude ettemaksu kostja eest, kuid mitte vastupidi. Teiseks ei ole üheselt selge EKTKA reglemendi § 17 järgi see, kas vastuhagi esitamisel peavad sellelt menetluskulude ettemaksu tasuma sarnaselt hagiga mõlemad vahekohtumenetluse pooled või vaid kostja. Kolmandaks ei ole EKTKA reglemendiga ette nähtud vahekohtule võimalust otsustada menetluskulude ettemaksu proportsioonide jagunemise üle vahekohtumenetluse poolte vahel, mis võib omakorda saada takistuseks vahekohtumenetlusega jätkamisele olukorras, kus kaasuse asjaolude järgi ei oleks menetluskulude võrdne tasumine mõistlik. Sellise regulatsiooni paindlikumaks muutmiseks oleks võimalik eeskuju võtta näiteks LCIA või SCC vahekohtu reglementidelt, mis on enda ulatusliku praktika käigus muutnud vastavad reeglid vahekohtumenetluse poolte suhtes neutraalsemaks ning andnud vahekohtule rohkem vabadust menetluskulude ettemaksuga opereerimisel.

Vahekohtumenetluse lõpetamine menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisel toimub vahekohtu poolt hagi läbi vaatamata jätmisega, mis EKTKA reglemendi § 23 lg 2 järgi peaks tähendama, et sellise haviga on võimalik uuesti vahekohtusse pöörduda. Magistritöö analüüsi käigus selgus, et kirjeldatud säte on vastuolus TsMS § 747 lg-ga 4, mille järgi ei saa lõpetatud vahekohtumenetlust enam uuesti alustada. Arvestades, et menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise põhjusel vahekohtumenetluse lõpetamisel on tihti üks vahekohtumenetluse pooltest valmis vähemalt pooles ulatuses menetluskulude ettemaksu tasuma, siis piirang uuesti vahekohtusse pöörduda võib oluliselt riivata viimase õigustunnet, isegi, kui käsitleda vahekohtu vaatenurgast vahekohtumenetluse pooli menetluskulude ettemaksu tasumisel kui solidaarvõlgnike. Seetõttu leidis käesoleva magistritöö autor, et õiguspärane oleks juhendada vastuolu korral EKTKA reglemendi § 23 lg-s 2 esitatud reeglist, kuna TsMS § 747 lg 4 on dispositiivne säte, mis ei ole suunatud riiklikel kohtutele. Tulenevalt TsMS § 732 lg-st 2 on vahekohtumenetluse pooltel võimalik kõrvale kalduda TsMS 14. osa dispositiivsetest sätetest ning EKTKA reglemendi § 23 lg 2 on erisättena käsitletav poolte kõrvalekalduva kokkuleppena, mis võtab arvesse vahekohtumenetluse lõpetamise eripära menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisel.

Kolmandaks uuris autor vahekohtumenetluse poole võimalust nõuda menetluskulude ettemaksu tasumata jätnud poolelt hüvitist, kui esimene tasub menetluskulude ettemaksu teise eest. Analüüsi käigus selgus, et selline hüvitisnõue võiks võimalik olla EKTKA reglemendi § 32 lg 3 alusel. Selline hüvitisnõude esitamine erineb oluliselt teistes vahekohtu institutsioonide reeglites sisalduvatest analoogidest, sest erinevalt näiteks SCC ja FAI reglemendist kuulub selline nõue rahuldamisele vaid juhul, kui menetluskulude ettemaksu kandmine nõude esitaja poolt oleks tema suhtes ebamõistlikult koormav. Muuhulgas ei näe EKTKA reglement võrreldes eelviidatud reglementidega sellise nõude esitamise võimalust ette vahekohtumenetluses kostjale. Käesoleva töö autor leidis, et selline hüvitisnõue on EKTKA reglemendi järgi hageja suhtes ebasoodne ega pruugi tagada vahekohtumenetluse poolte võrdset kohtlemist. Seetõttu võiks hüvitisnõuet EKTKA reglemendis muuta sarnasemaks näiteks SCC ja FAI samalaadse regulatsiooniga. Selleks tuleks EKTKA reglemendiga anda menetluskulude ettemaksu hüvitisnõude esitamise õigus ka kostjale ning sellise nõude rahuldamisel seada ainukeseks eelduseks selle, et hüvitisnõude esitaja on tasunud menetluskulude ettemaksu teise vahekohtumenetluse poole eest.

Viimaseks selgus uurimisprobleemi analüüsi käigus, et menetluskulude ettemaks võib saada takistuseks vahekohtumenetluse poolele tema põhiõigusliku kaebeõiguse teostamisel. Kuivõrd selle tasumata jätmisel vahekohus tavapäraselt vahekohtumenetluse lõpetab, siis võib

vahekohtumenetluse pool otsida võimalust sama hagiga riiklikusse kohtusse pöördumiseks. Autor otsis sellega seonduvalt vastust küsimusele, kas juhul, kui vahekohtumenetluse poolel puudub majanduslik võimekus mõlema vahekohtumenetluse poole eest menetluskulude ettemaksu tasuda, on vahekohtumenetluse lõpetamisega piiratud ebaproportsionaalselt vahekohtumenetluse poole kaebeõigust. Magistritöö käigus leidis autor, et sellise hagi esitamine võib olla võimalik nii New Yorgi 1958. aasta konventsiooni artikkel II(3) alusel kui Eesti materiaaõiguse sätete alusel. Sellise hagi esitamiseks riiklikusse kohtusse on vaja vahekohtumenetluse poolel tõendada, et vahekohtumenetluse kokkuleppe ei ole kehtiv või seda ei ole võimalik kohaldada. New Yorgi konventsiooni artikkel II(3) alusel hagi esitamisel on peamiseks probleemiks selle sätte kõrge abstraheritus olukorras, kus Eestis sätte tõlgendamise osas kohtupraktika puudub. Lisaks on sellekohane välisriikide kohtupraktika küllaltki vastuoluline, mistõttu New Yorgi konventsiooni artikkel II(3) alusel hagi esitamisel peaks tuginema ka Eesti materiaaõiguse sätetele. Hagi esitamisel riiklikusse kohtusse võiks Eesti materiaaõiguse sätete alusel tulla eelnevalt kõne alla vahekohtumenetluse kokkulepest taganemine või selle ülesütlemine VÕS § 116 lg 1 järgi, leides, et teine vahekohtumenetluse pool on menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisega rikkunud vahekohtumenetluse kokkulepet. Käesoleva töö autor leidis, et selline taganemine või ülesütlemine on võimalik, kui võrdeline kohustus tasuda menetluskulude ettemaks on saanud vahekohtu institutsiooni reeglitest tulenevalt vahekohtumenetluse kokkuleppe osaks ning teine osapool on seda kohustust rikkunud.

Muuhulgas analüüsis töö autor, kas sellise hagi esitamine riiklikusse kohtusse on võimalik tulenevalt TsMS § 371 lg 1 p-st 8 ja TsMS § 730 lg-st 8. Analüüsi käigus selgus, et kuivõrd kirjeldatud sätted räägivad riikliku kohtu õigusest menetleda hagi, millega on vaidlustatud vahekohtumenetluse kokkuleppe kehtivus või vahekohtu õigus asja menetleda, siis on võimalus, et riiklikul kohtul ei ole õigust lahenda hagi, milles on vaidlustatud vahekohtumenetluse kokkuleppe kohaldatavus. Seetõttu uuris autor, kas sellises olukorras on tagatud vahekohtumenetluse poolele piisav ligipääs õigusmõistmisele. Autori järelduseks on see, et tõenäoliselt kaalub majanduslikes raskustes hageja õigus ligipääsule õigusmõistmisele üle TsMS § 371 lg 1 p-ga 8 kaitsealas oleva vahekohtumenetluse kokkulepete siduvuse põhimõtte, iseäranis olukorras, kus teine vahekohtumenetluse pool on rikkunud menetluskulude ettemaksu tasumise kohustust või olnud hageja majandusraskuste põhjustajaks. Sellegipoolest peaksid seadusandja ning vahekohtu institutsioonid mõtlema tõhusamate meetmete loomise peale, mis aitaksid majanduslikes raskustes vahekohtumenetluse pooli enda kaebeõiguse teostamisel.

Käesoleva magistritöö raames teostatud analüüsi põhjal on võimalik kokkuvõtlikult järeldada, et üldiselt on TsMS-i ja ETKA reglemendi alusel toimivas vahekohtumenetluses menetluskulude ettemaksu tasumata jätmise tagajärjed vahekohtu vaatenurgast üldiselt arusaadavad ja selgelt määratletud, samas vahekohtumenetluse poole vaatenurgast mõneti puudulikult reguleeritud. Tulenevalt levinud probleemist menetluskulude ettemaksu tasumata jätmisega vahekohtumenetluses, võiks mõelda eelkirjeldatud muudatuste sisseviimisele vahekohtumenetluse reeglitesse, et motiveerida ja võimaldada vahekohtumenetluse pooltel tihedamalt menetluskulude ettemaksu tasuda. Regulatsiooni täiustamisega oleks võimalik kaitsta edukamalt ka vahekohtumenetluse pooli, kes on sunnitud teise vahekohtumenetluse poole eest menetluskulude ettemaksu tasuma.

THE EFFECTS OF A PARTY'S REFUSAL TO PAY ITS SHARE OF ADVANCE OF COSTS IN ARBITRATION

Summary

One of the most noticeable difference between an arbitration and a proceeding in a state court is the one regarding the costs. While in litigation the costs are borne from a state resources, then, in arbitration, all the costs that the arbitral tribunal and the arbitration institution have must be covered by the parties to the arbitration agreement. As of the grave risk not to get paid by the parties when the arbitration proceedings have concluded, it has become a tradition in arbitration to ask the parties during the first phases of the proceedings to pay the advance of costs. This helps the arbitral tribunal and the arbitral institution to mitigate most of the risks regarding the future payment of arbitration costs where the case is suddenly dismissed and the parties may not be co-operative anymore as the decisions are not in their favour. If the parties fail to execute the order to pay the advances, the arbitral institution or the arbitral tribunal usually terminates the arbitration proceedings. However, due to rather simplified rules on advance of costs in the arbitration, the proceedings leading to the termination of the arbitration and the aftermath of it bears many important questions for both, the arbitral tribunal and the parties of the arbitration.

The aim of the present thesis is to determine what is the effect of a party's refusal to pay its share of advance of costs to the arbitral tribunal and to the party of the arbitration. The analysis centres upon the Estonian Code of Civil Procedure (the CCP) and the Rules of the Court of Arbitration of the Estonian Chamber of Commerce and Industry (the Rules of the ECCI). For the sake of comparison and supporting insight, the author has further examined several other arbitration institution rules, most notably ICC Arbitration Rules, SCC Arbitration Rules and LCIA Arbitration Rules. These rules provide much needed reinforcements for reaching the aim of the thesis in cases where the Rules of the ECCI happen to be too vague or discordant.

The first part of the analysis is concerned with the effects that a non-payment of advance of costs has to the arbitral tribunal. From the arbitral tribunal's standpoint, the first course of action after a non-payment is to ask the other party to pay the both party's share of advances. However, under the current Rules of the ECCI, the arbitral tribunal may face several problems. It is clear under the § 13 of the Rules of the ECCI that both, the claimant and the respondent, must pay half of the advances on a claim brought by the claimant and if the respondent fails to pay its share, then the arbitral tribunal may ask the claimant to do it for the respondent. Furthermore,

the claimant may ask for an immediate reimbursement of the advance on costs paid by the claimant on behalf of the respondent. Whereas, if the respondent decides to bring a counter-claim, the guidelines from the § 13 of the Rules of the ECCI do not seem to apply to a similar degree. It can be deduced from the Rules of the ECCI that the respondent is solely responsible for the advance of costs on a counter-claim and that there is no way for the arbitral tribunal to reimburse the respondent if the latter decides to pay the advance of costs in full. The analysis determined that in such situation, both, the respondent and the arbitral tribunal, may be in a tough spot, where there are no clear guidelines to follow when a counter-claim is presented. This is where the author proposed to draw inspiration from the SCC Arbitration Rules and the LCIA Arbitration Rules in order to adopt more neutral and straightforward rules on the effects of non-payment of advance of costs. Such rules should not differentiate between the parties and the claims they present and must grant the arbitral tribunal more flexibility when determining the proportions of advance of costs between the parties.

If the arbitral tribunal decides to terminate the arbitration because of the non-payment of advance of costs, there lacks certainty in Estonian arbitration laws whether the arbitral tribunal can allow a party to bring the same claim again to the arbitration. When the § 747(4) of the CCP seems to forbid to commence the arbitration proceedings anew, then the § 23(2) of the Rules of the ECCI prescribes that the statement of claim has never been heard by the ECCI and the claimant may file the same case again with the Court of Arbitration. The author derives from the principles of arbitration and the aims of the CCP that in such situation the right course of action would be to allow a party to reintroduce the same claim to the arbitration, because it is the § 732(2) of the CCP that allows the parties to agree on the arbitration rules different from the ones prescribed in the Part 14 of the CCP, all in the while the § 23(2) of the Rules of the ECCI must be considered as a rule which does not intervene with the actions of the state courts.

In the second part of the thesis, the analysis concentrated on the effects that the refusal to pay the advance of costs brings to the party of the arbitration. The analysis dwelled on to distinct premises, first, the other party decides to pay the share of advance on costs of the party in default and the arbitration proceedings continue, and second, the other party does not have enough means to pay the share of advance on costs of the party in default and the arbitral tribunal decides to terminate the proceedings. The study dwelling on the first premise focused on the party's right to ask for the immediate reimbursement of the substituted advance of costs, which brought forward some concerns on the current legislation. Most disturbingly, it turned out that there is no opportunity for the respondent to ask for such decision under the Rules of the ECCI. However, it may be possible for the respondent to bring such action under the arbitration

agreement. The author found by the analysis that the arbitration agreement must be understood as any other contract in law and when considering the obligation to pay a share of advance of costs as integral part of the arbitration agreement, then a violation of such obligation must allow the other party to use all the usual remedies available under the contract as prescribed by the Estonian Law of Obligations Act (the LOA).

With the analysis of the second premise, the author explored the possibilities for the party of the arbitration to bring the same claim to the state court. This problem turned out to be much more extensive than first expected, because the impecuniosity of a party can rise the risk of denial of justice and the risk of parallel proceedings and irreconcilable decisions. The possibilities to proceed with the same claim in litigation abided by the presumption that the arbitration agreement must be found inapplicable or unenforceable beforehand. Thus, the author analysed whether, in the case of party's inability to pay the advance of costs, the arbitration agreement can be deemed "*null and void, inoperative or incapable of being performed*" in the meaning of the Article II(3) of the New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards of 1958 (the New York Convention). The extensive analysis of the practice of German, British, French and several other courts and tribunals showed that there are major discrepancies between different legal systems on how to approach an impecunious party and its effect on the arbitration agreement. For a complete insight into the problem under Estonian laws, the author compared those results to the possibilities to revoke the arbitration agreement under the provisions of the LOA. This showed that there is lack of opportunity to revoke an arbitration agreement because of unforeseen circumstances such as sudden financial difficulties, however, such opportunity could arise under the § 116 of the LOA if it is to find that the other party to the arbitration agreement has intentionally violated the agreement by not paying its share of advance.

Commencing from the perspective of substantive law, the author was further interested whether the provisions of the CCP allow under these circumstances to challenge such arbitration agreement in the state court. As the interpretation of the § 371(1)(8) and the § 730(8) of the CCP did not provide conclusive answer, it was examined whether the impecunious party have the right to introduce the same claim as in arbitration under his civil right to access to justice. For these purposes, the author compared the Estonian legal theory on constitutional rights with the relevant practice foreign courts and found that there is strong case to be made for granting such right. This also revealed a more underlying problem that there is lack of appropriate means in both, the arbitration proceedings and the proceedings in civil courts, to tackle the financial incapability of the parties to the arbitration agreement. As this, and many aforementioned issues

remain to be solved in regards to party's refusal to pay advance of costs in arbitration, there is a lot of co-operation to be done between the arbitration institutions and the state legislatures in order to provide a clear and inclusive system for the parties to enjoy the great benefits of the commercial arbitration.

LÜHENDID

EKTKA - Eesti Kaubandus-Tööstuskoja Arbitraažikohus

FAI - Soome Kaubanduskoda

ICC - Rahvusvahelise Kaubanduskoda

LCIA - Londoni Rahvusvaheline Arbitraažikohus

New Yorgi konventsioon - 1958. aastal vastuvõetud New Yorgi välisriigi vahekohtu otsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon

SCAI - Šveitsi Arbitraažikoda

SCC – Stockholmi Kaubanduskoda

ZPO – *Zivilprozessordnung*

TsMS – Tsiviilkohtumenetluse seadustik

TsÜS – Tsiviilseadustiku üldosa seadus

UNCITRAL - ÜRO rahvusvahelise kaubandusõiguse komisjon

VÕS – Võlaõigusseadus

KASUTATUD KIRJANDUS

1. **Arroyo, M., et al.** Arbitration in Switzerland: The Practitioner's Guide. 2nd edition. Kluwer Law International, 2018.
2. **Berger, B., Kellerhals, F.** International and Domestic Arbitration in Switzerland. London 2010.
3. **Blackaby, N., et. al.** Redfern and Hunter on International Arbitration. Sixth Edition. Kluwer Law International. Oxford University Press 2015.
4. **Boucobza, X., Serinet, Y.-M.** Les principes du procès équitable dans l'arbitrage international. 1 JDI-Clunet, 2012.
5. **Darwazeh, N., Greenberg, S.** No One's Credit Is As Good As Cash: Awards and Orders for Payment of the ICC Advance of Costs. – Journal of International Arbitration, No. 5, 2014.
6. **Derains, Y., Schwartz.** A Guide to the ICC Rules of Arbitration. 2nd edition. The Hague 2005.
7. **Fabri, M. P.** Inapplicability of the Arbitration Agreement Due to the Impecuniosity of the Party. 15 Revista Brasileira de Arbitragem, Issue 57, 2008.
8. **Fouchard, P., Gaillard, E., Goldman, B.** International Commercial Arbitration. The Hague 1999.
9. **Fry, J., Greenberg, S., Mazza, F.** The Secretariats guide to ICC arbitration. A Practical Commentary on the 2012 ICC Rules of Arbitration from the Secretariat of the ICC International Court of Arbitration. Paris: Int. Chamber of Commerce 2012.
10. **Kudrna, J.** Arbitration and Right of Access to Justice: Tips for a Successful Marriage.– NYU Journal of International Law and Politics Online Forum, February 2013.
11. **Kõve, V., jt.** Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2018.
12. **Madise, Ü., jt.** Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Neljas väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

13. **Mitrovic, D.** Advance to Cover Cost of Arbitration in: ICC. ICArb. Bull. 7, 1996.
14. **Pöldvere, P.-M.** Kaheksa aastat mudelseadust: kas Eesti vahekohtumenetlus vastab mudelile? – Juridica 2014/1.
15. **Ragnwaldh, J., Andersson, F., et al.** A Guide to the SCC Arbitration Rules. Kluwer Law International, 2019.
16. **Rohner, T., Lazopoulous, M.** Respondent's Refusal to Pay its Share of the Advance on Costs. ASA Bulletin, Volume 29 Issue 3. Kluwer Law International 2011.
17. **Savola, M.** Guide to the Finnish Arbitration Rules. Helsingin Kamari Oy, Helsinki Region Chamber of Commerce: Finland Chamber of Commerce and Mika Savola 2014.
18. **Scherer, M., Richman, R., et al.** Arbitrating under the 2014 LCIA Rules: A User's Guide, Kluwer Law International, 2015.
19. **Zuberbühler, T., Müller, C., Habegger, P., et. al.** Swiss Rules of International Arbitration. Arbitration Commentary. Zurich 2005.
20. **Živković, P.** Impecunious Parties in Arbitration: An Overview of European National Courts Practice. 13 December 2016. 23 Croatian Arbitration Yearbook.
21. **Teder, M.** Rahvusvaheliste vahekohtu kokkulepete täitmise tagamine üldkohtutes. Magistritöö, juhendaja: M. Torga. Tartu: TÜ õigusteaduskond 2014.
22. **Walters, G.** SCC Practice: SCC Separate Awards for Advance on Costs 1 January 2007 - 31 December 2011. Stockholm Chamber of Commerce. Available at: https://sccinstitute.com/media/56067/separate-award-on-advance-on-costs_gretta-walters.pdf (29.04.2020).
23. **van den Berg, A. J.** The New York Convention of 1958: An Overview. Available at: http://www.arbitration-icca.org/media/0/12125884227980/new_york_convention_of_1958_overview.pdf. (29.04.2020).
24. **Verbist, H., Schfer, E., et al.** ICC Arbitration in Practice. 2nd edition. Kluwer Law International, 2015.

25. **Wilske, Markert.** ZPO § 1056 Beendigung des schiedsrichterlichen Verfahrens. BeckOK ZPO. Vorwerk/Wolf 36. Edition Stand: 01.03.2020.

26. **von Segesser, G.** Inoperability of Arbitration Agreements due to Lack of Funds? Revisiting Legal Aid in International Arbitration. Kluwer Arbitration Blog, 17 January 2015.

Kasutatud õigusaktid ja lepingud

A) Eesti

27. Eesti Vabariigi Põhiseadus.— RT 1992, 26, 349; RT I, 15.05.2015, 2.

28. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

29. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. -- RT I 2005, 26, 197; RT I, 19.03.2019, 23.

30. Tsiviilseadustiku üldosas seadus. -- RT I 2002, 35, 216; RT I, 06.12.2018, 3.

31. Võlaõigusseadus. -- RT I 2001, 81, 487; RT I, 08.01.2020, 10.

32. Välisriigi vahekohtu otsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon. -- RT II 1993, 21, 51.

B) Teised jurisdiktsioonid

33. European Convention on International Commercial Arbitration, Geneva, 21 April 1961. United Nations Treaty Series vol. 484.

34. Finnish Arbitration Act of 1992 (967/1992 as amended). Section 45(3). Available at: <https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1992/en19920967.pdf> (08.04.2020).

35. Zivilprozessordnung. Available at: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/> (29.04.2020).

Vahekohtute reglemendid

36. EKTK Arbitraažikohtu reglement 2019. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://www.koda.ee/sites/default/files/content-type/content/2019-06/Reglement%202019%20EST.pdf> (29.04.2020).

37. FAI Arbitration Rules 2020. Available at: <https://arbitration.fi/arbitration/rules/arbitration-rules/> (29.04.2020).

38. ICC Arbitration Rules (as of 1 March 2017): Available at: <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/> (29.04.2020).
39. LCIA Arbitration Rules 2014. Available at: https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2014.aspx (29.04.2020).
40. SCAI Arbitration Rules 2012. Available at: <https://www.swissarbitration.org/Arbitration/Arbitration-Rules-and-Laws> (29.04.2020).
41. SCC Arbitration Rules 2017 (as updated on 1 January 2020). Available at: <https://sccinstitute.com/our-services/rules/> (29.04.2020).
42. UNCITRAL Arbitration Rules (as adopted in 2013): Available at: <https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/contractualtexts/arbitration> (29.04.2020).

Mudelseadused

43. The United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) Model Law on International Commercial Arbitration. Available at: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html (29.04.2020)

Kasutatud kohtupraktika

A) Eesti

44. RKPJKo lahend 06.03.2002, asjas 3-4-1-1-02.
45. RKPJKo lahend 05.03.2001, asjas 3-4-1-2-01.
46. RKTJKo lahend 12.12.2012, asjas nr 3-2-1-162-12.
47. RKÜJKo lahend 07.12.2009, asjas 3-3-1-5-09.
48. RKPJKo lahend 17.07.2009, asjas 3-4-1-6-09.
49. RKÜJKo lahend 15.09.2014, asjas 3-4-1-11-14, p 18.
50. RKKJKo lahend 19.10.2009, asjas 3-1-2-4-09.

51. RKÜKo lahend 17.03.2003, asjas 3-1-3-10-02.
52. RKPJKo lahend 09.04.2008, asjas nr 3-4-1-20-07.
53. RKTJKo lahend 11.06.2008, asjas nr 3-2-1-57-08.
54. RKÜKo lahend 29.11.2011, asjas nr 3-3-1-22-11.
55. RKPJKo lahend 10.05.2016, asjas 3-4-1-31-15.
56. RKTJKo lahend 14.10.2005, asjas 3-2-1-96-05.
57. RKÜKo lahend 16.05.2008, asjas 3-1-1-88-07.
58. RKÜKm lahend 22.12.2000, asjas nr 3-3-1-38-00.

B) Teised jurisdiktsioonid

59. A56-63115/2009 of the Arbitration Court of St. Petersburg, 5 October 2010 – Available at: <https://arbitration.ru/userfiles/file/Case%20Law/Enforcement/ICCA%20-%20Living%20Design%20AB%20v%20Sokos%20Hotel%20Presidium%20Vas%20Eng.pdf> (29.04.2020).
60. Airey v. Ireland, Eur. Ct. H.R. (ser. A) (1979).
61. Albon v Naza Motor Trading Sdn Bhd [2007] EWHC 665 (Ch).
62. Aminoil v Government of Kuwait [1982] XXI ILM 976.
63. BGer. 4P.173/2003. – Available at: http://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=567 (29.04.2020).
64. BGer. 4P.64/2004. – https://www.servat.unibe.ch/dfr/bger/2004/040602_4P-64-2004.html (29.04.2020).
65. Corcoran v Ardra Insurance Co. Ltd 842 F.2d 31 (2nd Cir. 1988).
66. Cour d'appel, Paris, 1e ch., Nov. 17, 2011, n° 09/24158.
67. Downing v Al Tameer Establishment [2002] EWCA Civ 721.

68. German Bundesgerichtshof, CLOUT Case No. 404, 265. Available at: https://www.uncitral.org/clout/clout/data/deu/clout_case_404_leg-1628.html (29.04.2020).
69. Janos Paczy v. Haendler & Natermann G.M.B.H. [1981] 1 Lloyd's Rep. 302.
70. Judgment 5 June 2013, 18 W 32/13, Higher Regional Court of Cologne.
71. Judgment of 13 Aug. 2001, Kammergericht Berlin. English summary available at www.dis-arb.de/en/47/datenbanken/rspr/kg-berlin-case-no-2-w-8057-99-date-2001-08-13-id222 (29.04.2020).
72. Judgment of the Supreme Court of Sweden, 27.10.2000. Case No. T 1881-99/NJA 2000 s. 538 – Available at: <https://www.arbitration.sccinstitute.com/views/pages/getfile.ashx?portalId=89&docId=1083535&propId=1578> (29.04.2020).
73. Kreuz v. Poland, 2001-VI Eur. Ct. H.R.
74. S.A.R.L. Lola fleurs v. Société Monceau fleurs et autres, 4 Rev. Arb. 749, 751 (2013) (Paris Cour d'appel).
75. TGI Beauvais, réf., Apr. 9, 1998, Fertalge Euromade Alger v. Kaltenbach Thuring SA, No. 5087/98, unpublished.
76. Trib. com. Paris, réf., Dec. 18, 1998, SARL Sifamos v. Grammer AG, No. 98 099216 - n° 25, unpublished.
77. Trunk Flooring Ltd v HSBC Asset Finance (UK) Ltd and Costa Rica SRL, Neutral Citation No. [2015] NIQB 23.
- C) Vahekohtud**
78. ICC Case 11330. Cited in: Secomb, M. Awards and Orders Dealing with the Advance on Costs in ICC Arbitration, ICC ICArb. Bull. 1 (2003), p 63.
79. ICC Case 12491. Available at: <https://library.iccwbo.org/dr-awards.htm> (29.04.2020).
80. ICC Case 13139. Cited at: Journal du Droit International 2010, p 1418 et seq.
81. ICC Case 17050. Available at: <https://library.iccwbo.org/dr-awards.htm> (29.04.2020).

82. Partial award under the UNCITRAL Rules dated 2008, publ. in: Yearbook of Commercial Arbitration (2009).
83. SCC Arbitration No V 113/2007. Separate Award. Available at: <https://arbitrationlaw.com/library/separate-arbitral-award-scc-arbitration-v-1132007-first-award-advance-costs-under-new-scc> (29.04.2020).
84. SCC Arbitration No V 135/2007. Separate Award. Summary available at: https://sccinstitute.com/media/56067/separate-award-on-advance-on-costs_gretta-walters.pdf (29.04.2020).
85. SCC Arbitration No V 32/2007. Separate Award. Summary available at: https://sccinstitute.com/media/56067/separate-award-on-advance-on-costs_gretta-walters.pdf (29.04.2020).
86. SCC Case 113/2007. Available at: <https://arbitrationlaw.com/library/scc-case-1132007-chapter-16-scc-arbitral-awards-2004-2009> (29.04.2020).

Muud materjalid

87. 27.04.2020 P.-M. Põldvere kaudu EKTK Arbitraažikohtust e-kirja teel saadud mitteametlikud andmed.
88. Eesti Kaubandus-Tööstuskoja Arbitraažikohtu arbitraažimaksu ja honoraride juhend. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://www.koda.ee/sites/default/files/content-type/content/2019-06/Reglement%202019%20EST.pdf> (29.04.2020).
89. FAI Arbitration Rules 2020. Appendix II. Schedule of Arbitration Fees and Costs. Available at: <https://arbitration.fi/wp-content/uploads/sites/22/2020/01/arbitration-rules-of-the-finland-chamber-of-commerce-2020.pdf> (29.04.2020).

LISAD

Lisa 1. P. Põldvere skeem „Vahekohtumenetluse õigussuhted“.

